

การศึกษาอาหรับนิทานในวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของผู้ถ่ายทอดอาหรับนิทาน ทั้งในฉบับภาษาอังกฤษและภาษาไทย ซึ่งผู้ถ่ายทอดมิได้เป็นสมาชิกของสังคมวัฒนธรรมอาหรับ ย่อมส่งผลต่อความเข้าใจในการถ่ายทอดเนื้อหารรณกรรมด้วย อีกทั้งอาหรับนิทานมิใช่เรื่องราวที่ก่อกำเนิดมาจากวัฒนธรรมอาหรับเพียงวัฒนธรรมเดียว หากเป็นนิทานที่มีการเล่าสืบต่อกันมาหลายยุคหลายสมัย ก่อนจะมีการบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร เป็นนิทานที่มีพื้นฐานของเรื่องราวมาจากเรื่องของชนพื้นถิ่นต่างๆ ในแถบเอเชีย ทั้งอินเดีย เปอร์เซีย และอาหรับ ความหลากหลายทางวัฒนธรรมจึงสอดแทรกอยู่ในเนื้อหาของนิทาน ด้วยลักษณะโครงเรื่องแบบนิทานซ้อนนิทาน จึงเปิดโอกาสให้ผู้เล่านิทานสามารถแทรกเรื่องราวได้ตามความพอใจของตน

เมื่อมีการบันทึกนิทานเหล่านี้ไว้เป็นลายลักษณ์อักษรและมีการถ่ายทอดข้ามวัฒนธรรมจากร่องราวที่มีฉาก และเนื้อหาในวัฒนธรรมอาหรับ ไปสู่โลกตะวันตก และจากโลกตะวันตกมาสู่สังคมและวัฒนธรรมไทย ไม่ว่าจะเนื้อหาของอาหรับนิทานจะเป็นบทบันทึกทางสังคมของวัฒนธรรมอาหรับหรือไม่ก็ตาม แต่ผู้อ่านย่อมได้รับรู้ภาพของวัฒนธรรมอาหรับอันแตกต่างไปจากลักษณะที่คุ้นเคยในสังคมวัฒนธรรมที่เขาเป็นสมาชิกอยู่ เรื่องราวต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในอาหรับนิทาน ได้สอดแทรกวิถีชีวิตของชาวอาหรับและวัฒนธรรมอาหรับไว้ในเรื่องด้วย จึงทำให้นิทานบางส่วนของนิทาน สะท้อนภาพชีวิตของชาวอาหรับที่เป็นอยู่

แต่ในอีกประเด็นหนึ่ง ผู้อ่านย่อมน่าจะจะไม่ลืมว่า ความเป็นวรรณกรรมนิทานของอาหรับนิทานเป็นสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนมากกว่า อาหรับนิทานมิใช่สารคดีทางวัฒนธรรมอาหรับ อีกทั้งอาหรับนิทานยังมีที่มาที่สืบค้นได้ว่าน่าจะมาก่อนยุคอิสลาม ฉะนั้นภาพชีวิตต่างๆ ที่ปรากฏในอาหรับนิทาน จึงเป็นภาพชีวิตที่ผู้เล่านิทานอาจเสริมเติมแต่ง เพื่อให้เข้ากับความเป็นนิทานและตอบสนองจุดมุ่งหมายของการเล่านิทาน เพื่อความสนุกสนานเป็นสำคัญ อีกทั้งพฤติกรรมการปฏิบัติของตัวละคร เป็นการประพฤติปฏิบัติส่วนตัว อาจไม่จำเป็นต้องปฏิบัติถูกต้องตามหลักศาสนาหรือศีลธรรมจรรยาแต่อย่างใด ฉะนั้นอาหรับนิทานจึงเป็นเพียงวรรณกรรมนิทานที่ผู้อ่านสามารถเสพรสของความสนุกสนาน ความน่าตื่นเต้นและน่าสนใจ จากเนื้อหาที่แปลกใหม่และฉากอันไม่คุ้นเคยของโลกอาหรับ ในส่วนของการทำความรู้จักกับโลกอาหรับ หากผู้อ่านรู้จักแต่เพียงอาหรับนิทาน ก็ย่อมรู้จักวัฒนธรรมอาหรับแต่เพียงเปลือกนอกเท่านั้น ซึ่งย่อมมีทั้งผิดและถูก

ในการถ่ายทอดอาหรับนิทานมาสู่วัฒนธรรมต่างๆ ความรู้ความเข้าใจของผู้ถ่ายทอดที่มีต่อวัฒนธรรมอาหรับนับเป็นสิ่งสำคัญเช่นเดียวกัน ทั้งนี้หากผู้ถ่ายทอดละเลยการให้ความสนใจใน

ด้านนี้ ย่อมส่งผลกระทบต่อผู้อ่านในการทำความเข้าใจกับผลงานของเขาด้วย แต่ถ้าหากผู้ถ่ายทอดให้ความสำคัญ และใช้วิจารณญาณของตนเองประกอบในการถ่ายทอดงานแล้ว ย่อมทำให้ผู้อ่านสามารถรับรู้วรรณกรรมที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรมได้อย่างสนิทใจโดยง่าย ดังเช่น ผลงานแปลอาหารับราฮัมของเบอร์ดันที่ได้รับความนิยมอย่างมาก เพราะเขานำเอาความรู้และประสบการณ์ของเขามาใช้ประกอบในการถ่ายทอดวรรณกรรมด้วย เบอร์ดันได้อธิบายความเพิ่มเติมในประเด็นต่างๆที่เป็นเรื่องของสังคมอาหรับที่แปลกใหม่ในวัฒนธรรมตะวันตก คำอธิบายของเขาทำให้ผู้อ่านเข้าใจอาหรับราตรีมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้รู้สึกสนุกสนานไปกับการติดตามเนื้อหาได้มากขึ้นอีกด้วย เช่นเดียวกันกับเสฐียรโกเศศที่มีลักษณะการถ่ายทอดอาหรับนิทานโดยคำนึงถึงผู้อ่านเป็นสำคัญ ท่านได้พยายามทำให้เรื่องราวที่แปลกใหม่ ชื่อสถานที่และตัวละครที่ไม่คุ้นเคย ลัทธิศาสนาที่ผู้อ่านไม่รู้จักเข้าใจ มาผสมกลมกลืนกัน ผนวกกับความสามรถในการถ่ายทอดของท่าน จึงทำให้อาหรับนิทานของท่านเป็นวรรณกรรมนิทานที่มีเนื้อหาแปลกใหม่น่าสนใจ และผู้อ่านยังได้รับความรู้เพิ่มเติมที่สอดแทรกอยู่ในเนื้อหาอีกด้วย

อย่างไรก็ดี การศึกษาอาหรับนิทานในวัฒนธรรมที่แตกต่างย่อมแสดงให้เห็นได้ชัดถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมอินเดียอันเป็นที่มาของอาหรับนิทาน วิถีชีวิต ความคิดความเชื่อทางศาสนาของผู้คนในวัฒนธรรมอาหรับอันเป็นฉากของนิทาน ซึ่งในการถ่ายทอดอาหรับนิทานทั้งฉบับภาษาอังกฤษและในฉบับภาษาไทยอาจมีการนำเสนอประเด็นเหล่านี้บางประเด็นในแง่มุมที่แตกต่างกัน ทั้งนี้เพราะมีความเข้าใจในวัฒนธรรมอาหรับในแง่มุมที่ต่างกันไป ด้วยความเป็นวรรณกรรมต่างวัฒนธรรมของอาหรับนิทาน การนำเสนอเนื้อหาจึงอาจมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบบางประการเพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะนิสัยการอ่านของผู้อ่านในอีกสังคมวัฒนธรรมหนึ่งการกระทำเช่นนี้ย่อมส่งผลให้การรับรู้วรรณกรรมต่างวัฒนธรรมเข้าสู่วัฒนธรรมของตนเป็นไปได้อย่างยิ่งขึ้น

3.1 ลักษณะนิทานของเสฐียรโกเศศ

เสฐียรโกเศศได้ถ่ายทอดอาหรับนิทานมาจากต้นฉบับภาษาอังกฤษ ด้วยความสามารถของเสฐียรโกเศศ จึงทำให้อาหรับนิทานเรื่องต่างๆที่ท่านแปลมา สามารถเข้าถึงจิตใจของผู้อ่านชาวไทย เป็นที่ชื่นชอบและนิยมอ่านของผู้อ่านชาวไทยได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะในช่วงระยะแรกๆของการตีพิมพ์ อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่าเสฐียรโกเศศจะถ่ายทอดอาหรับนิทานจากต้นฉบับภาษาอังกฤษ แต่ด้วยความที่อาหรับนิทานเป็นเรื่องราวที่รวบรวมขึ้นในดินแดนอาหรับ ลักษณะของนิทานจึงมีโครงเรื่องแบบนิทานซ้อนนิทาน ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากลักษณะของนิทานอินเดีย ในการทำการศึกษาลักษณะนิทานของเสฐียรโกเศศ จึงขอกล่าวถึงอิทธิพลของนิทานอินเดียที่มีต่ออาหรับนิทานของเสฐียรโกเศศ และลักษณะโครงเรื่องแบบนิทานซ้อนนิทาน ในขั้นต้นก่อน จากนั้น

จึงจะพิจารณาเปรียบเทียบเนื้อหาของอาหรับนิทานในวัฒนธรรมที่แตกต่างกันระหว่างฉบับภาษาไทยกับต้นฉบับภาษาอังกฤษ

3.1.1 อิทธิพลของนิทานอินเดีย

เนื่องจากอินเดียเป็นชาติที่ส่งสมอารยธรรมมาเป็นเวลายาวนานอีกทั้งเป็นบ่อเกิดแห่งศิลปวัฒนธรรมที่สำคัญของเอเชีย จึงสามารถเห็นร่องรอยของอิทธิพลอินเดีย ทั้งในด้านสถาปัตยกรรม ศิลปกรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศาสนา ภาษา และวรรณคดี ปรากฏอยู่ทั่วไปในประเทศต่างๆ แถบเอเชียโดยเฉพาะอย่างยิ่งวรรณคดี วรรณคดีของหลายชาติในเอเชียโดยเฉพาะที่มีการติดต่อกับอินเดีย จะเห็นอิทธิพลของอินเดียอยู่อย่างชัดเจน

คนอินเดียชอบการเดินทางค้าขายทั้งทางบกและทางน้ำ ประกอบกับมีนิสัยช่างพูดช่างคุย และชอบเล่นนิทาน จึงทำให้นิทานอินเดียมีการเผยแพร่ไปในดินแดนต่างๆ ที่คนอินเดียติดต่อด้วย ในตลาดปัจจุบันนี้ก็ยังมีคนนั่งเล่นนิทานและมีผู้ล้อมวงฟังเป็นจำนวนมาก ลักษณะเช่นนี้นับเป็นการเผยแพร่อารยธรรมทางอ้อม

อิทธิพลอารยธรรมอินเดียแพร่หลายมายังประเทศต่างๆ ทางตะวันออกโดยวิธีต่างๆ ดังนี้

1. ทางการค้าขาย สินค้าอินเดียในสมัยโบราณที่ผู้คนต้องการมากที่สุดได้แก่ผ้า นอกนั้นก็ยังมีสินค้าอื่นๆ อีกมากมาย ขากลับอินเดียก็นำน้ำตาล เครื่องเทศ และพริกไทยไปด้วย ชาวอินเดีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวทมิฬเป็นนักเดินทางที่เชี่ยวชาญ เป็นชาวเรือที่เก่งกาจกล้าหาญ
2. ทางศาสนา พราหมณ์เป็นผู้เผยแพร่ศาสนาที่มีเทคนิคสูงมาก กล้าหาญ และมีกลวิธีที่ได้ผล พวกเขาได้ลงเรือสินค้ามากับพ่อค้า ตั้งใจเผยแพร่ชักจูงให้คนเคารพบูชาในเทพเจ้าทั้งสามของพราหมณ์ หรือตรีมูรติ (พระศิวะ พระพรหม และพระนารายณ์) ความเคร่งครัดทางศาสนาของพราหมณ์ทำให้ประชาชนในเมืองต่างๆ เลื่อมใส ศรัทธายึดถือเป็นแบบอย่างที่ดี การสอนศาสนาจึงสะดวกง่ายดายขึ้น นอกจากนี้พราหมณ์เป็นบุคคลที่มีวิชาความรู้กว้างขวางมากมายหลายแขนง ได้แสดงความรู้ของตนให้ประจักษ์แก่คนทุกชั้นตั้งแต่พระมหากษัตริย์ พ่อค้า ไปจนถึงสามัญชน พราหมณ์หลายคนได้รับราชการดำรงตำแหน่งพราหมณ์ประจำราชสำนัก เมื่อมีความสำคัญทางราชการขึ้นแล้ว ก็ได้นำพิธีต่างๆ ของพราหมณ์ไปใช้ในราชการ จนกำหนดเป็นราชประเพณี และทำให้อารยธรรมอินเดียมีโอกาสเผยแพร่ไปสู่ดินแดนต่างวัฒนธรรมด้วยเช่นกัน

อินเดียเป็นบ่อเกิดแห่งศิลปวัฒนธรรมและวรรณคดีที่ใหญ่และสำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของทางตะวันออก เช่นเดียวกับที่กรีกและโรมันเป็นศูนย์กลางและบ่อเกิดของศิลปกรรมของทางตะวันตก ก่อนที่พวกอารยันจะเข้ามาในอินเดียนั้น อินเดียมีความเจริญมาก่อน คือ เมื่อประมาณ 4,000 ปี มาแล้ว มีศูนย์กลางความเจริญอยู่ที่เมืองโมฮันโตดาโรและเมืองฮารัปปา ปัจจุบันอยู่ในประเทศ

ปากีสถานแถบบริเวณแม่น้ำสินธุ ซึ่งเรียกว่า อารยธรรมลุ่มแม่น้ำสินธุ การขุดค้นพบซากบรึกหักพัง ในบริเวณนี้ ทำให้ได้รับความรู้และหลักฐานยืนยันในเรื่องความเจริญของอารยธรรมอินเดียย้อนหลังไปจากที่เคยเชื่อกันมาแล้วอีกหลายพันปี และได้พบว่าอินเดียโบราณมีการติดต่อกับชนชาติอื่นๆ ไกลจากประเทศของตนไม่ใช่น้อย ทางด้านตะวันตกมีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ว่า อินเดียมีความสัมพันธ์ และการติดต่อค้าขายกับประเทศในตะวันออกกลางได้แก่ อาณาจักรเมโสโปเตเมีย สุเมเรียน เปอร์เซีย และอียิปต์ ซึ่งเป็นชาติที่มีอารยธรรมร่วมสมัยกันมาตั้งแต่ก่อนที่พวกอารยันจะเข้ามามีอำนาจในดินแดนนี้ และในสมัยปลายพุทธศตวรรษที่ 3 ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช อินเดียได้มีความสัมพันธ์กับกรีกและโรมัน การรุกรบของพระเจ้าอเล็กซานเดอร์มหาราชแห่งกรีกได้นำเอาอิทธิพลของกรีกโรมันมาทิ้งไว้ให้แก่อินเดียด้วย¹

ในเรื่องของปรัชญา อินเดียเป็นแหล่งแห่งปรัชญาในหลายๆด้าน กระแสแห่งปรัชญาของอินเดียส่วนใหญ่แพร่มาถึงชาวมุสลิมในสมัยการปกครองของราชวงศ์อับบาซียะห์ การติดต่อกันระหว่างอินเดียกับโลกอาหรับ เริ่มจากการที่อินเดียมีการติดต่อค้าขายกับโลกตะวันตก โดยมีชาวเปอร์เซียเป็นตัวกลาง และต่อมานั้นราชวงศ์โมกุลซึ่งเป็นมุสลิมได้เข้าครองอินเดีย จึงทำให้มีการแลกเปลี่ยนทางความรู้และวัฒนธรรมซึ่งกันและกันด้วย

นิทาน นิยาย และปกรณต่างๆ นับเป็นสิ่งสำคัญของวรรณคดีอินเดีย อินเดียได้ชื่อว่าเป็นเจ้าตำรับแห่งการเล่านิทาน วิธีการเล่านิทานแบบนิทานซ้อนนิทาน ได้เผยแพร่ไปในประเทศเพื่อนบ้านในแถบเอเชียด้วย ดังเช่น ในโลกอาหรับ มีอาหรับราตรี ซึ่งเป็นนิทานซ้อนนิทานที่ได้รับอิทธิพลจากนิทานอินเดีย นับเป็นนิทานที่มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วโลก ได้รับการแปลเป็นภาษาต่างๆ หลากหลายภาษา ไม่เพียงเท่านั้นนิทานอินเดียยังเป็นต้นแบบให้กับวรรณคดีอื่นๆ ในยุคต่อๆ มาด้วย เชื่อกันว่าหนังสือรวบรวมนิทานอินเดียที่เก่าแก่ที่สุดคือ พุทธหัตถกา ผู้แต่งคือ คุณาตมะยะ กวีในสมัยพุทธศตวรรษที่ 6-7 แต่ต้นฉบับสูญหายไปแล้ว ต่อมาในศตวรรษที่ 11 กวีคนหนึ่งชื่อ เกษเมนทระ ได้แต่งพุทธหัตถกามัญชรี ขึ้นแทนฉบับที่สูญหายไป ในสมัยเดียวกันนั้น โสมทวะ ได้แต่งกถาสริตสาคกร (สาคกรเป็นที่รวมกระแสนิยาย) ขึ้น นิทานเรื่องนี้ยาว 22,000 โศลก แบ่งออกเป็น 124 ตวัรงค์ เป็นนิทานเรื่องต่างๆ ที่พระคิเวเล่าให้พระอุมาฟัง² นิทานเล่มนี้ได้รับการแปลเป็นภาษาไทยแล้ว 2 ตอน คือ ตอนกถาปิฐูและกถามุขโดย เสฐียรโกเศศ

¹ สรุปความจาก สิทธา พินิจภูวดล และรินฤทัย สัจจพันธุ์, *วรรณคดีเปรียบเทียบ พิมพ์ครั้งที่ 8*, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2535), หน้า 184-185.

² สรุปความจาก สิทธา พินิจภูวดล และรินฤทัย สัจจพันธุ์, *วรรณคดีเปรียบเทียบ*, หน้า 228-229. และ กุสุมา รักษมณี, *นิทานอุทาหรณ์ในวรรณคดีสันสกฤต* (นครปฐม: ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2525), (อัครสำนักพิมพ์), หน้า 97.

จะเห็นได้ว่าวรรณคดีอินเดียส่งอิทธิพลไปในโลกวรรณกรรมอาหรับเป็นเวลายาวนาน อาหรับนิทานเองก็ย่อมได้รับอิทธิพลมาจากนิทานสันสกฤตอยู่มาก ทั้งนี้ลักษณะของนิทานสันสกฤตที่เป็นลายลักษณ์อักษรส่วนใหญ่จะไม่นิทานเรื่องเดี่ยวๆ ผู้ประพันธ์จะผูกเรื่องเป็นแกนกลางก่อนในลักษณะนิทานซ้อนแล้วจึงนำนิทานที่ได้ยินได้ฟังมาตกแต่งเข้าด้วยกันเป็นนิทานซ้อน ลักษณะของนิทานสันสกฤตส่วนใหญ่จึงมีลักษณะเป็นนิทานย่อยซ้อนอยู่ในนิทานเรื่องใหญ่ทั้งสิ้น เมื่ออาหรับนิทานได้รับอิทธิพลจากนิทานสันสกฤตจึงนำให้อาหรับนิทานมีลักษณะโครงเรื่องเป็นในแบบเดียวกัน

ลักษณะนิทานสันสกฤตซึ่งอาหรับนิทานได้รับอิทธิพลมานั้น จะมีนิทานนำเรื่อง (introductory story) คือเรื่องเล่าเป็นการเกริ่นนำ จากนั้นจะมีนิทานหลัก (frame story) คือนิทานที่เป็นกรอบเรื่องแสดงแนวคิดหลักซึ่งเป็นแก่นเรื่อง โดยจะมีนิทานซ้อนมาสนับสนุนแนวคิดนั้นๆ และนิทานซ้อน (emboxed story) คือนิทานที่ตัวละครในนิทานยกมาเล่าเพื่อเป็นข้อสนับสนุนคำพูดของตนหรือเพื่อเป็นคำสอน³ บางเรื่องจะมีนิทานซ้อนของนิทานซ้อนอีกที (second emboxment) ดังตัวอย่างแผนผังนิทานจากเรื่องปัญจตันตระ ดังนี้⁴

นิทานหลักเรื่องที่ 1: การแตกมิตร

นิทานซ้อน 15 เรื่อง

1. ลิงถอนลิ้ม
2. หมาจิ้งจอกพบกลอง
3. กรรมของนักบวช หมาจิ้งจอกและแม่สื่อ
4. กาแก้แค้นงู
5. นกยางตายเพราะปู (นิทานซ้อนของเรื่องที่ 4)
6. ราชสีห์หลงกลกระต่าย
7. เหาตายเพราะหมัด
8. บริวารราชสีห์หลอกฆ่าอูฐ
9. นกตั๋ยตีวีตเอาชนะทะเล
10. หงส์พาเต่าบิน (นิทานซ้อนของเรื่องที่ 9)
11. ปลา 3 ตัว (นิทานซ้อนของเรื่องที่ 9)
12. นกกระจาบสอนลิง

³สรุปความจาก กุสุมา รักษมณี, วรรณกรรมสันสกฤตของเสฐียรโกเศศ, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม, 2536), หน้า 65.

⁴ กุสุมา รักษมณี, นิทานอุทาหรณ์ในวรรณคดีสันสกฤต, อ้างแล้ว, หน้า 58.

13. คนคบกับคนชื่อ

14. พังพอนกินลูกนกยาง (นิทานข้อของเรื่องที่ 13)

15. หนูกินเหล็ก

ตัวอย่างที่ยกมาดังกล่าวข้างต้นเป็นลักษณะนิทานอุทาหรณ์ในวรรณคดีสันสกฤต⁵ ซึ่งอาหรับนิทานได้รับเอาลักษณะนิทานข้อนี้มาเป็นอิทธิพลของนิทานอินเดียมา การถ่ายทอดนิทานในลักษณะมุขปาฐะ มีมาแต่ครั้งใดและเป็นไปในรูปแบบใด ยากที่จะกล่าวได้ชัดเจน แต่ในสมัยของพระเจ้าซุสรอ อнуขรวันแห่งเปอร์เซีย ซึ่งครองราชย์ระหว่าง ค.ศ. 531-576 หมอประจำราชสำนักชื่อบุรุษเยห์ ได้แปลปัญญาตันตระจากภาษาสันสกฤตเป็นภาษาปะห์ลวี (เปอร์เซียกลาง) และเรียกชื่อหนังสือว่า กิลิละห์และติมนะห์ ตามชื่อเสนาบดีจิ้งจอกในนิทานหลักเรื่องที่หนึ่ง แต่ในฉบับแปลของ บุรุษเยห์ไม่มีนิทานนำเรื่องจากเรื่องปัญญาตันตระ ส่วนนิทานข้อนั้นมีเหมือนฉบับสันสกฤต ยกเว้น 3 เรื่องคือ กวางของเจ้าชาย ลาในหนังสือ กัลบกผู้ฆ่าพรมณ์ ที่ขาดไปเรื่องที่เพิ่มมา 1 เรื่องคือ หญิงแพศยา พบในต้นตราขายายิกะด้วย เช่นเดียวกับปัญญาตันตระฉบับดั้งเดิม ฉบับปะห์ลวีเดิมในคริสต์ศตวรรษที่ 6 ไม่มีต้นฉบับอยู่ คงเหลือแต่ฉบับที่ถ่ายทอดมาอีกต่อหนึ่งเป็นภาษาซีเรียโบราณ และภาษาอาหรับไม่นานหลังจากที่บุรุษเยห์แปลปัญญาตันตระเป็นภาษาปะห์ลวี ในปี ค.ศ. 570 มีผู้แปลกรกฎะและทมนกะจากภาษาปะห์ลวีเป็นภาษาซีเรียโบราณ ฉบับซีเรียโบราณนี้ตีพิมพ์เป็นครั้งแรกและแปลเป็นภาษาเยอรมันเมื่อ ค.ศ. 1876 และต่อมาใน ค.ศ. 1911⁶

ในสมัยของกาหลิบ อัล-มันซูร (Al-Mansur) (ค.ศ.754-775) และสมัยของกาหลิบฮารูน อัล-รอชิด (Harun Al-Rashid) (ค.ศ. 833-842) ได้มีการแปลหนังสือวิชาการของอินเดียเป็นภาษาอาหรับอย่างมาก ทั้งแปลจากภาษาสันสกฤตโดยตรง และแปลจากคำแปลภาษาปะห์ลวี (Pahlavi) ของเปอร์เซีย ส่งผลให้นิทานสุภาชิตและนิยายของอินเดียบางเรื่องได้ให้ความรู้ด้านจริยธรรมและการเมืองแก่วรรณกรรมอาหรับด้วย ในปีค.ศ. 750 อับดุลลอฮ์ อิบนิ อัล-มุกอฟพะ ได้แปลปัญญาตันตระฉบับภาษาปะห์ลวีเป็นภาษาอาหรับ ให้ชื่อว่า กิลิละห์และติมนะห์⁷ ซึ่งเขียนชื่อ กรกฎะและทมนกะ อันเป็นฉบับที่บุรุษเยห์ได้แปลไว้ จากนั้นยังมีอีกคนอื่นๆ แปลปัญญาตันตระจากภาษาอาหรับอีกหลายสำนวน แต่ละสำนวนมีข้อปลีกย่อยต่างกันไป จะเห็นได้ว่านิทานปัญญาตันตระได้รับความนิยมในหมู่อาหรับด้วย

⁵ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก กุสุมา รักษมณี, นิทานอุทาหรณ์ในวรรณคดีสันสกฤต.

⁶ เรื่องเดียวกัน. หน้า 95.

⁷ ดูรายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ 2 หน้า 17.

เมื่ออิทธิพลของนิทานอินเดียมีอยู่มากในดินแดนอาหรับ จึงส่งผลให้อาหรับนิทานมีเนื้อหา มีเค้าโครง และมีความคล้ายคลึงกับนิทานอินเดียอยู่มาก ทั้งนี้เพราะอาหรับนิทานเป็นเสมือนการ รวบรวมนิทานจากแหล่งต่างๆ ซ้ำยุคซ้ำเวลา และซ้ำสมัย นิทานอินเดียจึงน่าจะเข้ามา มีอิทธิพลต่อเรื่องเล่าในลักษณะมุขปาฐะ ตั้งแต่ก่อนที่ศาสนาอิสลามจะเข้ามา มีอิทธิพลในดินแดน เปอร์เซีย จากนั้นเมื่ออิสลามได้แพร่กระจายสู่ดินแดนเปอร์เซีย การแลกเปลี่ยนและการถ่ายทอด ทางวัฒนธรรมระหว่างกันและกันจึงเกิดขึ้นส่งผลให้วรรณกรรมมุขปาฐะจากที่หนึ่งมีการเล่าต่อ มายังที่อื่นๆ ผสานกับเรื่องราวที่มีการเล่าขานกันอยู่ในท้องถิ่นเดิม เมื่อมีการรวบรวมเป็นอาหรับ นิทานขึ้นมา จึงสามารถสังเกตอิทธิพลของนิทานอินเดียในอาหรับนิทานได้ชัดว่า อาหรับนิทานโดย เฉพาะอาหรับราตรี ได้รับอิทธิพลจากนิทานอุทาหรณ์ในวรรณคดีสันสกฤต เรื่องปัญจตันตระ ซึ่ง อาจพิจารณาจากข้อความที่ยกมาดังนี้

ปัญจตันตระอีกฉบับหนึ่งที่อยู่ในกระแสนี้คือ ตันโตรปาชยานะเป็นฉบับที่เรียบ เรียงขึ้นใหม่โดยอาศัยปัญจตันตระฉบับอินเดียได้เป็นหลัก นิทานนำเรื่องต่างจาก ปัญจตันตระไม่ได้กล่าวถึงพราหมณ์ชื่อวิษณุครมันสอนราชบุตรด้วยนิทาน แต่เป็นเรื่อง ของนางตันโตรผู้เรื่องปัญญายกนิทานมาเล่าถวายพระราชอาจนสามารถเปลี่ยนนิสัยของ พระองค์ได้ นิทานนำเรื่องนี้มีเรื่องเหมือนกับนิทานนำเรื่องในอาหรับราตรี กล่าวถึงพระ ราชองค์หนึ่งทรงบัญชาให้อำมาตย์จัดหานางมาถวายคืนละคน ครั้งรุ่งเช้าก็ให้ประหาร นางเสีย วิชาของอำมาตย์อาสาเข้าเฝ้าเพื่อเล่านิทานถวาย พระราชาทรงพอพระทัย ให้ เลื่อนกำหนดประหารนางออกไป ในที่สุดก็แต่งตั้งนางเป็นมเหสี นิทานที่นางเล่าถวายมี 4 เรื่องคือ นันทกปกรณัม ปักชีปกรณัม ทัณฑกปกรณัม และปีศาจปกรณัม⁸

จากที่กล่าวมาแล้วจะทำให้เห็นลักษณะอิทธิพลของนิทานอินเดียจากวรรณคดีสันสกฤตที่ มีต่ออาหรับนิทานได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะลักษณะของโครงเรื่องแบบนิทานซ้อนนิทาน อีกทั้งใน เรื่องของการใช้เวทมนตร์ในการแปลงร่างจากมนุษย์เป็นสัตว์ จากสัตว์เป็นมนุษย์นั้น มีต้นกำเนิด มาจากอินเดีย จากเรื่องราวชีวิตในชาติก่อนของพระพุทธเจ้า และจากคติของฮินดูในเรื่องการกลับ ชาติมาเกิดด้วย⁹ เมื่ออาหรับนิทานได้รับอิทธิพลจากอินเดียทั้งในด้านโครงเรื่องและเนื้อหาแล้ว ครั้นพอมีการถ่ายทอดอาหรับนิทานเป็นภาษาต่างๆ นิทานอินเดียจึงได้รับการถ่ายทอดไปด้วยกัน อย่างแยกออกจากกันไม่ได้ ส่งผลให้มีการถ่ายทอดวรรณกรรมอินเดียไปอย่างกว้างขวาง อนึ่งการ ที่อาหรับนิทานได้รับความนิยมในโลกตะวันตกเป็นอย่างมาก นอกจากความสนใจในวัฒนธรรม

⁸ กุสุมา รัชชมนี, นิทานอุทาหรณ์ในวรรณคดีสันสกฤต, หน้า 98.

⁹ Robert Irwin, The Arabian Nights : A Companion, (England: Clays, 1994), p. 70.

อาหารับแล้ว ลักษณะวัฒนธรรมอินเดียที่มีฟังก์ชันอยู่ในอาหารับนิทานก็มีส่วนทำให้ความสนใจในวรรณกรรมเรื่องนี้มีเพิ่มมากขึ้นด้วย เพราะโลกตะวันตกก็มีความสนใจในวิทยาการ ความรู้ ปรัชญา และวรรณกรรมอินเดียอยู่มากที่สุด

3.1.2 ลักษณะโครงเรื่องแบบนิทานซ้อนนิทาน

อาหารับนิทานของเสฐียรโกเศศทั้ง 4 เรื่องที่นำมาศึกษานี้ จะเป็นลักษณะนิทานที่มีโครงเรื่องแบบนิทานซ้อนนิทาน (frame story)¹⁰ ทั้ง 4 เรื่อง โดยในแต่ละเรื่องจะมีโครงเรื่องหลักอยู่ จากนั้นจะมีนิทานเล่าซ้อนไปในนิทานหลัก ซึ่งในบางเรื่อง ในนิทานเรื่องย่อยก็อาจจะมีนิทานซ้อนอยู่อีกก็เป็นได้ ในที่นี้จึงขอเปรียบเทียบให้เห็นลักษณะของนิทานซ้อนนิทานในอาหารับนิทานของเสฐียรโกเศศกับต้นฉบับภาษาอังกฤษ โดยจะเริ่มจากเรื่อง อาหารับราตรี ทศมนตรี พันหนึ่งทิวา และนิยายปาชาแห่งเตอรกี ตามลำดับ

3.1.2.1 ลักษณะนิทานซ้อนนิทานของอาหารับราตรี

อาหารับราตรีจะมีโครงเรื่องหลัก คือเป็นเรื่องของพระราชินีที่พบว่ามเหสีของตนนอกใจแอบมีชู้ และมาพบว่ามเหสีของน้องชายก็เป็นเช่นกัน จึงคิดว่าผู้หญิงไม่มีความซื่อสัตย์ จากนั้นก็จะมี การแต่งงานใหม่ทุกวัน พอเช้าก็จะประหารชีวิตของผู้หญิงคนนั้นเสีย เพื่อจะได้พบแต่ผู้หญิงที่ซื่อสัตย์ทุกๆ คืน แต่ต่อมาบุตรสาวของอำมาตย์ได้อาสาเข้าเฝ้าพระราชินีในคืนนั้น และวางแผนให้น้องสาวอยากฟังนิทาน เธอขอโอกาสเล่านิทานให้น้องสาวฟังก่อนถูกประหารชีวิต แต่นิทานมักจะมี ความเกี่ยวพันต่อเนื่องเล่าไม่จบในคืนเดียว ประกอบกับความสนุกสนานน่าติดตามที่แม้พระราชินีก็อยากรู้เรื่องราวต่อไป จึงทำให้พระราชินีเลื่อนเวลาการประหารชีวิตออกไป จนในที่สุดเธอก็ไม่ถูกประหาร

จากนิทานนำเรื่องของอาหารับนิทานเรื่องนี้ มีนิทานซ้อนนิทานอยู่ในนิทานเรื่องหลักอีกที ในฉบับภาษาอังกฤษมีนิทานเรื่องย่อยอยู่ในนิทานหลักถึง 169 เรื่อง อีกทั้งในนิทานซ้อนก็มีนิทานซ้อนของนิทานซ้อนอีกทีหนึ่ง ในบางเรื่องมีนิทานซ้อนอยู่มากถึง 12 เรื่องจากนิทานหลัก ความที่อาหารับราตรีมีนิทานหลัก นิทานซ้อน และนิทานซ้อนของนิทานซ้อนอีกที อยู่มาก จึงทำให้อาหารับราตรีฉบับภาษาอังกฤษ ซึ่งเป็นสำนวนแปลของ เซอร์ ริชาร์ด เบอร์ดัน มีความยาวมากถึง 10 เล่ม จากนั้นยังมีส่วนเพิ่มเติมที่เป็นการรวบรวมนิทานเรื่องต่างๆ เข้าไว้ด้วยกันเพิ่มอีก 6 เล่ม แต่อาหารับราตรีที่เสฐียรโกเศศ แปลมาจากฉบับภาษาอังกฤษ จะมีนิทานรวมทั้งหมด 44 เรื่อง ซึ่งได้

¹⁰อ้างถึงแล้วในหน้า 58.

เลือกแปลมาจากผลงานของเบอรรี่ตันจำนวน 4 เล่ม คือ เล่ม 1 เล่ม 2 เล่ม 3 และเล่ม 6 ดังพอจะเปรียบเทียบนิทานในฉบับภาษาไทยกับฉบับภาษาอังกฤษได้ดังนี้

ตารางที่ 3.1 เปรียบเทียบนิทานในเรื่องอาหรับราตรีระหว่างฉบับภาษาไทยและฉบับภาษาอังกฤษ

	ฉบับภาษาไทย	ฉบับภาษาอังกฤษ
ชื่อเรื่อง	อาหรับราตรี	The Book of The Thousand Nights and A Night
นิทานนำเรื่อง	1. ซาห์เรียร์กับซาห์เซนัน	Story of King Shahryar and His Brother
นิทานซ้อน	2. ลา โคกับขาวนา	a. Tale of The Bull and The Ass
นิทานหลักเรื่องที่ 1	3. พาณิชย์กับผีป่า	1. Tale of The Trader and The Jinni
นิทานซ้อน ลำดับ 1.1	4. ชายชรา กับเนื้อทราย	a. The first Shaykh's Story
นิทานซ้อน ลำดับ 1.2	5. ชายชรา กับสุนัขดำ	b. The Secord Shaykh's Story
		c. The Third Shaykh's Story
นิทานหลักเรื่องที่ 2	6. คนหาปลา	2. The Fisherman and The Jinni
นิทานซ้อน ลำดับ 2.1	7. กษัตริย์กรีกกับนายแพทย์ดูบัน	a. Tale of the Wazir and the Sage Duban
		ab. Story at King Sindibad and His falcon
นิทานซ้อนของนิทานซ้อนลำดับ 2.1 เรื่องที่ 1	8. สามีกับนกแก้ว	ac. Tale of the Husband and the Parrot
นิทานซ้อนของนิทานซ้อนลำดับ 2.1 เรื่องที่ 2	9. วิเชียร์ผู้ต้องโทษ	ad. Tale of the Prince and the Ogress
นิทานซ้อน ลำดับ 2.2	10. กษัตริย์แห่งประเทศเกาะดำ	b. Tales of the Ensorcelled Prince
นิทานหลักเรื่องที่ 3	11. นักพรตทั้งสามกับนางทั้งห้า	3. The Porter and the Three Ladies of Baghdad

ตารางที่ 3.1 เปรียบเทียบนิทานในเรื่องอาหรับราตรีระหว่างฉบับภาษาไทยและฉบับภาษาอังกฤษ (ต่อ)

	ฉบับภาษาไทย	ฉบับภาษาอังกฤษ
นิทานชั้น ลำดับ 3.1	12. นักพรตองค์แรก	a. The First Kalander's Tale
นิทานชั้น ลำดับ 3.2	13. นักพรตองค์ที่สอง	b. The Second Kalander's Tale
นิทานชั้นของ นิทานชั้นลำดับ3.2 เรื่องที่ 1	ฮัสสันอาลีผู้ใจดี	ba. Tale of the Envier and the Envied
นิทานชั้น ลำดับ 3.3	14. นักพรตองค์ที่สาม	c. The Third Kalander's Tale
นิทานชั้น ลำดับ 3.4	15. เรื่องนางไซบีเด	d. The Eldest Lady's Tale
นิทานชั้น ลำดับ 3.5	16. เรื่องนางอมินา	e. Tale of the Portress
นิทานหลักเรื่องที่ 4	17. สินบัทผู้เดินเรือ	133. Sindbad the Seaman and Sindbad The Landsman
นิทานชั้น ลำดับ 4.1	18. การเดินเรือเที่ยวที่หนึ่งของ ซินบัท	a. The First Voyage of Sindbad the Seaman
นิทานชั้น ลำดับ 4.2	19. การเดินเรือเที่ยวที่สอง ของซินบัท	b. The Second Voyage of Sindbad the Seaman
นิทานชั้น ลำดับ 4.3	20. การเดินเรือเที่ยวที่สาม ของซินบัท	c. The Third Voyage of Sindbad the Seaman
นิทานชั้น ลำดับ 4.4	21. การเดินเรือเที่ยวที่สี่ของ ซินบัท	d. The Fourth Voyage of Sindbad the Seaman
นิทานชั้น ลำดับ 4.5	22. การเดินเรือเที่ยวที่ห้าของ ซินบัท	e. The Fifth Voyage of Sindbad the Seaman
นิทานชั้น ลำดับ 4.6	23. การเดินเรือเที่ยวที่หกของ ซินบัท	f. The Sixth Voyage of Sindbad the Seaman

ตารางที่ 3.1 เปรียบเทียบนิทานในเรื่องอาหรับราตรีระหว่างฉบับภาษาไทยและฉบับภาษาอังกฤษ (ต่อ)

	ฉบับภาษาไทย	ฉบับภาษาอังกฤษ
นิทานชั้น ลำดับ 4.7	24. การเดินเรือเที่ยวที่เจ็ด ของสินบัท	g. The Seventh Voyage of Sindbad the Seaman
นิทานหลักเรื่องที่ 5	25. เรื่องผลสลี	4. Tale of the Three Apples
นิทานชั้น ลำดับ 5.1	26. เรื่องของชายหนุ่ม	
นิทานหลักเรื่องที่ 6	27. เรื่องนุระดินและเซมเซด ดิน	5. Tale of Nur Al-Din Ali and His son
นิทานหลักเรื่องที่ 7	28. เรื่องของชายหลังค่อม	6. The Hunchback's Tale
นิทานชั้น ลำดับ 7.1	29. เรื่องของพ่อค้าคริสเตียน	a. The Nazarene Broker's Story
นิทานชั้น ลำดับ 7.2	30. เรื่องของคนต้นเควี่อง สุลต่าน	b. The Reeve's Tale
นิทานชั้น ลำดับ 7.3	31. เรื่องของนายแพทย์ยิว	c. Tale of The Jewish Doctor
นิทานชั้น ลำดับ 7.4	32. เรื่องของช่างตัดเสื้อ	d. Tale of The Tailor
นิทานชั้น ลำดับ 7.5	33. เรื่องของช่างโกนผม	e. The Barber's Tale of Himself
นิทานชั้นของ นิทานชั้นลำดับ7.5 เรื่องที่ 1	34. เรื่องพี่ชายคนที่หนึ่งของ ช่างโกนผม	ea. The Barber's Tale of His First Brother
นิทานชั้นของ นิทานชั้นลำดับ7.5 เรื่องที่ 2	35. เรื่องพี่ชายคนที่สองของ ช่างโกนผม	eb. The Barber's Tale of His Second Brother
นิทานชั้นของ นิทานชั้นลำดับ7.5 เรื่องที่ 4	37. เรื่องพี่ชายคนที่สี่ของช่าง โกนผม	ed. The Barber's Tale of His Fourth Brother

ตารางที่ 3.1 เปรียบเทียบนิทานในเรื่องอาหรับราตรีระหว่างฉบับภาษาไทยและฉบับภาษาอังกฤษ (ต่อ)

	ฉบับภาษาไทย	ฉบับภาษาอังกฤษ
นิทานชั้นของ นิทานชั้นลำดับ 7.5 เรื่องที่ 5	38. เรื่องพี่ชายคนที่ห้าของ ช่างโกนผม	ee. The Barber's Tale of His Fifth Brother
นิทานชั้นของ นิทานชั้นลำดับ 7.5 เรื่องที่ 6	39. เรื่องพี่ชายคนที่หกของ ช่างโกนผม	ef. The Barber's Tale of His Sixth Brother
นิทานหลักเรื่องที่ 8	40. เรื่องนุระดินกับเอนิสเอล เซลิส	7. Nur Al-Din Ali and The Damsel Anis Al-Jalis
นิทานหลักเรื่องที่ 9		9. Tale of King Orman Bin Al-Nu'Uman and His Sons Sharrhan and Zan Al- Makan
นิทานชั้น ลำดับ 9.1	41. เรื่องเจ้าชายโตเอลมุลุก	a. Tale of Taj Al-Muluk and The Princess Dunya
นิทานชั้น ลำดับ 9.2	42. เรื่องเจ้าหญิงดุนยะ	
นิทานชั้นของ นิทานชั้นลำดับ 9.2 เรื่องที่ 1	43. เรื่องอซิชกับอซิเซห์	aa. Tale of Aziz and Azizah
นิทานหลักเรื่องที่ 10	44. เรื่องเจ้าชายกามาระเอช เซมานและเจ้าหญิงบุดูร	21. Tale of Kamar Al-Zaman

จากตารางข้างต้น จะเห็นได้ว่าอาหรับราตรีของเสฐียรโกเศศจะมีจำนวนนิทานทั้งหมด 44 เรื่อง โดยแบ่งเป็นนิทานนำเรื่อง 1 เรื่อง นิทานหลัก 10 เรื่อง และในนิทานหลักนี้จะมีนิทานชั้นอยู่อีก 33 เรื่อง รวมทั้งหมด 44 เรื่อง ในการเรียงลำดับนิทาน ในฉบับภาษาไทยหน้าสารบัญได้ เรียงลำดับนิทานตามลำดับเรื่องที่ปรากฏ โดยมีได้แยกว่านิทานเรื่องใดเป็นนิทานหลัก และนิทานเรื่องใดเป็นนิทานชั้น แต่ในฉบับภาษาอังกฤษตัวเลขที่นำหน้าชื่อนิทานหลักทั้ง 10 เรื่อง คือ ลำดับนิทานของเรื่องในฉบับภาษาอังกฤษ จากนั้นในส่วนของนิทานชั้น จะใช้ตัวพยัญชนะในการเรียงลำดับนิทานชั้น โดยเริ่มจากพยัญชนะตัวเดียว หากเป็นนิทานชั้นของนิทานหลัก จากนั้นใช้พยัญชนะสองตัวเขียนเรียงกันหากเป็นนิทานชั้นของนิทานชั้นอีกที เช่น

aa, ab, ac เป็นต้น นอกจากนี้ จำนวนนิทานซ้อนในฉบับภาษาไทยอาจไม่ตรงกับฉบับภาษาอังกฤษโดยบางเรื่องผู้แปลในฉบับภาษาไทย มิได้แปลไว้ และบางทีก็ได้รวบรวมเข้าไว้ในนิทานซ้อนแล้ว โดยมีได้แยกเรื่องออกมาต่างหาก ทั้งนี้ได้ทำเนื้อหาของอาหรับราตรีมีการเปลี่ยนไปแต่อย่างไร

3.1.2.2 ลักษณะนิทานซ้อนนิทานของทศมนตรี

เนื่องจากนิทานเรื่องทศมนตรี เป็นนิทานที่มีการรวบรวมเพิ่มเติมไว้ในชุดนิทานอาหรับราตรีของเบอร์ตัน โดยอยู่ในส่วนของ Supplemental Nights เล่มที่ 1 จากลักษณะของนิทานหากจะถือว่าทศมนตรีเป็นนิทานหลักที่ซ้อนอยู่ในนิทานนำเรื่องอาหรับราตรีเช่นเดียวกับนิทานหลักเรื่องอื่นๆ หรือถ้าหากจะพิจารณาทศมนตรีในฐานะอาหรับนิทานเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะ ที่มีนิทานหลักและนิทานซ้อนจบเรื่องราวในตัวเองก็ย่อมได้เช่นกัน ทศมนตรีมีนิทานเรื่องที่กล่าวถึงพระราชองค์หนึ่งพอใจบุตรสาวของอำมาตย์ในปกครองของตน จึงยึดมาเป็นภรรยาโดยไม่ได้ถามความสมัครใจของบิดาหล่อน จึงทำให้เขาโกรธและขอความร่วมมือจากเมืองอื่นยกทัพมาโจมตีพระราช พระราชาต้องหนีออกจากวังและชายาของเขาคลอดบุตรระหว่างทาง แต่ด้วยความที่อยู่ในช่วงเวลากำลั้งหนี จึงวางบุตรไว้กลางทาง พวกโจรมาเห็นเข้าจึงเก็บเอาไปเลี้ยง ต่อมาด้วยความช่วยเหลือจากเมืองอื่น ทำให้พระราชายึดเมืองของตนคืนมาได้ ประกอบกับมีโอกาสได้เลี้ยงดูลูกของตนโดยเข้าใจว่าเป็นเด็กที่โจรเก็บมาเลี้ยงไว้ ต่อมาเด็กนั้นเติบโต เป็นคนดีมีคุณภาพ ดำรงตำแหน่งเป็นถึงพระยาคลัง จึงถูกอิจฉาจากคนรอบข้าง และในที่สุดก็พลาด เข้าไปในเขตพระราชฐานชั้นในโดยพลการ ก่อนที่จะถูกตัดสินประหารชีวิต พระยาคลังก็ได้เล่านิทานเรื่องต่างๆ เพื่อเปลี่ยนใจพระราชามีให้สั่งประหารชีวิตตน และท้ายที่สุดพระราชาก็ได้รู้ความจริงว่าพระยาคลังคือบุตรของตนเอง

นิทานต่างๆ ที่พระยาคลังได้เล่าเพื่อเปลี่ยนใจพระราชารวมทั้งยึดระยะเวลา การประหารชีวิตของตน มีลักษณะเป็นนิทานซ้อนที่วางอยู่ในโครงเรื่องหลักอีกทีหนึ่ง หากจะเปรียบเทียบลักษณะนิทานระหว่างฉบับภาษาไทยและฉบับภาษาอังกฤษสามารถเปรียบเทียบได้ดังนี้

ตารางที่ 3.2 เปรียบเทียบนิทานในเรื่องทศมนตรีระหว่างฉบับภาษาไทยและฉบับภาษาอังกฤษ

	ฉบับภาษาไทย	ฉบับภาษาอังกฤษ
ชื่อเรื่อง	ทศมนตรี	The Ten Wazirs; or the History of King Azadbakht and His son
นิทานนำเรื่อง	เรื่องนำ แข็งต่อแข็ง แรงแน้อย ต้องย่อ ยับ	(ในฉบับภาษาอังกฤษมีนิทานนำเรื่อง แต่ ไม่มีการตั้งชื่อเรื่องไว้)
นิทานหลักเรื่องที่ 1	วันที่หนึ่ง ชะตาอัปเคราะห์นำ ก่อกรรม เจ็ญ	The First Day a. Of the Uselessness of Endeavour Against Persistent Ill Fortune.
นิทานซ้อน ลำดับ 1.1	เรื่องพ่อค้าเคราะห์ร้าย	aa. Story of the Merchant Who lost His Luck
นิทานหลักเรื่องที่ 2	วันที่สอง กอบปรการไร ให้อยล ผลเป็น เกณท์	The Second Day b. Of looking to The Ends of Affairs
นิทานซ้อน ลำดับ 2.1	เรื่องพาดิชกับบุตร	bb. Tale of the Merchant and His Sons
นิทานหลักเรื่องที่ 3	วันที่สาม ใจขึ้นเย็น อดทน สบผลปอง	The Third Day c. Of the Advantages of Patience
นิทานซ้อน ลำดับ 3.1	เรื่องอาบู่ ซาบีระ	cc. Story of Abu Sabir
นิทานหลักเรื่องที่ 4	วันที่สี่ มาตรแม่นหมด อดทน ทุกข์คน กลัว	The Fourth Day d. Of the Ill Effects of Impatience
นิทานซ้อน ลำดับ 4.1	เรื่องเจ้าปีซาท	dd. Story of Prince Bihzad
นิทานหลักเรื่องที่ 5	วันที่ห้า ทั้งดีชั่ว ตัวทำ ผลจำสนอง	The Fifth Day e. Of The Issues of Good and Evil Actions

ตารางที่ 3.2 เปรียบเทียบนิทานในเรื่องทศมนตรีระหว่างฉบับภาษาไทยและฉบับภาษาอังกฤษ (ต่อ)

	ฉบับภาษาไทย	ฉบับภาษาอังกฤษ
นิทานชั้น ลำดับ 5.1	เรื่องสุลต่านทัตบินกับวาซีร์	ee. Story of King Dadbin and His Wazirs
นิทานหลักเรื่องที่ 6	วันที่หก ฟังพระอำนาจ หล่ตรง ทรงประคอง	The Sixth Day f. Of Trust in Allah
นิทานชั้น ลำดับ 6.1	เรื่องสุลต่านพัคตส์มัน	ff. Story of King Bakhtzaman
นิทานหลักเรื่องที่ 7	วันที่เจ็ด น้ำใจมอง การุณ คุณอนันต์	The Seventh Day g. Of Clemency
นิทานชั้น ลำดับ 7.1	เรื่องสุลต่านพิการตะ	gg. Story of King Bihkard
นิทานหลักเรื่องที่ 8	วันที่แปด อันอมิตร ฤษยา หาเหตุผิด	The Eighth Day h. Of Envy and Malice
นิทานชั้น ลำดับ 8.1	เรื่องสุลต่านไอแลนชาห์กับพ่อค้า ต้มมัน	hh. Story of Aylan Shah and Abu Tamman The Forehead
นิทานหลักเรื่องที่ 9	วันที่เก้า พระลิขิต ตราไว้ ไม่แปรผัน	The Ninth Day i. Of Destiny or That Which Is written
นิทานชั้น ลำดับ 9.1	เรื่องสุลต่านอิบราฮิมกับโอรส	ii. Story of King Ibrahim and His Son
นิทานหลักเรื่องที่ 10	วันที่สิบ ไม่เข้าขีด ลิขิตเค้า เปล่าสิ่งอัน	The Tenth Day j. Of the Appointed Term, Which, If It Be Advanced, May Not Be Deferred, And If It Be Deferred, May Not Be Advanced
นิทานชั้น ลำดับ 10.1	เรื่องสุลต่านสุเลมันชาห์	jj. Story of King Sulayman Shah and His Niece
นิทานหลักเรื่องที่ 11	วันที่สิบเอ็ด จอมสวรรค์ บันดาล ชอบการณ แล	The Eleventh Day k. Of The Speedy Relief of Allah

ตารางที่ 3.2 เปรียบเทียบนิทานในเรื่องทศมนตรีระหว่างฉบับภาษาไทยและฉบับภาษาอังกฤษ (ต่อ)

	ฉบับภาษาไทย	ฉบับภาษาอังกฤษ
นิทานชั้น ลำดับ 11.1	เรื่องนักโทษซึ่งพระอ้าหล่าช่วย	kk. Story of The Prisoner and How Allah Gave Him Relief

ในเรื่องทศมนตรี เริ่มจากมีนิทานนำเรื่องก่อน เมื่อจบนิทานนำเรื่องจะเป็นเนื้อหาเรื่องราวต่างๆ 11 เรื่องซึ่งล้วนแต่เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวันที่พระยาคลังถูกจำคุก เพื่อรอการประหารชีวิตทั้ง 11 วัน นิทานหลัก 11 เรื่องของทศมนตรีจึงเป็นเสมือนเนื้อหาในแต่ละวันของพระยาคลัง โดยในแต่ละวันจะมีอำมาตย์แต่ละคนมากราบทูลสูลต่านให้ประหารชีวิตพระยาคลังอำมาตย์ทั้ง 10 คนกับมเหสีอีก 1 พระองค์จะเข้าเฝ้ากราบทูลสูลต่านคนละวัน แต่พระยาคลังได้เล่านิทานเพื่อต่ออายุตนเอง เปลี่ยนใจสูลต่านมิให้มีคำสั่งประหารตน ซึ่งเป็นนิทานชั้นนิทานจำนวน 11 เรื่อง จนกระทั่งทำเรื่องความจริงจึงปรากฏ นิทานในฉบับภาษาไทยและฉบับภาษาอังกฤษมีจำนวนเท่ากัน แต่ในฉบับภาษาไทยจะมีเรื่องนำก่อน โดยมีการตั้งชื่อเรื่องไว้ด้วย

3.1.2.3 ลักษณะนิทานชั้นนิทานของพันหนึ่งทิวา

พันหนึ่งทิวากับอาหรับราตรีมีความคล้ายคลึงกันอยู่มากในเรื่องของลักษณะของเรื่อง โดยมีนิทานนำเรื่องเป็นโครงเรื่องหลัก และมีนิทานชั้นอยู่ในโครงเรื่องหลัก ทั้งนี้นิทานหลักและนิทานชั้นในเรื่อง มีจุดมุ่งหมายเพื่อเปลี่ยนใจผู้ฟัง โดยโครงเรื่องหลักของนิทานเรื่องนี้ เป็นเรื่องของเจ้าหญิงที่แสนสวยงามแต่เกลียดชังชาย ไม่อยากเข้าพิธีสมรส ทั้งนี้มาจากความฝันของตนเองเป็นเหตุสำคัญ พี่เลี้ยงจึงเล่านิทานเพื่อเปลี่ยนพระทัยของเจ้าหญิงให้หายเกลียดชังมนุษย์เพศชาย และยอมเข้าสมรส ซึ่งนิทานเรื่องต่างๆ ที่พี่เลี้ยงได้ยกขึ้นมาเล่า ล้วนแสดงให้เห็นถึงความรักมั่นคงที่ชายหนึ่งจะมีต่อผู้หญิงที่เขารักยิ่งคนหนึ่งได้ ซึ่งในที่สุดพี่เลี้ยงก็ทำได้สำเร็จ โดยอาศัยความช่วยเหลือของพี่เลี้ยงของเจ้าชายผู้หนึ่ง และจากนั้นผู้เป็นนายของทั้งสองได้แต่งงานอยู่ด้วยกัน จากโครงเรื่องหลัก ได้แตกมาเป็นนิทานเรื่องต่างๆ ดังนี้

ตารางที่ 3.3 เปรียบเทียบนิทานในเรื่องพันหนึ่งทิวาระหว่างฉบับภาษาไทยและฉบับภาษาอังกฤษ

	ฉบับภาษาไทย	ฉบับภาษาอังกฤษ
นิทานนำเรื่องซึ่งเป็นนิทานหลัก	พันหนึ่งทิวา	I. Introduction
นิทานชั้น ลำดับ 1	อาบูคาเซม	II. The Story of Aboulcasem of Bassora
นิทานชั้น ของนิทานชั้น ลำดับ 1	นางในกระสอบ	The Story of the Lady Found in a Sack
นิทานชั้น ลำดับ 2	กาลูเฟกับนางดิละรานางาม	III. Story of Couloufe and of the Beautiful Dilara
นิทานชั้น ลำดับ 3	เจ้ากาลัฟและพระธิดาเจ้ากรุงจีน	IV. The Story of Prince Calaf and the Princess of China
นิทานชั้น ลำดับ 4	กษัตริย์เบดเรดดินโลโลกกับอาตามุลก์	V. The Story of The king Bedreddin-Lolo and of His Vizir Atalmule, Surnamed the Sad Vizir
นิทานชั้น ลำดับ 5	เจ้าเซเอฟเอลมูโลก	VI. The Story of Prince Seyf El Mulouk
นิทานชั้น ลำดับ 6	นางอารูยานางาม	VII. The Story of The Beautiful Arouya
นิทานชั้น ลำดับ 7	พระเจ้านาซิริดโดเด	VIII. The Story of Nasiraddoleh, King of Moussul, of Abderahman, Merchant of Bagdad, and of the Beautiful Zeineb
นิทานชั้น ลำดับ 8	นางเรปซิม่า	IX. The Story of Repsima
นิทานชั้น ลำดับ 9	คนเดินทางสองคน	X. The Story of the Two Travellers
นิทานจบเรื่อง	เจ้าหญิงแห่งกรุงแคชเมียร์	XI. The Story of the Princess of Cashmere

นิทานชั้นเรื่องต่างๆ ในพันหนึ่งทิวามีจำนวน 10 เรื่อง โดยเป็นนิทานชั้นในนิทานหลัก 9 เรื่อง และมีนิทานชั้นของนิทานเรื่องที่ 1 อีกหนึ่งเรื่อง ในเรื่องพันหนึ่งทิวานี้มีนิทานนำเรื่อง 1 เรื่อง ในส่วนของนิทานเรื่องสุดท้าย เรื่องเจ้าหญิงแห่งกรุงแคชเมียร์ มิใช่ชั้นในโครงเรื่อง

หลัก แต่เป็นเรื่องราวของตัวละครเอง จึงเป็นเสมือนนิทานในตอนจบของเรื่อง ในฉบับภาษาไทย และฉบับภาษาอังกฤษมีจำนวนนิทานตรงกัน ในการเรียงลำดับเรื่องในฉบับภาษาอังกฤษจะใช้ตัวเลขโรมันในการเขียนลำดับ ซึ่งมีทั้งหมด 11 ลำดับ แต่มีใช้นิทานทั้ง 11 เรื่องตามที่ได้อธิบายไว้แล้วข้างต้น

3.1.2.4 ลักษณะนิทานซ้อนนิทานของนิยายปาชาแห่งเตอร์กี

นิยายปาชาแห่งเตอร์กี ค่อนข้างจะมีความแตกต่างจากอาหรับนิทานทั้ง 3 เรื่องข้างต้น ทั้งนี้เพราะผู้แต่งเป็นชาวตะวันตก มิได้เป็นการแปลมาจากแหล่งกำเนิดในโลกตะวันออก แต่อย่างไรก็ดี นิทานยังคงลักษณะกลิ่นอายของโลกตะวันออกหรือโลกอาหรับอยู่มากโดยโครงเรื่องหลักของนิทานเป็นเรื่องของปาชา¹¹ คนหนึ่งซึ่งเคยเป็นช่างตัดผมมาก่อน คุยกับช่างตัดผมของเขาในการหาวิธีเรียกรคนใหม่ และช่างตัดผมได้เสนอตนเอง ซึ่งปาชาก็เห็นชอบด้วย ด้วยความเบื่อหน่ายในเรื่องราวต่างๆ ในชีวิตประจำวัน ปาชาจึงชวนวิธีเรียกรไปหาเรื่องราวแปลกๆ ตามท้องถนน ซึ่งก็ได้พบกับเรื่องต่างๆ สมใจ จึงกลายมาเป็นเรื่องย่อยที่ซ้อนอยู่ในนิทานเรื่องหลัก เรื่องราวๆ ต่างๆ นี้ บางครั้งเป็นเรื่องจริงของผู้เล่า แต่โดยมากแล้วจะเป็นเรื่องแต่งให้สนุกสนาน น่าตื่นเต้น เพื่อให้ปาชาเกิดความพึงพอใจ ในที่สุดวิธีเรียกรคนใหม่ก็ได้อาศัยโอกาสขึ้นมาเป็นปาชาแทน แต่ปาชาก็รู้ตัวก่อน จึงวางยาพิษให้ตายตามกันไป

จะเห็นได้ว่า วัตถุประสงค์ของการเล่านิทานซ้อนนิทานในอาหรับนิทานเรื่องนี้ มีความแตกต่างกันอย่างมากกับอาหรับนิทานทั้ง 3 เรื่องก่อนนี้ โดยไม่ได้มุ่งที่จะเปลี่ยนใจผู้ฟังแต่อย่างใด หากเป็นการเล่านิทานเพื่อความเพลิดเพลินและความกระหายใคร่รู้ในเรื่องแปลกๆ ของผู้ฟังเท่านั้น ลักษณะของนิทานซ้อนที่อยู่ในเรื่องจึงมีความแตกต่างกันไปอย่างหลากหลาย เป็นเรื่องจากที่โน่นบ้างที่นี้บ้างมาผสมปนเปกัน ไม่ได้มีความเป็นเอกภาพแต่อย่างใด เช่นเดียวกับวัฒนธรรมตุรกี ที่

¹¹Pasha หรือปาชา ถือเป็นตำแหน่งสูงสุดของผู้ปกครองในอาณาจักรออตโตมานและแถบแอฟริกาเหนือ นับเป็นตำแหน่งพลเรือนที่มีเกียรติสูงสุดในอาณาจักรออตโตมาน โดยมากแล้วจะเรียกชื่อของบุคคลที่ได้รับตำแหน่งก่อนแล้วจึงเรียกตำแหน่งตามมา เช่น Mustapha pasha ตำแหน่งนี้จะไม่ใช่ตำแหน่งทางศาสนา มอบให้เฉพาะบุคคล ไม่มีการสืบทอดตำแหน่งโดยสายเลือด ตำแหน่งปาชาปรากฏครั้งแรกในศตวรรษที่ 13 ในช่วงการปกครองของราชวงศ์ซัลจุก โดยพวกออตโตมานได้มอบตำแหน่งนี้ให้แก่พี่ชายและลูกชายของสุลต่าน Orhan ภายหลังตำแหน่งนี้ได้มอบให้กับผู้ปกครองระดับท้องถิ่นในภูมิภาคต่างๆ รวมไปถึงอำมาตย์ (วิเชียร์) ที่บริหารงานในส่วนกลางด้วย เจ้าหน้าที่ระดับสูงของตุรกีไม่ว่าจะเป็นผู้บัญชาการทหาร และเจ้าเมืองของท้องถิ่นต่างๆ ต่างมีโอกาสเป็นปาชาด้วยกันทั้งสิ้น ระดับของปาชา สามารถแบ่งออกได้เป็น 3 ระดับ โดยวัดจากจำนวนหางม้าที่จะใช้เป็นสัญลักษณ์ในการทำสงคราม ปาชาระดับสูงสุดจะมี 3 หางม้า ลำดับชั้นบังคับบัญชาก็จะเรียงตามระดับหางม้าด้วย เช่นจากนายพลบัญชาการนายพัน ลงไปจนถึงเจ้าหน้าที่ของรัฐระดับต่อไป

เป็นแหล่งรวมของผู้คนหลากหลายเชื้อชาติ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบ นิทานซ้อนนิทานของอาหรับนิทานเรื่องนี้ ระหว่างฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จะเป็นดังนี้

ตารางที่ 3.4 เปรียบเทียบนิทานในเรื่องนิยายปาซาแห่งเตอร์กีระหว่างฉบับภาษาไทยและฉบับภาษาอังกฤษ

	ฉบับภาษาไทย	ฉบับภาษาอังกฤษ
นิทานนำเรื่องซึ่งเป็นนิทานหลัก	นิยายปาซาแห่งเตอร์กี	The Pacha of Many Tales
นิทานซ้อน ลำดับ 1	เรื่องคนเลี้ยงอูฐ	I. The Camel – Driver
นิทานซ้อน ลำดับ 2	เรื่องบ่าวชาติกรีก	II. The Greek Slave
นิทานซ้อน ลำดับ 3	เรื่องนักบวช	III. The Monk
นิทานซ้อน ของนิทานซ้อน ลำดับ 3	เรื่องนักบวช	IV. The Monk – continued
นิทานซ้อน ลำดับ 4	เรื่องหูกะแบก	V. Huckaback VI. Huckaback – continued
นิทานซ้อน ลำดับ 5	บันทึกพบเกาะมาโดรา	VII. Manuscript of the Monk VIII. Manuscript of the Monk – continued
นิทานซ้อน ของนิทานซ้อน ลำดับ 4 เรื่องที่ 3	การเดินทางเรือเที่ยวที่สามของหูกะแบก	IX. Huckaback - continued
นิทานซ้อน ของนิทานซ้อน ลำดับ 4 เรื่องที่ 4	การเดินทางเรือเที่ยวที่สี่ของหูกะแบก	X. Huckaback - continued
นิทานซ้อน ของนิทานซ้อน ลำดับ 4 เรื่องที่ 5	การเดินทางเรือเที่ยวที่ห้าของหูกะแบก	XI. Huckaback - continued
นิทานซ้อน ของนิทานซ้อน ลำดับ 4 เรื่องที่ 6	การเดินทางเรือเที่ยวที่หกของหูกะแบก	XII. Huckaback - continued

ตารางที่ 3.4 เปรียบเทียบนิทานในเรื่องนิยายปาซาแห่งเตอร์กัระหว่างฉบับภาษาไทย
และฉบับภาษาอังกฤษ (ต่อ)

	ฉบับภาษาไทย	ฉบับภาษาอังกฤษ
นิทานชั้นของ นิทานชั้น ลำดับ 4 เรื่องที่ 7	การเดินทางเรือเที่ยวหลังของ หูกกะแบก	XIII. Huckaback - continued
นิทานชั้น ลำดับ 6	เรื่องคู่รักมีตำหนิ	XIV. The Scarred Lover
นิทานชั้น ลำดับ 7	เรื่องหุตุลี	XV. Story of Hudusi XVI. Story of Hudusi – continued
นิทานชั้น ลำดับ 8	เรื่องกลาสีชาวอังกฤษ	XVII. Tale of the English Sailor
นิทานชั้น ลำดับ 9	เรื่องคนตักน้ำ	XVIII. The Water – Carrier
นิทานชั้น ลำดับ 10	เรื่องประหลาดของพระเจ้าฮัน	XIX. The Wondrous Tale of Han
นิทานชั้น ลำดับ 11	เรื่องยายแก่	XX. Story of the Old Woman XXI. Story of the Old Woman – continued XXII. Conclusion

จะเห็นได้ว่า ในนิยายปาซาแห่งเตอร์กั จะมีนิทานหลัก 1 เรื่อง และมีนิทานชั้นอยู่ในนิทานหลักอีก 11 เรื่อง และในนิทานชั้นนิทานบางเรื่องจะมีนิทานเรื่องย่อยชั้นอยู่ อีก เช่น เรื่องของหูกกะแบก จะมีเรื่องการเดินทางเรือถึง 7 เที่ยว เลียนแบบเรื่องสินบัตในอาหรับราตรี เป็นที่น่าสังเกตว่า ในฉบับภาษาอังกฤษจะเรียงลำดับนิทานชั้นทุกเรื่องโดยใช้ตัวเลขโรมัน ตามการฟังของปาซา กล่าวคือ ถ้าวันใดปาซาให้ผู้เล่าพอก่อน วันรุ่งขึ้นมาเล่าต่อ ก็จะเริ่มนับลำดับต่อไปด้วย แต่ในขณะเดียวกันในฉบับภาษาไทย จะปรากฏชื่อเฉพาะนิทานเรื่องที่ไม่ซ้ำกันเท่านั้น จะมีซ้ำอยู่ก็แต่ในเรื่องนักบวช ในช่วงแรกเท่านั้น ต่อมาจะใช้ชื่อนิทานตามเรื่องราว ถ้าเป็นเรื่องใหม่ ค่อยเริ่มชื่อใหม่ ในส่วนของนิทานเรื่องย่อยที่ชั้นอยู่ในนิทานชั้นอีกที ในเรื่องของการเดินทางเรือเที่ยวต่างๆ ของหูกกะแบกนั้น ชื่อเรื่องก็จะบอกถึงการเดินทางเรือเที่ยวต่างๆ เลย

จากลักษณะโครงเรื่องแบบนิทานชั้นนิทานในอาหรับนิทานทั้ง 4 เรื่อง จะเห็นได้ว่าอาหรับนิทานทั้ง 4 เรื่อง มีโครงเรื่องแบบนิทานชั้นนิทานเช่นเดียวกัน โดยมีนิทานนำเรื่องเป็นโครงเรื่องหลักก่อน จากนั้นจึงมีนิทานหลัก นิทานชั้น และนิทานชั้นในนิทานชั้นอีกทีหนึ่ง ในฉบับภาษาไทยจะเรียงลำดับเรื่องราวตามฉบับภาษาอังกฤษเป็นสำคัญ ในการตั้งชื่อเรื่องของนิทาน

เรื่องต่างๆ โดยมากแล้วจะเป็นไปในลักษณะการแปลชื่อนิทานจากฉบับภาษาอังกฤษมาเป็นภาษาไทย แต่ทั้งนี้ในชื่อเรื่องฉบับภาษาไทยได้มีการใช้ข้อความที่สั้น กระชับ เข้าใจง่าย หากชื่อเรื่องของนิทานเรื่องใดมาจากชื่อตัวละครเอกในเรื่อง ซึ่งเป็นชื่อต่างภาษาต่างวัฒนธรรม ไม่เป็นที่รู้จักคุ้นเคยสำหรับผู้อ่านชาวไทย เสฐียรโกเศศก็จะนำมาถ่ายเสียงเป็นภาษาไทยในรูปแบบที่ง่ายและเอื้อต่อการออกเสียงของผู้อ่านชาวไทย

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า เมื่อมีการถ่ายทอดวรรณกรรมต่างวัฒนธรรมเข้าไปสู่ต่างสถานที่ต่างวัฒนธรรม แม้ว่าเนื้อหาของวรรณกรรมจะมีความคล้ายคลึงกับลักษณะเดิม แต่ย่อมมีสิ่งต่างๆ ที่แตกต่างกันออกไป เพื่อให้สอดคล้องกับธรรมเนียมในการเสพวรรณกรรมของวัฒนธรรมใหม่ ทั้งนี้ หากผู้ถ่ายทอดวรรณกรรม มีความสามารถและให้ความสำคัญในจุดนี้ย่อมทำให้วรรณกรรมต่างวัฒนธรรมที่เขาถ่ายทอดมีคุณค่าในสถานที่ใหม่เดียวกับผลงานอาหรับนิทานของเสฐียรโกเศศอัศจรรย์ภาพของเสฐียรโกเศศจึงทำให้อาหรับนิทานของเขามีความแตกต่างคล้ายคลึงกันอย่างน่าสนใจเมื่อเปรียบเทียบกับฉบับภาษาอังกฤษ

3.2 กลวิธีถ่ายทอดวรรณกรรมข้ามวัฒนธรรม

เนื่องจากอาหรับนิทานเป็นวรรณกรรมข้ามวัฒนธรรม ผู้อ่านชาวไทยมีพื้นฐานความรู้ในวัฒนธรรมอาหรับไม่มากนัก ในการถ่ายทอดอาหรับนิทานในสังคมไทย เสฐียรโกเศศจึงมีกลวิธีในการถ่ายทอดวรรณกรรมบางประการที่อาจเปลี่ยนแปลงลักษณะของอาหรับนิทานไปบ้าง แต่ยังคงเนื้อหาเช่นเดิม ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะนิสัยในการอ่านวรรณกรรมของคนไทย และตามลักษณะธรรมเนียมนิยมในการแต่งวรรณกรรมของไทย อย่างไรก็ตาม ด้วยความสามารถของ เสฐียรโกเศศ ประกอบกับกลวิธีในการถ่ายทอดวรรณกรรมข้ามวัฒนธรรมของเสฐียรโกเศศ ทำให้อาหรับนิทานในฉบับภาษาไทยมีความน่าสนใจมากขึ้น

การถ่ายทอดอาหรับนิทานจากฉบับภาษาอังกฤษสู่ภาษาไทย ส่วนใหญ่จะเป็นไปในลักษณะการแปลและเรียบเรียง โดยยึดเค้าโครงเรื่องเดิมเป็นสำคัญ ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความสามารถของผู้ถ่ายทอดในการเรียบเรียงเนื้อหาดังกล่าวอย่างมาก สำหรับการถ่ายทอดอาหรับนิทาน เสฐียรโกเศศ มิได้ถ่ายทอดมาในลักษณะของการแปลความอย่างตรงตัวตามต้นฉบับ แต่ท่านได้มีการรวบรวม ขยายความ เพื่อให้เนื้อหาของนิทานที่ถ่ายทอดมาเป็นภาษาไทย มีความน่าสนใจเพิ่มมากขึ้น กลวิธีในการถ่ายทอดอาหรับนิทานจากภาษาอังกฤษสู่ภาษาไทย นอกเหนือจากการแปลและเรียบเรียงเนื้อหาแล้ว ยังสามารถพิจารณาถึงกลวิธีในการถ่ายทอดของเสฐียรโกเศศใน 3 ประเด็นหลัก คือ รูปแบบของนิทาน การเพิ่มประเด็นในการนำเสนอ และการ

เปลี่ยนแปลงรูปแบบการนำเสนอเนื้อหา ซึ่งสามารถพิจารณาในรายละเอียดของแต่ละประเด็นได้ ดังนี้

3.2.1 รูปแบบของนิทาน

ในการถ่ายทอดวรรณกรรม ไม่จำเป็นว่าวรรณกรรมที่แปลมาจากต้นฉบับภาษาอังกฤษจะต้องมีลักษณะรูปแบบเหมือนกับฉบับอังกฤษทุกประการ ทั้งนี้ผู้แปลและผู้เรียบเรียงสามารถพลิกแพลงรูปแบบในการนำเสนอได้ตามวิจารณญาณของเขา เพื่อความเหมาะสมในการถ่ายทอดผลงานที่ตัวผู้แปลเองเป็นผู้ถ่ายทอด ในการถ่ายทอดอาหรับนิทาน เสฐียรโกเศศได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบของนิทานจากฉบับภาษาอังกฤษไปบ้างในประเด็นต่างๆ ดังนี้

การเริ่มเรื่องของอาหรับราตรีในฉบับภาษาอังกฤษ ในตอนเริ่มเรื่องได้มีการกล่าวย้อนไปถึงความเป็นมาของเรื่องก่อนที่จะกล่าวถึงเรื่องราวในเรื่อง "Verily the works and words of those gone before us have become instances and examples to men of our modern day, that folk may view what admonishing chances befel other folk and may there from take warning, and that they may peruse the annals of antique peoples and all that with betided them, and be there by ruled and restrained : - Praise, therefore, be to him who with made the histories of the Past and admonition unto the Present! Now of such instances are the tales called "A Thousand Nights and a night," together with their far-famed legends and wonders."¹² ซึ่งในฉบับภาษาไทยได้เริ่มโดยกล่าวถึงเรื่องราวในเรื่องเลย โดยไม่ได้กล่าวย้อนไปถึงภูมิหลังของเรื่องราวว่าเป็นมาอย่างไร

อีกทั้งเมื่อเริ่มแรกที่ซาห์เรียร์จะเชิญน้องชายมาพบนั้น ในฉบับภาษาอังกฤษมีการอธิบายความในแง่ต่างๆ อยู่มากแต่ในฉบับภาษาไทยได้กล่าวรวบรัดตัดความจากฉบับภาษาอังกฤษ 1 หน้ากว่าๆ เหลือเป็นภาษาไทยเพียง 6 บรรทัดเท่านั้น

จะเห็นได้ว่าการที่ในฉบับภาษาไทย มิได้ให้ความสำคัญกับการถ่ายทอดเนื้อหาเหล่านี้ เป็นเพราะผู้แปลน่าจะพิจารณาแล้วว่าหากตัดเนื้อหาในส่วนนี้ไปย่อมไม่ส่งผลกระทบต่อทำความเข้าใจเนื้อหานิทานแต่อย่างใด รูปแบบของนิทานในฉบับภาษาไทยจึงมีความแตกต่างไปจากฉบับภาษาอังกฤษบ้าง หากคงลักษณะรูปแบบตามต้นฉบับภาษาอังกฤษ ในกรณีที่ยกมาดังกล่าวนี้ อาจจะเป็นเนื้อหาที่ทำให้ผู้อ่านชาวไทยรู้สึกเบื่อในการติดตามนิทานก็เป็นได้ ฉะนั้น รูป

¹² Burton, The Book of the Thousand Nights and a Night, Vol. 1, (U.S.A.: Burton Club, 1885), p.1.

แบบของนิทานในการเริ่มเรื่องอาหรับราตรี และในการเสนอเนื้อหาส่วนอื่นๆ จึงมุ่งไปที่การรวมความ ทำให้เนื้อเรื่องกระชับ แต่ไม่เสียอรรถรสของนิทานไปเป็นสำคัญ

การขึ้นต้นและจบนิทานเรื่องย่อยต่างๆ ของอาหรับราตรี ในฉบับภาษาไทยเมื่อจบเรื่องของนิทานในแต่ละเรื่อง เมื่อจะเริ่มเรื่องใหม่ก็จะขึ้นชื่อเรื่องใหม่ในแต่ละตอน แต่ในฉบับภาษาอังกฤษจะเน้นที่ว่าเป็นคืบที่เท่าไร จากนั้นจะมีเรื่องอะไรอยู่ในคืบนั้น ก็จะกล่าวถึงชื่อเรื่องตามมา ในการเล่าเรื่องในแต่ละคืบเมื่อเริ่มเรื่องใหม่จะเริ่มต้นว่า

It hath reached me, O auspicious King, that... ซึ่งในฉบับภาษาไทยจะใช้คำว่า ข้าแต่พระราชชา.....

แต่ต่อๆ มาในฉบับภาษาอังกฤษก็จะมีลักษณะเช่นนี้เรื่อยมา หากแต่ในฉบับภาษาไทยได้บอกไว้ว่า

“ในตอนต่อๆ ไป เมื่อถึงคราวจบนิยายเรื่องเดิม จะขึ้นเรื่องใหม่จะมีถ้อยคำของสุลต่านาเซเฮอร์ชาเด กราบทูลสุลต่านซาร์เรียร์และมีความกล่าวท้าวถึงเวลาอุสาโยคเข้ามาแทรกแทบทุกๆ นิยาย ชวนให้เสียดสแห่งความเพลินในนิยายไป ผู้เขียนจึงได้ตัดออกเสีย เขียนให้นิยายเล่าติดต่อกันไปโดยมากทีเดียว เพราะฉะนั้น ตอนไหนที่มีคำพูดสำหรับจะเชื่อมให้นิยายติดต่อกัน ถ้ามิได้มีความบังชัดไว้ว่าใครเป็นผู้กล่าว ก็ขอให้ผู้อ่านจงเข้าใจว่าเป็นถ้อยคำของสุลต่านาเซเฮอร์ชาเดเถิด”¹³

อย่างไรก็ดี ข้อความที่ฉบับภาษาไทยจะไม่กล่าวถึงนั้น ได้ทำให้นิทานเรื่องนี้ขาดเสน่ห์ของเรื่องเล่าไปบ้าง โดยทั้งที่ในฉบับภาษาอังกฤษจะเห็นได้ชัดเจนว่าสุลต่านาจะไม่เล่านิทานให้จบเรื่องในคืบหนึ่งๆ หากแต่จะมาหยุดเล่านิทานไว้เมื่อนิทานดำเนินมาถึงตอนที่น่าตื่นตื้นที่สุดพอดี ฉะนั้นสุลต่านจึงยินยอมให้สุลต่านามีชีวิตอยู่ต่อไป เพื่อฟังตอนต่อไปของนิทาน เสมือนกับว่าหากเราอ่านนวนิยายในนิตยสาร ผู้ประพันธ์มักจะจจใจจบเรื่องราวแต่ละเล่มไว้ในช่วงที่น่าติดตาม จึงส่งผลให้ผู้อ่านต้องหาซื้อนิตยสารฉบับต่อไป เพื่อติดตามเรื่องต่อ หากในฉบับภาษาไทยอาจเห็นว่ามีลักษณะเช่นนี้ทำให้การอ่านนิยายไม่ต่อเนื่องจึงตัดออกไปเสียก็เป็นได้ แต่การอ่านฉบับภาษาอังกฤษทำให้เข้าใจเสน่ห์และความเฉลียวฉลาดที่มีมากของสุลต่านาด้วย

นอกจากนี้ในการนำเสนอเนื้อหา เสฐียรโกเศศมิได้เรียบเรียงอาหรับราตรีมาตามลำดับเรื่องในฉบับภาษาอังกฤษ ฉะนั้น หากจะคงลักษณะของเนื้อหาตามรูปแบบนิทานฉบับภาษาอังกฤษย่อมเป็นไปได้ เนื่องจากเสฐียรโกเศศได้เลือกถ่ายทอดนิทานหลัก นิทานซ้อน เฉพาะนิทานบางเรื่องเท่านั้น ประกอบกับลักษณะการขึ้นต้นเล่านิทานในแต่ละคืบตามฉบับภาษาอังกฤษ

¹³ เสฐียรโกเศศ, อาหรับราตรี, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หน้าฝน, 2540), หน้า 68.

จะนำให้เนื้อหาเยิ่นเย้อ และซ้ำซาก อาหารบราตรีของเสฐียรโกเศศ จึงตัดลักษณะต่างๆ ดังนี้ไปเสีย มีรูปแบบของนิทานที่เป็นเรื่องราวต่อเนื่องกันไป ทำให้ผู้อ่านสามารถติดตามเรื่องได้โดยตลอด แต่ก็อาจจะขาดเสน่ห์ไปบ้างเล็กน้อยตามที่กล่าวไว้แล้ว แต่อย่างไรก็ดี ความสนุกสนานและความต่อเนื่องของนิทาน มีผล มีความสำคัญ และมีอิทธิพลต่อผู้อ่านมากกว่าการสังเกตความเฉลียวฉลาดในการนำเสนอเรื่องของเขาเซอร์ชาเดผู้เป็นสุลตানা

ในเรื่องทศมนตรี รูปแบบของการเริ่มเรื่องมีความแตกต่างกันระหว่างฉบับภาษาไทยกับฉบับภาษาอังกฤษ โดยในฉบับภาษาไทยจะมีชื่อเรื่องทุกเรื่องย่อย เป็นการสรุปใจความของเรื่องย่อยๆ เหล่านั้น และมีการใช้คำกลอนในลักษณะโคลงสี่สุภาพขึ้นต้นทุกเรื่อง ซึ่งแสดงให้เห็นแนวคิดที่เรื่องย่อยแต่ละเรื่องต้องการนำเสนอ เช่น เรื่องนำ “แข็งต่อแข็ง แรงน้อย ต้องย่อยยับ” จะมีกลอนโคลงสี่สุภาพว่า

การ ตัวยกร ต่างพื้น	พลการ
เข้มขบเข้ม โหมหาญ	หั้นเข้ม
ไปย่น ไปยอกราน	เกรียงไป หย่อนเลย
แรงมาก แรงหักม้ม	ห้ามล้างเยาว์แรง ¹⁴

แตกต่างจากในฉบับภาษาอังกฤษ ซึ่งจะไม่มีการกล่าวสรุปเรื่องย่อยของเรื่องนี้ ในลักษณะของร้อยกรองแต่อย่างใด แต่จะเป็นลักษณะของบุพพทวลี แต่ในฉบับภาษาไทยก็จะมีกล่าวไว้เป็นคำกลอนเช่นกัน ดังที่ได้กล่าวไปแล้วในส่วนของชื่อเรื่องในลักษณะของนิทานซ้อนนิทาน

รูปแบบของการย่อหน้าในฉบับภาษาอังกฤษเรื่องอาหารบราตรีและทศมนตรี แทบจะไม่มีการย่อหน้าปรากฏให้เห็นเลย โดยจะเป็นเนื้อความเรียงต่อกันไปตลอด ยกเว้นแต่ว่าตอนใดจะมีการแทรกคำประพันธ์ร้อยกรองก็จะมีการย่อหน้าในส่วนของบทประพันธ์เท่านั้น แต่ในส่วนของเนื้อหาจะกล่าวต่อกันไปตลอด แตกต่างจากในฉบับภาษาไทย เสฐียรโกเศศได้จัดรูปแบบของนิทานเสียใหม่ โดยเพิ่มเติมย่อหน้าไว้ในส่วนที่ควรจะเป็น เพื่อให้การอ่านการติดตามเนื้อหาของนิทานเป็นไปได้ง่ายและน่าสนใจมากยิ่งขึ้น การจัดแบ่งย่อหน้าของเสฐียรโกเศศ ทำให้อาหรับนิทานของเสฐียรโกเศศมีรูปแบบที่แตกต่างไปจากฉบับภาษาอังกฤษ และรูปแบบที่เสฐียรโกเศศเลือกใช้เช่นนี้น่าจะสอดคล้องกับลักษณะการอ่านของไทยมากกว่า ทำให้งานไม่ดูยาวจนน่าเบื่อและผู้อ่านสามารถพักสายตาได้ในการอ่านแต่ละส่วน ส่งผลให้เกิดความเข้าใจในการติดตามเนื้อหาของเรื่องที่ตามมา อนึ่งบางย่อหน้าของเสฐียรโกเศศ ได้เป็นการสรุปความของเนื้อหาในหลายๆ บรรทัดในฉบับภาษาอังกฤษ ที่บรรยายรายละเอียดต่างๆ ที่ไม่ค่อยสำคัญต่อการทำความเข้าใจในเรื่อง

¹⁴ เสฐียรโกเศศ, ทศมนตรี, (พระนคร: เสริมวิทยบรรณาการ, 2500), หน้า 1.

เมื่อเสฐียรโกเศศใช้รูปแบบการแปลแบบสรุปความ ทำให้ผู้อ่านสามารถอ่านและติดตามเรื่องได้อย่างรวดเร็ว

ลักษณะการสนทนาของตัวละคร

ในเรื่องทศมนตรี ในฉบับภาษาไทยมักจะสรุปเอาใจความสำคัญของบทสนทนาต่างๆ มาถ่ายทอดในลักษณะของการเล่าเรื่องไปเลย ยกเว้นในเหตุการณ์สำคัญๆ จึงมีการใช้ลักษณะของการสนทนาโต้ตอบกันระหว่างตัวละครให้เห็น แต่ในฉบับภาษาอังกฤษ จะมีการสนทนาดังกล่าวระหว่างตัวละครให้เห็นเป็นระยะๆ ลักษณะของการบรรยายเรื่องจะน้อยกว่าในฉบับภาษาไทยจึงส่งผลให้ต้นฉบับภาษาอังกฤษมีความหนาของเนื้อหามากกว่าฉบับภาษาไทย ทั้งนี้ ที่โดยมากแล้วฉบับภาษาไทยก็ได้แปลและเรียบเรียงเก็บเอาเนื้อหาและใจความสำคัญจากฉบับภาษาอังกฤษมาอย่างครบถ้วน

ในส่วนของ การแบ่งแยกระหว่างเรื่องเล่ากับบทสนทนา เมื่อพระยาคลังเจ้าหนาทานจบเรื่องหนึ่ง ก่อนจะวกกลับเข้ามาโยงเกี่ยวพันกับเรื่องของตนเองนั้น ในฉบับภาษาไทย จะมีการเว้นวรรค และมีการใช้สัญลักษณ์ ☉ เป็นเครื่องหมายให้ทราบว่าจบนิทานที่พระยาคลังเจ้าแล้ว ถ้อยคำที่จะตามมาเป็นคำพูดของพระยาคลังที่จะทูลกับสุลต่าน แต่ในฉบับภาษาอังกฤษ ไม่มีการแบ่งแยกให้เห็นชัดเจนแต่อย่างใด ผู้อ่านจะต้องอาศัยความสังเกต จากลักษณะความเปลี่ยนแปลงของเนื้อหาและคำพูด จึงจะทราบว่า เป็นตอนที่พระยาคลังทูลเรื่องของตนต่อสุลต่าน

ลักษณะบทสนทนาของตัวละครในเรื่องพินหนึ่งทิวา ในฉบับภาษาอังกฤษ เมื่อตัวละครในเรื่องย่อยได้เล่าเรื่องของตนเองให้กับอีกฝ่ายหนึ่งฟัง ลักษณะของการใช้เครื่องหมายคำพูดในประโยคต่างๆ ของตัวละครจะเป็นดังนี้

ในนิทานหลัก การสนทนายระหว่างพระราชากับเจ้าหญิง พระราชากับพระพี่เลี้ยง หรือเจ้าหญิงกับพระพี่เลี้ยง จะใช้เครื่องหมาย ' _____ ' เป็นสัญลักษณ์ให้ทราบว่าข้อความตรงนั้นเป็นบทสนทนา

ในนิทานซ้อนอยู่ในนิทานหลัก เมื่อตัวละครสนทนากัน จะใช้เครื่องหมาย ' _____ ' เป็นสัญลักษณ์ให้ทราบถึงลักษณะของบทสนทนา

เมื่อตัวละครในนิทานซ้อน เล่าถึงเรื่องราวของตนเองให้กับผู้อื่นฟัง หากในเรื่องที่เล่าซึ่งเป็นเสมือนนิทานซ้อนนั้น มีบทสนทนาอยู่ด้วย ก็จะมีการใช้เครื่องหมาย " _____ " เพื่อเป็นสัญลักษณ์ให้ทราบถึงข้อความที่เป็นบทสนทนาของตัวละครกับบุคคลอื่น ซึ่งเป็นเรื่องในอดีต

ส่วนในฉบับภาษาไทยจะไม่ปรากฏลักษณะของการใช้เครื่องหมายคำพูดที่แตกต่างกัน หากในช่วงใดที่จะให้เครื่องหมายคำพูดก็จะใช้เครื่องหมาย " _____ " ไปเลย หรือมิฉะนั้นก็จะรวบรวมความมากล่าวไว้ด้วยกันโดยให้เป็นคำของผู้เล่าแต่เพียงอย่างเดียว

การที่ฉบับภาษาอังกฤษมีการใช้เครื่องหมายคำพูดใน 2 ลักษณะทั้งในรูปของ ‘_____’ และ “_____” นั้น แสดงให้เห็นถึงการแบ่งแยกเรื่องราวระหว่างผู้เล่ากับผู้ฟังในโอกาสที่แตกต่างกัน กล่าวคือ นิทานซ้อนเรื่องต่างๆ ที่อยู่ในเรื่องพินหนึ่งทิวามีพระพี่เลี้ยงเป็นผู้เล่าทั้งสิ้น ฉะนั้นการสนทนาระหว่างตัวละครในนิทานหลักทั้งหลายจึงเปรียบเสมือนการสนทนาในลักษณะบุรุษที่ 1 และบุรุษที่ 2 สนทนากัน เมื่อพระพี่เลี้ยงเล่าถึงเรื่องราวในนิทานต่างๆ ตัวละครในนิทานสนทนากับตัวละครในเรื่องที่เกิดขึ้นในเวลาปัจจุบัน ก็เป็นการสนทนาบุรุษที่ 1 และบุรุษที่ 2 เช่นกัน แต่ตัวละครเล่าถึงเรื่องราวของตนในอดีต จะเป็นการนึกย้อนถึงพฤติกรรมของตนที่ผ่านมาแล้ว ลักษณะของไวยากรณ์ประโยคภาษาอังกฤษ หากมิใช่อยู่ในเครื่องหมายคำพูดแล้ว คงต้องเป็นประโยคแบบ past tense ฉะนั้นการใช้เครื่องหมายคำพูด “_____” ในลักษณะนี้ จึงเป็นการแบ่งแยกให้ผู้อ่านทราบได้ว่าข้อความในเครื่องหมายคำพูดนี้เกิดขึ้นมาแล้วในอดีต ส่วนในฉบับภาษาไทย มิได้มีการแบ่งแยกในลักษณะนี้แต่อย่างใด ในส่วนที่ผู้แปลต้องการอยู่ในเครื่องหมายคำพูด ก็จะใช้เครื่องหมายคำพูดไปเลย หรือมิฉะนั้นในส่วนอื่นๆ ก็จะใช้การสรุปความ ไม่จำเป็นต้องถ่ายทอดคำพูดของตัวละครตลอดเช่นในภาษาอังกฤษ ซึ่งทำให้เรื่องยืดยาว ไม่กระชับ รูปแบบของนิทานในฉบับภาษาไทยจึงจับใจความมาเรียบเรียงไว้โดยมิให้เนื้อหาขาดตกบกพร่อง ซึ่งลักษณะดังกล่าวนี้จะพบมากในอาหรับนิทานของเสฐียรโกเศศเรื่องอื่นๆ ด้วย

ในเรื่องนิยายปาชาแห่งเตอร์กี มีลักษณะของบทสนทนาระหว่างการเล่านิทาน โดยในการเล่านิทานเรื่องต่างๆ โดยมากแล้วผู้เล่าจะเล่าเรื่องราวอย่างต่อเนื่องไปจนจบ หลังจากที่ได้อ่านอนุมัติให้เล่าเรื่องจากปาชาแล้ว แต่อาจมียกเว้นบ้างในกรณีที่เรื่องที่เล่ายาวและต้องเล่าต่อเนื่องกันหลายวัน ปาชาอาจขัดขึ้นมาเพื่อบอกให้พอก่อนในวันนั้น วันรุ่งขึ้นค่อยมาเล่าต่อไป หรือในระหว่างการเล่าเรื่องบางเรื่อง ปาชาอาจเกิดความสงสัยในเนื้อหาที่เล่า อาจจะถูกขัดขึ้นมาในระหว่างการเล่าเรื่องก็ได้ เช่น ในตอนที่สลิมปลอมเป็นหุกะแบกและเล่าเรื่องราวการเดินทางเที่ยวที่หนึ่งของตน โดยเล่ามาถึงว่า

“เกะนั้นเป็นสมบัติของออสเตรีย และเป็นประเทศที่ไม่ได้ทำสงครามกับอังกฤษ แต่ทว่า ประกาศตนเป็นกลางเตรียมรบ”

ปาชาถามว่า “อะไรวะ ประกาศตนเป็นกลางเตรียมรบ”

“ประธานประกาศตนเป็นกลางเตรียมรบ หมายความว่าไม่รบกับใคร แต่ทว่าเตรียมตัวรบและมีความหมายต่างๆ กัน แล้วแต่เหตุที่เกิดขึ้น แต่ถ้าจะพูดกันให้ตรง ต้องหมายความว่า รบนั้นแหละเป็นถูกกว่าอื่นหมด”¹⁵

¹⁵ เสฐียรโกเศศ, นิยายปาชาแห่งเตอร์กี, (พระนคร: แพร่พิทยา, 2499), หน้า 195-196.

ในฉบับภาษาอังกฤษว่า

"Austria - the nation to whom the island belonged - was not at war with England, she was preserving what is called an "arm neutrality"

"Pray, what is the meaning of an armed neutrality?" demanded the pacha.

"It varies according to circumstances, your highness, but, generally speaking, it means a charge of bayonets."¹⁶

จะเห็นได้ว่า ทั้งฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษต่างแสดงให้เห็นการขัดจังหวะการเล่า นิทานของผู้เล่า เมื่อปชามีความสงสัยในเนื้อเรื่องที่เล่า โดยในฉบับภาษาอังกฤษจะเว้นบรรทัด หนึ่งบรรทัดระหว่างข้อความที่เป็นนิทาน กับข้อความที่เป็นบทสนทนาโต้ตอบกันของปชากับหุกะแบก ส่วนในภาษาไทยก่อนที่ปชาก็ถามขึ้นมาจะมีสัญลักษณ์ ☉☉☉ อยู่ก่อนข้อความของ ปชาก็ แสดงให้รู้ถึงการขัดจังหวะ

จากลักษณะของบทสนทนายระหว่างการเล่านิทานในเรื่องนิยายปชาก็ที่ได้อีกตัวอย่างมา นี้ จะเห็นถึงรูปแบบของนิทานของเสฐียรโกเศศได้ว่า ในช่วงบทสนทนา เสฐียรโกเศศจะใช้สำนวนที่เหมาะสมกับระดับชั้นของตัวละครและเนื้อหาในเรื่อง อีกทั้งในฉบับภาษาไทย ยังมีการใช้เครื่องหมายเป็นสัญลักษณ์ให้ผู้อ่านสามารถทราบได้ว่าข้อความใดเป็นเนื้อเรื่องของนิทาน ข้อความใดเป็นบทสนทนาของปชาก็ การใช้สัญลักษณ์ที่ชัดเจนย่อมเป็นผลดีต่อผู้อ่านในการติดตามเนื้อหา เพราะจะช่วยให้ไม่สับสนและเข้าใจเนื้อหาได้ชัดเจนขึ้น ลักษณะดังกล่าวนี้ทำให้รูปแบบนิทานของเสฐียรโกเศศ มีความแตกต่างไปจากฉบับภาษาอังกฤษ

3.2.2 การเพิ่มเติมในการนำเสนอ

กลวิธีในการถ่ายทอดวรรณกรรมข้ามวัฒนธรรมที่เสฐียรโกเศศใช้กับผลงานอาหรับนิทาน ไม่เพียงแต่ในเรื่องรูปแบบของนิทานที่มีการปรับเปลี่ยนไปจากฉบับภาษาอังกฤษเท่านั้น หากเสฐียรโกเศศยังได้เพิ่มเติมประเด็นบางอย่างไว้ในการถ่ายทอดผลงาน เพื่อให้อาหรับนิทานของท่านมีสีสันดึงดูดใจผู้อ่านชาวไทยมากขึ้น ลักษณะประเด็นต่างๆ ที่เสฐียรโกเศศนำเสนอในอาหรับนิทานเพิ่มเติม อาจกล่าวโดยสังเขป ดังนี้

การเล่านิทานต่อชีวิตของสุลต่านาในเรื่องอาหรับราตรี จะพบว่าเมื่อสุลต่านาเล่านิทานเรื่องย่อเรื่องแรกจบลง ได้บอกว่า

¹⁶ Marryat., The Pacha of Many Tales, (London: Ballantyne, Hanson&Co., 1904), p.86.

ข้าแต่พระองค์ อันนิยายที่ข้าพเจ้าเล่าถวายมาแล้วนั้นจะสนุกเท่าเทียมกับเรื่องคนหาปลาที่หาได้ พระเจ้าซาร์เรียร์ตรัสว่า เจ้าจงเอาไว้เล่าคืนนี้เถิด แล้วเสด็จจากที่บรรทม ทรงเจริญมนต์ตามคัมภีร์โกหร่านเสร็จแล้วออกขุนนางเพื่อทรงว่าราชกิจตามเคย ท่านแกรนด์วิเซียร์และบรรดาเสนาวกามาตย์ ตลอดจนไพร่ฟ้าประชาชนทั่วไปมีความยินดีด้วย พระองค์มิได้รับสั่งให้ประหารสุลตানা¹⁷ (หน้า 59)

"Yet this tale is not more wondrous than the fisherman's story" Asked the King, "what is the fisherman's story?" And she answered by relating the tale of...¹⁸

จะเห็นได้ว่า ในฉบับภาษาไทยได้กล่าวรายละเอียดของเรื่องราวไว้มากกว่า ทั้งนี้อาจจะเนื่องมาจากการแบ่งเนื้อหาที่แตกต่างกันด้วย โดยข้อความในฉบับภาษาไทยเป็นการสนทนาและมีเหตุการณ์ในช่วงกลางวันอยู่ด้วย แต่ในฉบับภาษาอังกฤษ ได้บอกว่มาถึงคืนที่ 3 แล้ว นางสาวจึงขอให้เล่าเรื่องนิทานที่ค้างไว้คืนที่แล้วให้จบ เมื่อเล่าตอนจบของนิทานแล้วก็ได้เกริ่นว่ามีเรื่องที่สนุกกว่านี้อีก พระราชาจึงให้เล่านิทานต่อเลย แต่ในฉบับภาษาไทยได้แทรกความรู้สึกของคนอื่นๆ เช่น อำมาตย์ว่ารอคอยผลของเรื่องนี้ว่าจะเป็นไปเช่นไรด้วย

การที่ในฉบับภาษาไทย เสฐียรโกเศศได้แทรกประเด็นในเรื่องการรอคอยติดตามผลของบรรดาข้าราชการบริพารว่าพระราชาจะสั่งประหารชีวิตเซฮอร์ซาเดหรือไม่ ทำให้อาหรับราตรีฉบับภาษาไทยมีบรรยากาศของความหวังใฝ่ใจ เชื้ออาหารต่อทุกชีวิตของกันและกัน อันเป็นลักษณะนิสัยของคนไทยแทรกอยู่ นับได้ว่าประเด็นที่เพิ่มเติมไปนี้ได้เป็นการเพิ่มประเด็นเพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะนิสัยธรรมเนียมนิยมในการประพฤติปฏิบัติของคนไทย

การเพิ่มเติมเนื้อหาในด้านข้อแม้ก่อนจะเล่าเรื่องของตน ในนิทานเรื่องผลสาส์นของอาหรับราตรี ชายหนุ่มผู้ฆ่าหญิงสาวที่กาหลิบพบศพนั้น ยอมสารภาพว่าตนเป็นผู้ฆ่า เมื่อกาหลิบถามถึงเหตุที่ฆ่านาง เขาได้บอกว่า

ข้าแต่กาหลิบผู้แทนอาหล่าเจ้า ถ้าเขียนเรื่องราวทั้งหมดซึ่งเป็นไปในระหว่างหญิงสาวคนนั้น กับข้าพเจ้าลงเป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว จะเป็นพงศาวดารอันเป็นประโยชน์แก่มนุษย์ต่อไป

กาหลิบรับสั่งซ้ำว่า ข้าบัญชาให้เจ้าเล่าเรื่องนี้

ชายหนุ่มจึงตั้งต้นเล่าเรื่องราวของเขาตามพระโองการของกาหลิบ¹⁹

¹⁷ เสฐียรโกเศศ, อาหรับราตรี, หน้า 59.

¹⁸ Burton, The Book of the Thousand Nights and a Night, Vol. 1, p.37.

ในฉบับภาษาอังกฤษปราศจากรายละเอียดในจุดนี้ โดยเมื่อกาหลิบแน่ใจแล้วว่า ชายหนุ่มคือฆาตกรผู้ฆ่าหญิงสาวคนนั้น กาหลิบจึงเอ่ยถามถึงเหตุผลที่ฆ่า และชายหนุ่มก็ได้เล่าเรื่องของตนเลย

whereat he wondered and asked him , "What was the cause of thy wrong fully doing this damsel to die and what made thee confess the murder without bastinado, and what brought thee here to yield up thy life, and what made thee say. Do her wreak upon me?" The Youth answered, "Know, O Commander of the Faithful, that this woman was..."²⁰

ในฉบับภาษาไทย ชายหนุ่มได้มีการร้องขอให้กาหลิบบันทึกเรื่องราวของเขาไว้ แต่ในฉบับภาษาอังกฤษเมื่อกาหลิบถาม ชายหนุ่มก็ตอบและเล่าเรื่องราวทั้งหมดแต่โดยดี ในกรณีของฉบับภาษาไทยจากการที่ชายหนุ่มได้ขอให้กาหลิบบันทึกเรื่องราวของเขา จึงทำให้ในฉบับภาษาไทยนำเอาเรื่องราวของเขาไปเป็นนิทานซ้อนที่ซ้อนอยู่ในนิทานเรื่องผลสาส์นอีกที โดยตั้งว่าเป็นเรื่องของชายหนุ่ม ซึ่งในต้นฉบับภาษาอังกฤษมิได้มีการแบ่งแยกเรื่องที่ชายหนุ่มจะเล่าออกมาเป็นนิทานซ้อนอีกเรื่อง

การเพิ่มนิทานซ้อนของเสฐียรโกเศศ น่าจะมาจากวิจารณ์ญาณของท่านที่เห็นว่าเรื่องราวของชายหนุ่มน่าจะเป็นนิทานอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่งซ้อนอยู่ในนิทานหลักเรื่องผลสาส์น การเพิ่มเติมเนื้อหาในการนี้มีข้อแม้ก่อนจะเล่าเรื่องของตน ว่าต้องการให้มีการจดบันทึกเรื่องราวของเขาจึงสามารถทำให้เรื่องราวของชายหนุ่มเป็นนิทานซ้อนได้ไม่ยาก ทั้งนี้เสฐียรโกเศศได้นำเอาความรู้ที่เขาได้ศึกษาใช้ให้เป็นประโยชน์ โดยในสมัยของกาหลิบฮารูน อัล-รอชิด จะนิยมบันทึกเรื่องราวต่างๆ ไว้ มีการเก็บรวบรวมนิทาน ผลงานด้านต่างๆ มาบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร การที่ชายหนุ่มขอให้บันทึกเรื่องราวของเขา จึงเป็นไปตามธรรมเนียมนิยมในการปฏิบัติของโลกวรรณกรรมอาหรับในยุคก่อน ฉะนั้นการเพิ่มเนื้อหาในประเด็นนี้ จึงไม่ขัดกับลักษณะของวรรณกรรมอาหรับแต่อย่างใด

การเพิ่มเติมชื่อตัวละคร ในเรื่องอาหรับราตรี ในนิทานเรื่องคนใจดีในฉบับภาษาไทย ได้มีตัวละครเอกชื่อ ฮัสสันอาลี แต่ในฉบับภาษาอังกฤษในเนื้อหาของเรื่องราวที่เหมือนกัน เรียงลำดับไว้ในโครงเรื่องหลักที่เท่ากัน ไม่ได้มีนิทานที่ชื่อมีความหมายในประเด็นของคนใจดี หากเป็นนิทานเรื่อง The Tale of the Envier and the Envied ซึ่งหากจะเทียบกับฉบับภาษาไทยแล้วน่าจะเป็นนิทานเรื่องเดียวกัน โดยที่ The envied ในฉบับภาษาอังกฤษ ก็คือ ฮัสสันอาลี ตัวละครเอกในฉบับภาษาไทยนั่นเอง

¹⁹ เสฐียรโกเศศ,อาหรับราตรี, หน้า 291.

²⁰ Burton, The Book of the Thousand Nights and a Night, Vol. 1, p.190.

เช่นเดียวกันกับในนิทานเรื่องนักพรตทั้ง 3 กับนางทั้งห้า ในฉบับภาษาไทยได้มีการตั้งชื่อให้กับตัวละครหญิงโดยให้ชื่อไม่สับสน และเพื่อให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจได้ง่าย ว่าในตอนใดได้กล่าวถึงเรื่องราวของผู้ใด แต่ในฉบับภาษาอังกฤษจะใช้เรียกว่า the lady โดยตลอด ทั้งนี้ผู้อ่านจำเป็นต้องอาศัยความเข้าใจและความสนใจในการติดตามเรื่องราวอย่างต่อเนื่องจึงจะสามารถเข้าใจได้ถูกต้องว่าในการใช้คำว่า the lady แต่ละครึ่งในฉบับภาษาอังกฤษนั้นหมายความว่าถึงสตรีคนใด

กลวิธีการเพิ่มชื่อในลักษณะเช่นนี้ ทำให้อาหรับราตรีของเสฐียรโกเศศมีความเป็นเอกลักษณ์แตกต่างไปจากอาหรับราตรีในฉบับภาษาอังกฤษ ผลงานของท่านจึงอ่านง่าย และไม่ก่อให้เกิดความสับสนแก่ผู้อ่าน ทั้งนี้ชื่อตัวละครที่ท่านได้เพิ่มเติมก็ยังเป็นชื่ออาหรับ จึงทำให้สอดคล้องกับเนื้อหาของเรื่อง และหากผู้อ่านมิได้อ่านฉบับภาษาอังกฤษเปรียบเทียบกับย่อมไม่ทราบเลยว่าตัวละครเหล่านี้เป็นตัวละครที่เสฐียรโกเศศได้สร้างขึ้นใหม่ เพราะมีความผสมกลมกลืนกับเนื้อหาในเรื่องได้เป็นอย่างดี

การเพิ่มเติมเนื้อเรื่องในอาหรับราตรี ในเรื่องของสินบัท เมื่อแรกที่สินบัทกับสินบัทได้พบเจอกัน ในฉบับภาษาไทยได้มีการวางเรื่องเป็นการพบกันที่โต๊ะอาหาร ได้รับประทานอาหารร่วมกันพร้อมแขกคนอื่นๆ จากนั้นจึงค่อยเล่าเรื่องการเดินเรือของตนให้สินบัทฟัง กล่าวไว้ในหน้า 202-204 แต่ในฉบับภาษาอังกฤษ ในหน้า 3-4 เล่ม 6 ได้กล่าวถึงประเด็นนี้ว่า ได้พบกันในห้องอาหารเช่นกัน ได้สนทนาด้วยกัน แต่เมื่อสินบัทจะเล่าเรื่องราวการผจญภัยของเขาให้กับสินบัทฟัง เขาจะเล่าโดยไม่ได้บอกกับแขกที่มานั่งทานข้าวด้วยเช่นในฉบับภาษาไทยว่า "บางสิ่งท่านทั้งหลายจะได้เคยฟังประวัติที่ข้าพเจ้าได้เผชิญภัยในทะเลทั้งเจ็ดครั้งมาบ้างเป็นเลาๆ แล้ว บัดนี้ข้าพเจ้าจะเล่าให้น้องชายสินบัทฟังโดยละเอียดว่าข้าพเจ้าได้ต่อสู้ความลำบาก เผชิญความเป็นอันตรายมาแล้วอย่างไร จึงมีเงินทองทรัพย์สมบัติมีความสุขอยู่บัดนี้ มาตราว่าจะเป็นเรื่องราวที่เล่าซ้ำสำหรับท่านบ้าง ก็เชื่อว่ายังคงประหลาดอัศจรรย์ฟังไม่เบื่อหูทำให้ท่านเพลิดเพลินได้"²¹

นอกเหนือจากลักษณะการเพิ่มชื่อตัวละครที่ได้กล่าวมาแล้ว ในนิทานเรื่องสินบัทนั้นไม่เพียงแต่เสฐียรโกเศศจะเพิ่มเนื้อเรื่องตามที่ยกมาข้างต้นเท่านั้น แต่เราได้เพิ่มชื่อตัวละครสินบัทเข้าไปด้วย เพื่อมิให้ผู้อ่านเกิดความสับสน ในฉบับภาษาอังกฤษจะใช้คำว่า Sindbad the Seaman หมายถึงสินบัท ส่วนสินบัท จะใช้ว่า Sindbad the Landman หากในฉบับภาษาไทยใช้ลักษณะเดียวกับภาษาอังกฤษ มีความใกล้เคียงกัน อาจทำให้เกิดความสับสนได้ ในส่วนของเนื้อหาที่สินบัทกล่าว ซึ่งมีเพิ่มเติมในภาษาไทยนั้น เป็นเสมือนเครื่องยืนยันว่าเรื่องราวในชีวิตของเขามีความประหลาดและที่สำคัญคือการที่เสฐียรโกเศศเพิ่มประเด็นนี้เข้าไป น่าจะมุ่งหวังที่จะสอนให้ผู้

²¹ เสฐียรโกเศศ, อาหรับราตรี, หน้า 204.

อ่านได้ทราบว่าการที่จะมีความสุข ความสบาย ความร่ำรวย ไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ ต้องผจญทุกข์ภัย เสี่ยงชีวิตและพบกับความยากลำบากนานาประการกว่าจะพบกับความสุขได้ ซึ่งความสุขเหล่านี้ เป็นเสมือนเครื่องตอบแทน ความอุตสาหะที่ได้บากบั่นมาจนตลอด หากผู้อ่านต้องการจะมีความสุข เช่นเดียวกับสินบัท ก็ต้องแสวงหาและต่อสู้ผจญภัยอุปสรรคนานา เพื่อให้สามารถฟันฝ่าข้ามพ้น สิ่งเหล่านั้นมาได้ นับว่าประเด็นที่เพิ่มขึ้นเสฐียรโกเศศในด้านนี้สามารถให้แง่คิดแก่ผู้อ่านได้ด้วย

นอกจากนี้ในนิทานเรื่องสินบัท เสฐียรโกเศศ ได้เพิ่มการสั่งสอนและให้แง่คิดจากตัวละคร โดยเมื่อสินบัทเล่าเรื่องการเดินเรือทั้งเจ็ดเที่ยวของตนเองจบลงแล้วนั้น ในฉบับภาษาไทย ได้เพิ่ม เนื้อหาอีก 1 ย่อหน้า กล่าวถึง การให้เงินแก่สินบัท 100 เหรียญทอง เช่นที่เคยให้มาแต่เดิม และให้ โอวาทแก่สินบัท ว่าการที่เขา ร่ำรวยนั้นเขาต้องผ่านความทุกข์ยากลำบากมาอย่างไร “เจ้าจึงจำไว้เถิดว่า ลาภยศและทรัพย์สมบัติจะบังเกิดได้ด้วยมีความเพียรพยายาม”²² สินบัทก็รับฟัง และกล่าว อวยพรให้แก่สินบัท จากนั้นสินบัทก็รับเลี้ยงดูสินบัทตลอดมา เมื่อจบข้อความในย่อหน้านี้ลงแล้ว ในฉบับภาษาไทย ได้มีบทร้อยกรอง ที่กล่าวสรรเสริญ พระมหากษัตริย์ ซึ่งในที่นี้หากพิจารณาให้ เข้ากับเนื้อเรื่อง อาจเป็นบทร้อยกรองที่สินบัทกล่าวยกย่องสินบัทก็ได้ว่า

ขเลงอรรดศุภวาท	เฉลิมบาทพระทรงธรรม์
ทรงเดชะอนันต์	สุรฤทธิเรืองรณ
สรวงสวรรค์ ธนิมิต	ธ สฤชติสากล
พิภพสุธาดล	สมุทรรังษโลธร ²³

การที่ฉบับภาษาไทยได้เพิ่มย่อหน้านี้เข้าไป เพิ่มจากในฉบับภาษาอังกฤษ ที่จบเพียงการเล่าเรื่องของสินบัทในเล่ม 6 หน้า 83 นั้น น่าจะเป็นการจบเรื่องที่มุ่งจะสอนให้ผู้อ่านได้รับ คติจากการอ่านเรื่องราวเหล่านี้ก็เป็นได้ดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว อีกทั้งยังทำให้การจบเรื่องไม่ห้วนสั้น จนเกินไป ทั้งนี้เพราะในฉบับภาษาไทย นิทานจะเล่าจบเป็นเรื่องๆแล้วจึงขึ้นนิทานเรื่องใหม่ หากใน ฉบับภาษาอังกฤษ จะเล่านิทานต่อกันไปในคืนเดียวอาจเล่านิทานถึงสองเรื่อง ฉะนั้นเมื่อจบเรื่อง หนึ่งแล้ว น้องสาวของสุลต่าน่าจึงร้องขอให้เล่านิทานต่อไป เมื่อลักษณะของการแต่งเป็นเช่นนี้ ใน ฉบับภาษาอังกฤษ จึงอาจจะละเลยที่จะจบเรื่องให้เรียบร้อย

การเพิ่มประเด็นต่างๆ ในการนำเสนออาหรับนิทานของเสฐียรโกเศศตามที่ได้ยกมาต่างๆ นี้ เป็นเสมือนกับกลวิธีการถ่ายทอดงานของท่าน ที่ทำให้อาหรับนิทานของท่านมีความแตกต่างไป จากฉบับภาษาอังกฤษ โดยประเด็นต่างๆ ที่เพิ่มเติมก็ได้ทำให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจในเนื้อหาได้

²² เสฐียรโกเศศ, อาหรับราตรี, หน้า 283.

²³ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น รับประทานแนวคิดและสารที่นิทานต้องการเสนอแก่ให้อ่านได้อีกด้วย ในอาหรับนิทานของเสฐียรโกเศศ มีการเพิ่มประเด็นในลักษณะดังกล่าวไว้หลายช่วง ฉะนั้นจึงยกมากล่าวเฉพาะในส่วนหลักที่ส่งผลให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของกลวิธีได้ชัดเจน

3.2.3 การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการนำเสนอเนื้อหา

อาหรับนิทานของเสฐียรโกเศศมีการใช้กลวิธีการเปลี่ยนแปลง รูปแบบการนำเสนอเนื้อหา ในผลงานของเขา ทำให้อาหรับนิทานในฉบับภาษาไทย มีความแตกต่างไปจากฉบับภาษาอังกฤษบ้าง โดยมุ่งที่จะให้สอดคล้องกับความนิยมและลักษณะของวรรณกรรมไทย เสฐียรโกเศศได้ใช้วิจรรย์ญาณของท่านผนวกกับความสามารถของท่านในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการนำเสนอเนื้อหา หากจะว่าไปแล้วรูปแบบการนำเสนอของเสฐียรโกเศศในหลายๆ ตอนได้ทำให้อาหรับนิทานมีเสน่ห์เพิ่มมากขึ้นอีกด้วย อาจพิจารณาได้จากประเด็นต่างๆ ต่อไปนี้

ในเรื่องอาหรับราตรี การเล่านิทานให้น้องสาวฟังในตอนที่พระเจ้าชาห์เรียร์พบนางเซเฮอร์ซาเดเป็นครั้งแรก ในฉบับภาษาไทยมีรายละเอียดแตกต่างกันไปเล็กน้อย แต่มีเนื้อความหลักๆ ที่คล้ายคลึงกัน โดยในฉบับภาษาไทยนางเซเฮอร์ซาเดได้ทูลขอพระเจ้าแผ่นดินเมื่อนางดินาซาเดน้องสาวเข้ามาค้างอยู่ด้วยก่อน แต่เริ่มแรกที่ได้เจอหน้าพระเจ้าแผ่นดิน จากนั้นเวลาก่อนประมาณ 1 นาฬิกา นางดินาซาเดจึงเข้าไปปลุกขอฟังนิทาน แต่ในฉบับภาษาอังกฤษ หลังจากที่ Shahrazad ได้เข้าร่วมบรรทมกับพระราชแล้ว นางจึงทูลขอให้ให้น้องสาวเข้ามาอยู่ด้วย พระองค์อนุญาต หลังจากที่ทั้งสามคนหลับแล้ว กลางดึก Duniyazad จึงปลุกพี่สาวให้เล่านิทานให้ฟังดังนี้

นางเซเฮอร์ซาเดทูลฉลองว่า ข้าพเจ้ามีน้องสาวอยู่คนหนึ่ง มีความรักใคร่และเป็นห่วงข้าพเจ้ามาก ข้าพเจ้าอยากจะทำทูลขอพระราชานุญาตให้เข้ามาค้างอยู่ด้วยสักราตรี เพื่อจะได้เห็นหน้าและอำลากันเป็นครั้งสุดท้าย ขอพระองค์จงมีพระกรุณาแก่ข้าพเจ้าด้วยเถิด เพื่อจะได้แสดงความรักความอาลัยในน้องสาวครั้งสุดท้ายเมื่อก่อนที่เขาจะเอาตัวไปฆ่า²⁴

"O King of the age, I have a younger sister and lief would I take leave of her this night before I see the dawn"²⁵

จะเห็นได้ว่าจากตัวอย่างที่ยกมาในฉบับภาษาไทย จะมีการบรรยายรายละเอียดไว้มากกว่าภาษาอังกฤษ ทั้งนี้เพราะในฉบับภาษาไทยตอนที่นางดินาซาเดจะเข้ามาอยู่ร่วมด้วยและขอให้พี่สาวเล่านิทานให้ฟังได้หรือไม่นั้น ถือได้ว่าเป็นตอนที่ค่อนข้างสำคัญ เพราะถ้าทำได้สำเร็จ นาง

²⁴ เสฐียรโกเศศ, อาหรับราตรี, หน้า 41.

²⁵ Burton, The Book of the Thousand Nights and a Night, Vol. 1, p.24.

เซเฮอร์ซาเดก็จะสามารถเล่านิทานได้ตามกลอุบายที่วางไว้ หากไม่ได้ก็ถึงคราวตายของนาง ฉะนั้นเมื่อเหตุการณ์ในช่วงนี้มีความสำคัญคือ ความเป็นไปต่อๆ ไปของเนื้อเรื่อง ทางผู้แปลและเรียบเรียงในฉบับภาษาไทย จึงขยายความไว้ให้มากหน่อย เมื่อย้าให้ผู้อ่านเห็นความสำคัญของตอนดังกล่าวนี้ด้วย

เนื้อหาในอาหรับราตรีเรื่องการเดินเรือเที่ยวที่เจ็ดของสินบัท ในฉบับภาษาไทยได้เล่าเนื้อความว่าสินบัทออกเดินเรือเพื่อไปยังเกาะลังกา ตามคำสั่งของกาหลิบ เขาไปไม่ประสบเคราะห์ภัยใดๆ แต่เขาก็กลับเขาต้องผจญภัยพบกับความยากลำบากต่างๆ แต่ในที่สุดก็กลับมาถึงบ้านเมืองได้ กล่าวไว้ในหน้า 276-283 แต่ในฉบับภาษาอังกฤษได้มีการเล่าเรื่องการเดินเรือเที่ยวที่เจ็ดของสินบัทไว้ใน 2 ลักษณะ ลักษณะแรก เล่าเรื่องว่าเขาต้องการออกเดินทางไปค้าขายอีกครั้ง และเขาก็ประสบเคราะห์ภัย มีโอกาสผจญภัยต่างๆ แทบเอาชีวิตไม่รอด และในที่สุดก็สามารถกลับบ้านเมืองพร้อมกับโชคลาภจากการค้าขายได้ ในเล่ม 6 หน้า 68-78 และลักษณะที่สองก็เป็นเช่นที่กล่าวไว้ในฉบับภาษาไทย คือเป็นการเดินเรือเพื่อเป็นตัวแทนของกาหลิบไปเจริญสัมพันธไมตรีกับกษัตริย์ลังกา ในเรื่องราวของการเดินเรือเที่ยวที่เจ็ดของสินบัทในลักษณะแรกนั้น ผู้แปลในฉบับภาษาอังกฤษได้บอกว่า "A translation of the Seventh Voyage of Sindbad the Seaman according to the version of the Calcutta Edition which differs in essential form the preceding tale"²⁶

การที่ฉบับภาษาไทยเลือกเนื้อความในลักษณะที่ 2 มาถอดความไว้ น่าจะเป็นเพราะเนื้อความในช่วงนี้สอดคล้องกับข้อความส่วนท้ายของเรื่องการเดินเรือเที่ยวที่ห้าที่นำมาแปลไว้ในฉบับภาษาไทยที่กาหลิบตรัสกับสินบัทว่า "ถ้าจะบังเกิดข้อความในสาส์นที่มีมา ก็ควรจะผูกไมตรีเป็นมิตรด้วย เพราะฉะนั้น เราจะต้องพึงเจ้าให้เป็นทูตไปสักคราวหนึ่งในวันหน้า"²⁷ อีกทั้งการเดินเรือของสินบัทมีเพียงแค่ว่าเจ็ดเที่ยวเท่านั้น ฉะนั้นการเลือกเนื้อหาที่ให้การเดินเรือเที่ยวที่เจ็ดของสินบัทเป็นการไปตามคำสั่งของกาหลิบ เพื่อเจริญพระราชไมตรี ทั้งๆ ที่สินบัทเองไม่อยากจะเดินเรืออีกต่อไปแล้ว จึงสอดคล้องกับเนื้อหาและประวัติการเดินทางของสินบัทเองด้วย

กลวิธีการคลี่คลายประเด็นปัญหาในเรื่องทศมนตรี ในนิทานวันที่สามของฉบับภาษาไทย เสฐียรโกเศศได้ใช้กลวิธีในการคลี่คลายประเด็นปัญหาไว้อย่างน่าสนใจมากกว่าในฉบับภาษาอังกฤษ โดยในฉบับภาษาอังกฤษ เมื่อสุลต่านจำคุกคนที่มาขอความช่วยเหลือทั้งหลาย ส่งผลให้ข้าราชการบริหารแปลกใจ จนพระองค์ต้องบอกเล่าเรื่องราวแต่หนหลังอันเป็นสาเหตุของการกระทำดัง

²⁶ Burton, The Book of the Thousand Nights and a Night, Vol. 6, p.78.

²⁷ เสฐียรโกเศศ, อาหรับราตรี, หน้า 276.

กล่าว โดยเล่าไปที่ละเรื่อง ตามลำดับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในอดีต อีกทั้งเปิดเผย แต่เริ่มแรกเลยว่า เป็นเรื่องของตน ตนไม่ใช้น้องชายของสุลต่านคนเก่าดังที่ทุกคนเข้าใจ กล่าวไว้ในหน้า 63 แต่ในฉบับภาษาไทย การเปิดเผยเรื่องราวจะมีการใช้ลำดับชั้น โดยไม่ได้เปิดเผยให้ผู้ฟังรู้ว่า เป็นเรื่องราวของผู้เล่าเอง ลักษณะการเล่าจะถ่ายทอดเป็นข้อๆ ต่างกับในฉบับภาษาอังกฤษที่จะบรรยายต่อเนื่องกันไป กลวิธีการเล่าเรื่องในลักษณะดังกล่าว ส่งผลให้ผู้อ่านที่ติดตามเนื้อหาของเรื่อง จะให้ความสนใจและใจจดใจจ่อไปกับเนื้อเรื่องด้วยว่าจะจะเป็นเช่นไร และส่งผลให้ผู้อ่านค่อยคลี่คลายประเด็นปัญหา ของการกระทำอันแปลกประหลาดของสุลต่านด้วย เพราะการใช้กลวิธีเช่นนี้จะทำให้ผู้อ่านสนใจต่อประเด็นของพฤติกรรมตัวละครในเรื่องฉบับภาษาไทยมากกว่าลักษณะการบอกเล่าโดยตลอด เช่น ในฉบับภาษาอังกฤษ

การเรียงลำดับเหตุการณ์ในเรื่องทศมนตรี ในนิทานของเหตุการณ์วันที่สองที่พระยาคลังถูกจำคุก ในฉบับภาษาไทยได้เรียงลำดับเหตุการณ์ในนิทานแตกต่างจากฉบับภาษาอังกฤษ โดยฉบับภาษาอังกฤษจะเล่าไปเรื่อยๆ ตามลำดับชั้นของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามระยะเวลาต่างๆ แต่ในฉบับภาษาไทยได้มีการใช้กลวิธีในการเล่าเรื่องเพื่อให้เรื่องมีความน่าสนใจมากขึ้น จนนำเรื่องไปถึงจุดไคลแมกซ์ของนิทาน จากนั้นความจริงจึงถูกเปิดเผย ซึ่งส่งผลให้ผู้อ่านได้มีโอกาสร่วมระทึกไปกับ การติดตามเรื่องด้วย และดูเหมือนว่าจะทำให้นิทานเรื่องเดียวกันนี้ในฉบับภาษาไทยมีเสน่ห์ดึงดูดใจผู้อ่านมากกว่าในฉบับภาษาอังกฤษ

เช่นเดียวกัน ในนิทานของเหตุการณ์วันที่สาม ภรรยาของอาญาปิระถูกโจรจับตัวไป ในฉบับภาษาอังกฤษได้เล่าเรื่องเรียงตามลำดับเหตุการณ์ไว้เลย แต่ในฉบับภาษาไทย บอกแต่เพียงนางหายตัวไป หึงไว้แต่ข้อความบนพื้นทราบว่า “พ่ออาญาปิระ มัวแต่มุงถือความอดทนจนได้ดี ทรัพย์สินสมบัติพินาศ และลูกเต้าพลัดพรากจากตัวไป บัดนี้ต้องเสียเมียที่รักคู่ชีวิตไปอีกแล้ว”²⁸ แต่ไม่บอกว่าหายไปไหน หึงให้ผู้อ่านติดตามต่อไปด้วยความเข้าใจว่าภรรยาของอาญาได้ตั้งใจทิ้งอาญาไปจริงๆ จากนั้นค่อยมาเฉลยเรื่องราวในเมื่อถึงจุดที่สมควร

การสนทนาของตัวละครในเรื่องอาหรับราตรี ในตอนที่เซเฮอร์ซาเดขอเสนอตัวเองเข้ามา ถวายตัวเป็นมเหสีของสุลต่าน ในฉบับภาษาอังกฤษ เล่ม 1 หน้า 15-16 ได้ปรากฏบทสนทนาได้ตอบระหว่างแกรนด์วีเซียร์และบุตรสาวของเขาไปมา โดยแกรนด์วีเซียร์พยายามจะเปลี่ยนความคิดของเธอ ซึ่งในฉบับภาษาไทย ในหน้า 27-29 ก็ได้กล่าวไว้เช่นเดียวกันนี้ หากแต่ในฉบับภาษาไทยดูเหมือนว่าความยาวของบทสนทนาและคำทัดทานของพ่อที่มีให้แก่ลูก รวมไปถึงเหตุผลที่ลูกได้ให้แก่พ่อ ได้ยืดเยื้อและเพิ่มเติมความละเอียดของใจความมากกว่าฉบับภาษาอังกฤษ แสดงให้

²⁸ เสรีเยร์โกเศศ, ทศมนตรี, หน้า 45.

เห็นถึงความห่วงใยที่พ่อแม่มีต่อลูก การเพิ่มเนื้อหาในลักษณะนี้สอดคล้องกับนิสัยของผู้่านชาวไทยที่มีความผูกพันระหว่างกันในครอบครัวมาก ทำให้ผู้อ่านชาวไทยพลอยเห็นใจแกรนด์วีเซียร์ไปด้วย

บทสรุปของเรื่องพันหนึ่งทิวา เมื่อพระพี่เลี้ยงได้เล่านิทานมาเรื่อยๆ จนกระทั่งถึงบทที่ 11 ในฉบับภาษาแอกฤษได้ระบุว่าบทนี้เป็นบทสรุป (Conclusion) เอาไว้เลย แต่ในฉบับภาษาไทยมิได้ระบุไว้เหมือนในฉบับภาษาอังกฤษ ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่า ลักษณะของพันหนึ่งทิวาในฉบับภาษาไทย เป็นรูปแบบวรรณกรรมนิทานไทย ไม่จำเป็นต้องมีลักษณะบทนำ บทสรุป แต่อย่างใด แต่ผู้อ่านสามารถเข้าใจได้เองจากเนื้อหาของเรื่องว่า เนื้อเรื่องทำนองนี้จะเป็นส่วนของนิทานซ้อนหรือเรื่องราวของตัวละครหลัก หากจัดแยกไว้เป็นบทสรุป ย่อมเป็นการลดความน่าสนใจของนิทานซ้อนที่แทรกเข้ามา เพียงผู้อ่านอ่านเฉพาะเรื่องนำในช่วงแรกและอ่านบทสรุปก็จะทราบเนื้อเรื่องทั้งหมดของนิทานเลย ในฉบับภาษาไทยจึงเปลี่ยนแปลงรูปแบบในการนำเสนอลักษณะดังกล่าวออก และใช้รูปแบบของการเล่าเรื่องตามลักษณะของนิทานไทยทั่วไป ที่ไม่มีบทสรุปบ่งชี้ไว้ชัดเจน

การแบ่งเนื้อหาของพันหนึ่งทิวา ในการแบ่งเนื้อหาของฉบับภาษาไทย และฉบับภาษาอังกฤษมีความแตกต่างกันบ้างเล็กน้อย โดยในการขึ้นต้นบทหรือจบบทระหว่างภาษาไทยและภาษาอังกฤษ อาจจะหลวมกันไปบ้าง โดยหากเป็นนิทานซ้อนที่อยู่ในนิทานเรื่องย่อย อย่างเช่น เรื่องของกษัตริย์เบรเดดินโลโล จะมีเรื่องราวของผู้อื่นซ้อนอยู่ ในฉบับภาษาไทยเมื่อเล่าจบเรื่องราวของใครก็จะขึ้นต้นบทใหม่ เพื่อเล่าเรื่องของผู้อื่นต่อไป แต่ในฉบับภาษาอังกฤษเมื่อเล่าจบเรื่องราวแล้ว ก็จะมีการพูดถึงเรื่องราวที่เล่าไปแล้วนั้นก่อน จากนั้นก็กล่าวนำเข้าเรื่องราวของตนเอง ซึ่งในส่วนนี้จะเป็นการเริ่มต้นบทใหม่ในฉบับภาษาไทย แต่ฉบับภาษาอังกฤษเมื่อกล่าวจบถึงจะเริ่มต้นบทใหม่เพื่อเล่าเรื่องของคนต่อไปแทน

เนื้อหาของนิทานในเรื่องอาหรับราตรี ในนิทานเรื่องย่อยเรื่องพาดิชกับผีป่านั้น ในฉบับภาษาอังกฤษมีนิทานของชาย 3 คน ที่พยายามเล่าเรื่องจะของตนเพื่อเปลี่ยนใจผีป่า แต่ในฉบับภาษาไทยก็มีนิทานเพียง 2 เรื่องเท่านั้น โดยผู้แปลในฉบับภาษาไทยได้ตัดนิทานเรื่องที่ 3 ออก โดยสรุปประเด็นท้ายสุดในนิทานเรื่องที่ 3 มาไว้ภายหลังนิทานเรื่องที่ 2 จบลง และเล่านิทานเรื่องย่อยเรื่องอื่นต่อไปเลย

ในนิทานเรื่องกษัตริย์กรีกกับนายแพทย์ดูบัน ที่คนหาปลาเล่าให้ปีศาจฟังนั้น ในฉบับภาษาไทยมีนิทานเรื่องสามีกับนกแก้วซ้อนอยู่ แต่ในฉบับภาษาอังกฤษ เรื่องสามีกับนกแก้วได้ซ้อนอยู่ในนิทานเรื่องหนึ่งคือ เรื่อง King Sindibad and his Falcon ในฉบับภาษาไทยได้ละเรื่องนี้ไปเสีย

การที่ฉบับภาษาไทยเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการนำเสนอเนื้อหาของนิทานก็เพื่อให้เรื่องราวสั้น กระชับ และเข้าใจง่ายมากขึ้น จะเห็นได้ว่านิทานซ้อนเรื่องใดที่ฉบับภาษาไทยมิได้นำเสนอ ก็มี

ได้มีผลต่ออรรถรสของเรื่องแต่อย่างใด และในบางกรณีเสฐียรโกเศศยังสามารถนำนิทานข้อหนึ่งไปเชื่อมกับนิทานอีกเรื่อง ในลักษณะที่ต่างไปจากภาษาอังกฤษได้ด้วย ทั้งนี้ หากเนื้อหาในประเด็นใด ที่ไม่มีความสำคัญกับเนื้อเรื่องมากนัก ก็อาจจะที่จะกล่าวถึงหรือกล่าวโดยสรุปรวมๆ ก็ได้ เช่น ในเรื่องของบทร้อยกรองในฉบับภาษาอังกฤษ อาจมีการเล่าเรื่องราวในลักษณะของบทร้อยกรองสอดแทรกอยู่แต่ในฉบับภาษาไทย มิได้ถ่ายทอดความหมายของบทร้อยกรองในภาษาอังกฤษออกมา หากเป็นการสรุปเอาใจความสำคัญมาแต่งเป็นร้อยแก้วสั้นๆ เพื่อดำเนินเรื่องต่อไป หรือหากในตอนใด บทร้อยกรองเหล่านั้นไม่มีความสำคัญต่อเนื้อหามากนัก ก็จะไม่กล่าวต่อไปเลย

จะเห็นได้ว่า การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการนำเสนอเนื้อหาของเสฐียรโกเศศในอาหรับนิทานฉบับภาษาไทยเรื่องต่างๆ นั้น เสฐียรโกเศศมิได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบจนทำให้อาหรับนิทานของท่าน ขาดเค้าโครงเรื่องของเรื่องเดิมไป หากท่านได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการนำเสนอในประเด็นย่อยๆ ซึ่งส่งผลให้ผลงานของท่านมีเสน่ห์และมีความน่าสนใจมากขึ้น

จากกลวิธีในการถ่ายทอดวรรณกรรมข้ามวัฒนธรรมของเสฐียรโกเศศ ที่กล่าวมาใน 3 รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบของนิทาน การเพิ่มประเด็นในการนำเสนอ และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการนำเสนอเนื้อหา ได้มีส่วนทำให้อาหรับนิทานของเสฐียรโกเศศมีความแตกต่างไปจากฉบับภาษาอังกฤษ และมีลักษณะที่เอื้อต่อการเข้าถึงวรรณกรรมของผู้่านชาวไทยได้มากขึ้นด้วย ส่งผลให้เกิดความนิยมในผลงานของท่านเป็นอย่างมาก เพราะผู้อ่านสามารถรับและเข้าใจความสนุกสนานของเนื้อหาที่มีฉากและตัวละครอยู่ในดินแดนต่างวัฒนธรรมได้ ในส่วนของวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมไทย เสฐียรโกเศศได้อธิบายแทรกไว้ในเนื้อหาในส่วนต่างๆ ด้วย

3.3 ความเชื่อและความศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้าในอาหรับนิทาน

ด้วยความที่อาหรับนิทานดำเนินเรื่องอยู่ในต่างพื้นที่ ต่างวัฒนธรรมกับสังคมไทย และที่สำคัญคือต่างศาสนา ฉะนั้นเมื่อมีการถ่ายทอดวรรณกรรมเข้ามาในสังคมไทย จึงสามารถถ่ายทอดความเชื่อและความศรัทธาในลัทธิศาสนาอื่นไว้ได้ด้วยได้ เมื่อผู้อ่านต่างศาสนาและวัฒนธรรมได้มีโอกาสสัมผัสวรรณกรรมเหล่านี้ เขาเหล่านั้นก็จะได้รับรู้ถึงลักษณะความเชื่อ ความศรัทธาที่จะแทรกไปกับเนื้อหาของงานด้วย ลักษณะความเชื่อและความศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้าในอาหรับนิทาน โดยมากจะมาจากรากฐานของศาสนาอิสลาม แต่ในบางครั้งก็อาจจะเป็นลักษณะความเชื่อและความศรัทธาในศาสนาอื่นสอดแทรกอยู่ด้วย ทั้งนี้เป็นเพราะความเชื่อนั้นอาจเป็นความเชื่อของศาสนาเดิมที่ยังรากลึกในดินแดนต่างๆ มาก่อนอิสลาม เมื่อศาสนาอิสลามเข้ามา จึงมีการรวมเอาความเชื่อเหล่านั้นเข้าไว้ด้วย และอีกประการหนึ่ง คือ ผู้ถ่ายทอดวรรณกรรมข้ามวัฒนธรรม

ไม่เข้าใจในหลักการศาสนาอิสลามลึกซึ้ง เมื่อถ่ายทอดงานออกมาสู่สังคม เขาจึงนำเอาความเชื่อทางศาสนาในสังคมของตนมาปรับเข้ากับเนื้อหาบางตอนของเนื้อเรื่องด้วยก็เป็นได้

ฉะนั้น ลักษณะของความเชื่อและความศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งมีอยู่ในอาหรับนิทานสามารถแยกเป็นประเด็นพิจารณาให้เห็นถึงความเป็นวรรณกรรมต่างวัฒนธรรม ซึ่งอาจมีอิทธิพลของความเชื่อและความศรัทธาในศาสนาของผู้แปลเองเข้าไปเกี่ยวพันด้วย ใน 5 ประการ คือ ลิขิตของพระผู้เป็นเจ้า การระลึกถึงพระผู้เป็นเจ้าในโอกาสต่างๆ ความเชื่อมั่นในพระผู้เป็นเจ้า อำนาจเหนือธรรมชาติมาจากพระผู้เป็นเจ้า และความเชื่อในลัทธิศาสนาอื่น

3.3.1 ลิขิตของพระผู้เป็นเจ้า

ในศาสนาอิสลามมีหลักปฏิบัติ 5 ข้อ และหลักศรัทธา 6 ข้อ ที่มุสลิมยึดถือปฏิบัติกัน ในส่วนของความเชื่อในเรื่องลิขิตของพระผู้เป็นเจ้านั้น นับได้ว่าเป็นการศรัทธาต่อกฎกำหนดสภาวะการณ์หรือลิขิตของพระผู้เป็นเจ้า ซึ่งเป็นหลักศรัทธาข้อหนึ่งของศาสนาอิสลาม

กฎกำหนดสภาวะการณ์คือระเบียบอันรัดกุมที่พระผู้เป็นเจ้าได้กำหนดไว้แก่จักรวาล แก่โลก แก่มนุษยชาติ แบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

1. กฎที่ตายตัว เมื่อประสบกับผู้ใดแล้วหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทุกอย่างดำเนินไปตามพระประสงค์ เช่น การถือกำเนิด ชาติพันธุ์ รูปร่างหน้าตา การโคจรของดวงดาว การแปรปรวนของดินฟ้าอากาศ ฯลฯ

2. กฎที่ไม่ตายตัว โดยดำเนินไปตามความสัมพันธ์ระหว่างเหตุและผลกิจกรรมต่างๆ อยู่ในดุลยพินิจของมนุษย์ในอันที่จะใช้สติปัญญาที่พระเจ้าประทานมาเลือกปฏิบัติตามข้อห้ามข้อใช้ต่างๆ

ฉะนั้นมุสลิมจึงมีความศรัทธาต่อกำหนดของอัลลอฮ์ พระผู้เป็นเจ้า ว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้น เคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลง หรือดับสูญไป มาจากการกำหนดและการบันดาลของอัลลอฮ์ทั้งสิ้น ดังข้อกล่าวในพระมหาคัมภีร์อัล-กรุอาน บทที่ 4 วรรคที่ 78 ว่า

"สิทธิในการปกครองฟ้าและพิภพนั้น เป็นสิทธิของอัลลอฮ์องค์เดียว พระองค์จะให้บังเกิดสิ่งที่พระองค์ประสงค์ พระองค์จะประทานทายาทหญิงหรือชายแก่ผู้ที่พระองค์ทรงประสงค์ หรือทรงให้พวกเขาพร้อมกันทั้งชายหญิง และทรงให้เป็นหมันแก่ผู้ที่พระองค์ประสงค์ แท้จริงพระองค์ทรงรอบรู้ ทรงเดชาญาณพียง" และในบทที่ 41 วรรคที่ 46 ว่า "ผู้ใดกระทำการดี ดังนั้นก็ได้แก่ตัวเรา และผู้ใดกระทำการชั่ว ดังนั้นก็ตกหนักแก่มันเอง และพระผู้อภิบาลของเจ้ามิทรงอธรรมต่อปวงป่าว"

อย่างไรก็ดี แม้จะเชื่อว่าทุกสิ่งมาจากลิขิตของอัลลอฮ์ทั้งสิ้น แต่มุสลิมก็ไม่อาจปล่อยตัวตามยถากรรม เพราะอัลลอฮ์ได้ประทานมันสมองและสติปัญญาให้แก่มนุษย์ และพระองค์ได้ส่ง

ศาสนทูตของพระองค์มาชี้แนวทางให้มนุษย์ สอนให้มนุษย์ได้รักดีต่อพระเจ้า ให้ประกอบอาชีพที่ดี อย่าเบียดเบียนกันให้มีความขยันหมั่นเพียร ฯลฯ มนุษย์จึงจำต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติของพระองค์โดยไม่มีฝืน ส่วนจะประสบผลสำเร็จตามความมุ่งหมายหรือไม่นั้น ก็ขึ้นอยู่กับกำบังนดาลของพระผู้เป็นเจ้า เพราะมนุษย์มีหน้าที่กระทำ ส่วนผลสำเร็จหรือความล้มเหลวเป็นหน้าที่ของพระผู้เป็นเจ้าเป็นผู้กำหนด มุสลิมจึงมอบหมายการงานใดๆ ให้แก่อัลลอฮ์พระผู้เป็นเจ้า

เมื่อมนุษย์ได้ใช้สติปัญญาเลือกเฟ้นกระทำสิ่งใดลงไปแล้ว อัลลอฮ์ก็จะบันดาลให้เป็นไปตามที่เขาได้ตัดสินใจเลือก แต่มนุษย์จำเป็นต้องเป็นผู้รับผิดชอบในการกระทำที่เกิดจากการตัดสินใจและการเลือกของเขา หากผู้ใดเลือกกระทำความดี เขาก็จะได้ความดีสนองตอบ หากผู้ใดเลือกกระทำความชั่วเขาก็ย่อมได้รับโทษทัณฑ์สนองแก่เขาเช่นกัน แต่การกระทำของผู้ที่ไม่มีโอกาสใช้สติปัญญาของเขาในการเลือก เช่น เด็กทารก คนวิกลจริต คนละเมอ ฯลฯ พระผู้เป็นเจ้าย่อมไม่ถือโทษในการกระทำของเขาเหล่านั้นเลย แท้จริงอัลลอฮ์เป็นผู้ทรงไว้ซึ่งความยุติธรรม

มีหลักฐานกล่าวว่า พฤติกรรมของมนุษย์และสัตว์ ตลอดจนปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับบรรดาสรรพสิ่งทั้งปวง อัลลอฮ์ได้ทรงบันทึกไว้ล่วงหน้าที่เขาผู้ลุ่มะห์ฟูด เรียบร้อยแล้ว เพราะการบันทึกล่วงหน้าของพระองค์นั้น เกิดจากความรอบรู้อย่างไม่มีขอบเขตจำกัดของพระองค์ พระองค์ทรงรอบรู้ถึงอดีต ปัจจุบัน และอนาคต พระองค์ทรงรอบรู้การกระทำทั้งหมดของมนุษย์ทุกคนล่วงหน้า ก่อนที่มนุษย์จะเกิดเสียอีก และพระองค์จึงได้บันทึกเหตุการณ์นั้นไว้ตามความรอบรู้ของพระองค์²⁹

ในเรื่องลิขิตของอัลลอฮ์อันเป็นกำหนดจากพระผู้เป็นเจ้า เป็นความเชื่อและความศรัทธาของมุสลิมอย่างมาก บางครั้งคนต่างศาสนิกอาจจะไม่เข้าใจและไม่ยอมรับความศรัทธาในแง่นี้ แต่อย่างไรก็ดี ในงานอาหรับนิทานทั้ง 4 เรื่อง ได้ปรากฏให้เห็นความเชื่อในลักษณะนี้ แทรกอยู่ตามนิทาน ตามบทสนทนาของตัวละคร ตามความรู้สึกของตัวละครในนิทานเรื่องต่างๆ อยู่มากที่สุดทีเดียว ซึ่งผู้แปลทั้งในฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษได้ให้ความสำคัญในการถ่ายทอดความศรัทธาในประเด็นนี้ มาให้ผู้อ่านต่างวัฒนธรรมได้รู้และเข้าใจด้วย อาจพิจารณาตัวอย่างเนื้อหาที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อและความศรัทธาในลิขิตของพระผู้เป็นเจ้าได้ ดังนี้

ลิขิตของพระเจ้าเป็นสิ่งที่ทุกคนย่อมไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ และพระองค์สามารถทำให้เกิดสิ่งไรก็ได้ตามพระประสงค์ของพระองค์ ดังเช่นเรื่องราวของพ่อค้าเคราะห์ร้ายในอาหรับนิทานเรื่องทสมนตรี ที่ซื้อข้าวมาเก็บไว้กะว่าจะขายได้กำไร แต่ข้าวก็ราคาตก และเจอฝนตกใส่

²⁹ สรุปความจาก การ์ม อับดุลเลาะฮ์, คู่มือมุสลิมเบื้องต้น, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ: ส.วงศ์เสงี่ยม, 2521), หน้า 77-78.

จนไม่สามารถนำไปขายได้อีก ที่เป็นเช่นนี้ย่อมเป็นพระประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า ดังเช่นในฉบับภาษาไทยกล่าวไว้ว่า

“กฎไดอันพระอ้าหล่าลิขิตตราหล่า
กฎนั้นฤาเลื่อน”³⁰

หรือในฉบับภาษาอังกฤษกล่าวไว้ว่า

“and by the ordinance of Allah Almighty, there come a great rain and descended from the terrace-roofs of the house.....”³¹

สิ่งต่างๆ เกิดขึ้น เพราะพระประสงค์ของพระเจ้า เมื่อพระเจ้าประสงค์จะให้สิ่งใดเกิดขึ้นเมื่อไร สิ่งนั้นก็ย่อมเกิดขึ้นได้ ดังเช่น ในตอนที่ความจริงว่าพ่อค้าเคราะห์ร้ายในนิทานวันที่หนึ่ง มิใช่ผู้ขโมยไข่มุกได้ทราบกันทั่วนั้น ก็เป็นเพราะพระประสงค์ของพระองค์ ดังปรากฏในฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ดังนี้

“เหตุการณ์อันประจักษ์แจ้ง องค์พระอ้าหล่าแลรัง
สฤทธิให้เป็นไป ปวงแล”³²

“by the ordinance of Allah Almighty,”³³

ลิขิตของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าไม่มีผู้ใดหลีกเลี่ยงหรือหลบพ้นไปได้ เช่นในเรื่องทศมนตรี ในข้อความที่พระยาคลังกราบทูลสุลต่านในเหตุการณ์วันที่เก้าว่า “อันความตาย หาอยู่ในมาตราว่า วาจาหรือความอิจฉาของพวกเจ้าไม่อยู่ในทิพย์อำนาจของพระอ้าหล่าเจ้าต่างหาก ซึ่งพระองค์ตรากำหนดเป็นมั่นหมายไว้แล้วที่หน้าผาก ไม่มีใครสามารถฝ่าฝืนพลิกแพลงให้ผิดพระลิขิตได้เลย”³⁴ ในฉบับภาษาอังกฤษว่า “Death is not in your word or in your envy; nay, it is a destiny written upon the forehead: wherefore, if aught be writ upon my front, there is no help but it come to pass, and neither striving nor thought-taking nor precaution-seeking shall deliver me therefrom;”³⁵

³⁰ เสฐียรโกเศศ, ทศมนตรี, หน้า 15.

³¹ Burton, Supplemental Nights to the Book of the Thousand Nights and One Night with Notes Anthropological and Explanatory, Vol. 1, (U.S.A.: The Burton Club, 1886), p. 46.

³² เสฐียรโกเศศ, ทศมนตรี, หน้า 20.

³³ Burton, Supplemental Nights to the Book of the Thousand Nights and One Night with Notes Anthropological and Explanatory, Vol. 1, p. 49.

³⁴ เสฐียรโกเศศ, ทศมนตรี, หน้า 100.

จะเห็นได้ว่าลักษณะดังกล่าวเป็นความเชื่ออันสำคัญที่ยึดถือกันในกลุ่มชนที่นับถือศาสนาอิสลาม โดยเฉพาะอาจถือเป็นรากของวัฒนธรรมอาหรับในยุคของอิสลามเลยก็เป็นได้ ฉะนั้นทั้งฉบับภาษาไทยและฉบับภาษาอังกฤษจึงถ่ายทอดลักษณะดังกล่าวออกมาให้เห็นเด่นชัดเช่นกัน

การเชื่อในลิขิตของพระผู้เป็นเจ้า เมื่อเกิดเหตุการณ์อันไม่คาดคิดขึ้นมา ตัวละครยังยึดมั่นที่จะอดทนต่อผู้ต่อไป เพราะเชื่อว่าเป็นการกำหนดของพระผู้เป็นเจ้า ดังเช่นการที่กาลูเฟไม่ยอมหย่ากับนางดิละรา ถึงแม้จะต้องเผชิญกับโทษทัณฑ์ต่างๆ ก็ตามที่

“อย่างไรก็ดี อย่างน้อยฉันยอมทราบได้ดีว่าเหตุการณ์ใดๆ อันพระผู้เป็นเจ้าเบื้องบนได้จารึกเอาไว้คงจะดลบันดาลให้เราทั้งสองไม่ต้องพรากจากกันไปเป็นแน่”

“ฉันก็เชื่อดังนั้น” นางดิละราตอบ “เมื่อพระผู้เป็นเจ้าได้จัดสรรให้เรามาได้แต่งงานอย่างแปลกประหลาด ไม่น่าจะนึกฝันอย่างนี้แล้ว เหตุไฉนจะมาดลบันดาลให้ต้องหย่าร้างกันไปในเวลาเร็วพลันเช่นนี้ ฉันเชื่อแน่ว่าอย่างไรก็ดี ท่านคงไม่ฉิ่งปล่อยให้เธอเป็นอันตราย และฉันรู้สึกมั่นใจว่าคงมีหนทางพอที่จะหลีกเลี่ยงหมุศ์ตุรของเราได้บ้าง”³⁶

'but at least I know well that it is not written in the sacred tables of the sky, where the inevitable destination of all things is inscribed, that I shall repudiate you.'

'No,' replied the daughter of Boyruc, 'Heaven has not united us in such a marvellous manner in order to separate us almost immediately. I cannot believe that it will let you perish, and I feel that I am inspired by it with a means of deceiving our enemies.'³⁷

ลิขิตชีวิตของมนุษย์มาจากพระผู้เป็นเจ้า เมื่อเจ้ากาลูเฟ ในนิทานเรื่องพันหนึ่งทิวาพร้อมด้วยบิดามารดาของพระองค์ต้องมาตกทุกข์ยาก แต่เจ้ากาลูเฟก็มีได้หื้อแท้ ได้ปลอบท่านทั้งสองว่า

“ควรคิดเสียว่าครั้งนี้เป็นเพราะพระผู้เป็นเจ้ามีพระประสงค์จะให้เราได้รับความทุกข์ยาก สมควรแล้วที่จะต้องยอมรับตามที่ได้ประกาศไว้...ก็เมื่อพระผู้เป็นเจ้ามีอำนาจจะให้เราต้องนิราศนครมาอันใด พระองค์ก็ต้องมีอำนาจที่จะให้เรากลับคืนคงเดิมได้ฉนั้น

³⁵ Burton, Supplemental Nights to the Book of the Thousand Nights and One Night with Notes Anthropological and Explanatory, Vol. 1, p. 89.

³⁶ เสฐียรโกเศศ, พันหนึ่งทิวา, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์น้ำฝน, 2540), หน้า 110.

³⁷ McCarthy, The Thousand and One Days: Persian Tales, Vol. 1, (London: Chatto & Windus, 1892), pp. 146-147.

เพราะฉะนั้นเมื่อพระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้าของทอพระเนตรเห็นความทุกข์ยากของเราแล้ว มิวันใดวันหนึ่ง พระองค์ก็คงจะทรงพระกรุณาโปรดให้เราพ้นทุกข์กลับได้สุขเป็นแน่แท้”³⁸

'Think that it is God who wishes you to be miserable. Let us submit without murmuring to his decrees...If God has power to take away crowns, he can also give them back. Let us hope that he will be touched by our misery, and that he will make prosperity follow the deplorable situation we are in.'³⁹

จากคำปลอบประโลมของเจ้ากาลีฟ ทำให้พระเจ้าตีเมอร์ตัส คิดได้ว่า

“เราต้องมอบชีวิตของเราอยู่ในพระเจ้า แล้วแต่พระองค์จะทรงพระกรุณาอันความทุกข์ยากที่มีอยู่ในตัวเราเวลานี้เป็นเพราะพระองค์ได้ดลบันดาลให้เป็นไป เราก็ต้องอดทนจนกว่าจะสิ้นเคราะห์”⁴⁰

'let us abandon ourselves to Providence, and since the evils which surround us are written on the fatal tablet, let us suffer them without complaining.'⁴¹

จะเห็นได้ว่า เมื่อมอบความเชื่อมั่นและไว้วางใจไว้ต่อพระเจ้าแล้ว และเชื่อในลิขิตของพระองค์ ก็ย่อมทำให้เกิดความอดทนที่จะเผชิญหน้ากับความทุกข์หรือเคราะห์กรรมที่มีอยู่ เมื่ออดทนต่อมันได้ เวลาแห่งความสุขก็ย่อมจะมีมา การที่ยึดถี่ยวึดมั่นในพระเจ้าย่อมทำให้เกิดพลังแห่งศรัทธาที่จะสามารถดำเนินชีวิตต่อไปได้ แม้ว่าจะตกอยู่ในสภาวะที่ยากลำบากเพียงใดก็ตาม

นอกเหนือจากการถ่ายทอดความเชื่อและความศรัทธาในลิขิตของพระเจ้าที่เหมือนกันทั้งในฉบับภาษาอังกฤษและภาษาไทยแล้ว ในฉบับภาษาไทยยังได้มีการเพิ่มเติมข้อความที่เกี่ยวข้องกับความคิดความเชื่อในด้านนี้เข้าไปด้วย ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างต่อไปนี้

ในเรื่องทศมนตรี เมื่อกองโจรมาพบลูกชายสุลต่านถูกทิ้งอยู่ข้างทาง หัวหน้าโจรได้นำลูกชายของสุลต่านไปเลี้ยงเป็นบุตรของเขา ในฉบับภาษาอังกฤษไม่ได้มีการกล่าวว่าเรื่องที่เกิดขึ้นนั้นเป็นลิขิตของพระเจ้า แต่ในฉบับภาษาไทยได้มีบอกไว้ว่า

“ไม่ถึงคราวไม่ตาย

กฎกำจายจากฟ้า

³⁸ เสฐียรโกเศศ, พันหนึ่งทิวา, หน้า 136.

³⁹ McCarthy, The Thousand and One Days: Persian Tales, Vol. 1, p. 184.

⁴⁰ เสฐียรโกเศศ, พันหนึ่งทิวา, หน้า 137.

⁴¹ McCarthy, The Thousand and One Days: Persian Tales, Vol. 1, pp. 184-185.

บัญญัติแห่งองค์อ้า

เหล่าเจ้าตราตรึง"⁴²

ทั้งนี้เพราะเสฐียรโกเศศได้ทำการศึกษาเรื่องสำคัญในศาสนาอิสลาม โดยเฉพาะเรื่องของพระเป็นเจ้าผู้ทรงลิขิตทุกอย่างให้แก่มนุษย์ เมื่อพิจารณาถึงหลักศรัทธาข้อหนึ่งที่บรรดาชาวมุสลิมยึดถือแล้ว จะถือว่าอยู่ในเรื่องของการกำหนดสภาพการณ์ต่างๆ มาจากพระผู้เป็นเจ้าทั้งสิ้น ฉะนั้นเหตุการณ์ครั้งนี้ก็เป็นเพราะพระผู้เป็นเจ้าได้กำหนดไว้แล้ว ซึ่งเสฐียรโกเศศได้อธิบายหลักในข้อนี้ เพื่อเพิ่มความเข้าใจให้แก่ผู้อ่านชาวไทยในการเข้าใจพื้นฐานของศาสนาอิสลามและวัฒนธรรมอิสลามมากขึ้น ไว้ที่บันทึกท้ายเรื่องในหน้า 176 - 177 แสดงให้เห็นถึงว่า เสฐียรโกเศศได้ให้ความสำคัญกับหลักศรัทธาของมุสลิมในประการนี้ และท่านทราบดีว่าสำหรับผู้อ่านที่มีไข่มุสลิมหากปราศจากความรู้ความเข้าใจในหลักศรัทธาข้อนี้ ย่อมจะไม่เข้าใจวัฒนธรรมอาหรับและศาสนาที่ตัวละครนับถือ ท่านจึงอธิบายความไว้เพิ่มเติม

แต่อย่างไรก็ดี เสฐียรโกเศศได้แทรกความคิดเห็นหรือทัศนะของท่านเข้าไปในเรื่องในประเด็นนี้ด้วย จะเห็นได้จากเนื้อหาในหนังสือพอด้าเคราะห์ร้าย ในเรื่องทศมนตรี ซึ่งเป็นนิทานที่พระยาคลังเล่าให้สุลต่านฟังวันแรก ว่าต้องถูกจับเข้าคุก ทั้งๆ ที่ไม่มีความผิด ได้บอกว่าเป็นเรื่องที่พระเป็นเจ้าลิขิตไว้แล้ว ดังนี้

"อนิจจาเอ๋ย! พระอ้าเหล่าเจ้า ผู้ทรงพระกรุณาไม่มีใครเสมอเหมือน ไฉนพระกำหนดของพระองค์ซึ่งประกาศิตไว้ จึงเผ็ดร้อนแรงกล้า เพียงได้รับทุกขเวทนาทรมานร่างกายแสนสาหัสก็หนักหนาแล้ว ข้ามีปากไว้อย่างไม่เปิดช่องเพื่อให้การตามสัตย์จริงอาห! ฤทธิ์เดชของเวรภัย"⁴³

แต่ในฉบับภาษาอังกฤษไม่ปรากฏการกล่าวในลักษณะนี้ ซึ่งดูเหมือนเป็นการถากถางไปหาพระเจ้าว่าสิ่งที่พระองค์กำหนดไว้นั้นยุติธรรมหรือเปล่า ซึ่งการตั้งคำถามกับพระเจ้าในลักษณะนี้ไม่ค่อยปรากฏในวัฒนธรรมของผู้นับถือศาสนาอิสลามหรือผู้ที่คุ้นเคยกับหลักของศาสนาอิสลามเท่าไรนัก การตั้งคำถามในลักษณะนี้แสดงให้เห็นว่า ในทัศนะของเสฐียรโกเศศได้ตั้งข้อสงสัยกับการกำหนดของพระผู้เป็นเจ้า ในความเป็นจริงแล้ว ลิขิตของพระผู้เป็นเจ้าเป็นเรื่องเร้นลับ เป็นงานของพระองค์โดยเฉพาะ มนุษย์ย่อมไม่อาจเข้าใจได้อย่างแจ่มแจ้ง เพราะเกินสติปัญญาของมนุษย์จะหยั่งถึงได้ ซึ่งอัลลอฮ์ได้บอกไว้ในพระคัมภีร์อัล-กรุอาน บทที่ 21 วรรคที่ 23 ว่า พระองค์อัลลอฮ์จะไม่ถูกถามในสิ่งที่พระองค์ทรงปฏิบัติ แต่พวกเขา(มนุษย์)ต่างหาก ที่จะถูกถามในสิ่งที่พวกเขาปฏิบัติ

⁴² เสฐียรโกเศศ, ทศมนตรี, หน้า 4.

⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

จะเห็นได้ว่าการถ่ายทอดวรรณกรรมข้ามวัฒนธรรม ผู้แปลยอมไม่สามารถเข้าถึงวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อของตัวละคร ซึ่งอยู่ต่างวัฒนธรรมกันได้ ฉะนั้นการที่ผู้แปลตั้งคำถามกับสิ่งที่เกิดขึ้น อันเป็นข้อความที่ผู้แปลในฉบับภาษาไทยเพิ่มเติมเข้ามาเอง แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของสังคมและวัฒนธรรมของผู้แปลที่แตกต่างไปจากวรรณกรรม จึงทำให้เกิดข้อสงสัยในลักษณะความคิดของตัวละครได้อย่างชัดเจน

อย่างไรก็ดี ในแนวความคิดเรื่องลัทธิของพระผู้เป็นเจ้า จะพบเห็นได้ในอาหรับนิทานโดยทั่วไป ทั้งนี้เพราะแนวความคิดความเชื่อเช่นนี้ได้ฝังรากลึกอยู่ในจิตใจของตัวละครที่ดำเนินชีวิตอยู่ในวัฒนธรรมอาหรับ การถ่ายทอดแนวความคิดที่ผู้อ่านต่างวัฒนธรรมไม่คุ้นเคย ผู้แปลจึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการให้ความรู้เพิ่มเติมแก่ผู้อ่านในประการต่างๆ นี้ เพื่อให้ผู้อ่านสามารถนำความเข้าใจกับวรรณกรรมต่างวัฒนธรรมได้มากยิ่งขึ้น

3.3.2 การระลึกถึงพระผู้เป็นเจ้าในโอกาสต่าง ๆ

มุสลิมจะมีความศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้าของเขาอย่างมาก ความศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้านับว่าหลักการศรัทธาที่สำคัญยิ่งใน 6 ประการ มุสลิมจะศรัทธาว่ามีพระผู้เป็นเจ้าเพียงองค์เดียวเท่านั้น คือ อัลลอฮ์ พระผู้เป็นเจ้า ผู้ทรงบันดาล ผู้ทรงสร้างสรรพสิ่งทั้งปวงตลอดทั่วพิภพและจักรวาลด้วยลำพังพระองค์เอง พระองค์เป็นผู้สร้างทั้งท้องฟ้าและใต้มหาสมุทร ทั้งพื้นดินและพื้นน้ำ ไม่มีสิ่งใดเลยที่จะไม่ถูกสร้างโดยพระองค์ พระองค์เป็นผู้ทรงเดชานุภาพ ทรงรอบรู้ทุกสิ่ง ทรงได้ยินทุกสิ่ง ทรงเห็นทุกสิ่ง ไม่มีสิ่งใดจะเทียมเท่าหรือเสมอเหมือนพระองค์

ความศรัทธาต่ออัลลอฮ์ พระผู้เป็นเจ้าเป็นทางนำและเป็นสิ่งที่ควบคุมพฤติกรรมของมุสลิม ในหลักการศรัทธาทั้ง 6 ประการของศาสนาอิสลาม ความศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้าเป็นหัวใจของการเป็นมุสลิม ฉะนั้น พระนามของพระองค์ "อัลลอฮ์" จึงเป็นที่กล่าวติดปากของมุสลิมทั่วโลก ในพระมหาคัมภีร์อัล-กรุอาน มีข้อความหลายตอนที่แสดงให้เห็นถึงการศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้า ส่งผลให้มุสลิมจะระลึกถึงพระผู้เป็นเจ้าในทุกช่วงเวลาของชีวิต ไม่ว่าจะเขาจะประสบกับทุกข์ภัย หรือมีความสุข พระผู้เป็นเจ้าจะอยู่ในหัวใจของเขาเสมอ การที่จะทำความรู้จักกับวัฒนธรรมอาหรับ จึงควรเข้าใจ ความศรัทธาและความสำคัญของพระผู้เป็นเจ้าที่มีต่อมุสลิมทุกคนเสียก่อน จึงจะทำให้เข้าใจแนวความคิด การปฏิบัติของพวกเขาได้ดียิ่งขึ้น ในอาหรับนิทานเองก็ได้มีการแทรกแนวความคิดความเชื่อเช่นนี้อยู่ตลอดจะเห็นได้จากตัวอย่าง ดังนี้

การระลึกถึงบุญคุณของพระผู้เป็นเจ้า ในเรื่องการเดินเรือเที่ยวที่สี่ของสินบัท ในอาหรับราตรี เมื่อสินบัทสามารถหาทางออกจากเหวทิ้งศพของเกาะมาพบแสงสว่างชายทะเลได้ ทำให้เขามีความดีใจมาก

ข้าพเจ้าคุกเข่ากราบลงกับพื้นทรายชายทะเล แล้วประสานมือทั้งสองขึ้นอภิวัตพระ
อาหล่า กล่าวคำอนุโมทนาพระคุณของพระองค์ ดังนี้

แหลฮิลแลฮิลลาหล่า แหลฮิลแลฮิลลาหล่า

แหลฮิลแลฮิลลาหล่า ตูซำสินบัท ขอน้อมเศียร พระผู้เทพเศียร ฮิล
ลาหล่า (รับแหลฮิลแลฮิลลาหล่า สามจบ)

พระองค์เลิศล้ำที่จะหาคำกล่าว ทรงช่วยข้าพเจ้าให้พ้นมรณาฯ (รับแหลฮิลลา
ฯฯ สามจบ)

ชีวิตของข้าอยู่ได้เบื้องบาท สองมือจะอภิวัตจนจวบวันมรณาฯ (รับ ฯฯ)⁴⁴

ในฉบับภาษาอังกฤษมีกล่าวไว้ในเล่ม 6 หน้า 45 เพียง "I praise my Lord and thanked Him, rejoicing greatly and heartening myself with the prospect of deliverance," ซึ่งไม่มีข้อความแหลเช่นนี้ในฉบับภาษาอังกฤษ เข้าใจว่าในฉบับภาษาไทย ผู้แปลคงจะนำมาจาก การได้ยิน หมูมุสลิมไทยกล่าวกัน โดยจริงๆ แล้วจะกล่าวว่า "ลาฮิลลาฮะฮิลลัลลอฮ์" แปลว่า ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ การกล่าวลักษณะนี้แสดงให้เห็นว่าผู้ที่กล่าวได้ระลึกถึงอัลลอฮ์ เช่นการที่สินบัทกล่าวเมื่อรอดตายได้ก็ด้วยพระประสงค์ของอัลลอฮ์ เขาจึงระลึกถึงพระองค์ สรรเสริญและขอบคุณพระองค์ การกล่าวคำนี้จะนิยมกล่าวกันทั่วไปในแทบทุกโอกาสของชาวมุสลิม ในการกระทำใดๆ อิสลามมักนิยมให้กระทำเป็นจำนวนคี่ และจำนวนที่นิยมคือ 3 ครั้ง โดยยึดตามแบบอย่างของท่านนบีมุฮัมมัด เป็นไปได้ว่าผู้แปลในฉบับภาษาไทยคงจะได้อรรถกถาจากคัมภีร์ของชาวมุสลิม จึงนำเอาคำกล่าวข้างต้นมาแทรกไว้ ในเนื้อหาโดยถ่ายเสียงจากสำเนียงที่ได้ยินได้ฟังเป็นสำคัญ

เมื่อถึงคราวต้องตัดสินใจในเรื่องที่ยากลำบาก ดังละครจะมอบความไว้วางใจให้พระเจ้า ดังเช่น เรื่องทศมนตรี ตอนที่อยู่ในสภาวะการณ์ที่กำลังจะหนีภัยของสุลต่านกับภรรยา ซึ่งคลออด ทารกออกมาในระหว่างการเดินทาง สุลต่านตัดสินใจทิ้งทารกไว้ โดยปล่อยให้อยู่ในความช่วยเหลือของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า ดังที่กล่าวไว้ในฉบับภาษาอังกฤษ หน้า 40 "...so methinks we had better leave him in this stead and wend our ways, for Allah is able to send him one who shall take him and rear him" แสดงให้เห็นถึงความเชื่อที่จะมอบความไว้วางใจไว้ในวิถีทางของพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า ในขณะที่ฉบับภาษาไทยได้สรุปความไว้วางใจ โดยปราศจากการกล่าวถึงในแง่

เมื่อตกทุกข์ได้ยาก ต้องการความช่วยเหลือ ตัวละครในเรื่องพันหนึ่งทิวา จึงขอความช่วยเหลือจากพระเจ้า ดังนางเรบซีมา เมื่อพ่อของนางตายลง

⁴⁴ เสฐียรโกเศศ, อารัษราตรี, หน้า 90.

นางเรปซิมามาเห็นว่าตนต้องมาอนาถาไร้ที่พึ่ง จึงยกมือขึ้นนมัสการอ้อนวอนพระเจ้าผู้เป็นเจ้าว่า

"ข้าแต่พระองค์ ซึ่งเป็นที่ยึดถือของพวกที่ได้รับความทุกข์ และปกปักรักษาผู้ที่เป็นกำพร้า ขอพระองค์อย่าได้ทรงละทิ้ง ข้าพเจ้าซึ่งได้รับความทุกข์ และขอได้ทรงฟังคำสั่งวอดอ้อนวอนของข้าพเจ้าด้วย พระองค์มีพระเดชานุภาพอันใหญ่หลวง ซึ่งอาจจะช่วยมนุษย์ให้พ้นภัยได้ ขอได้ทรงพระกรุณาต่อข้าพเจ้าด้วยเถิด"⁴⁵

Repsima, seeing herself bereft of her father's support, raised her hand to Heaven and spoke thus: 'Sole hope of the despairing, unique resource of orphans, Heaven, who dost not abandon the unhappy who implore thy aid with confidence thou who listenest to the voice of the innocent, do not refuse my prayer! Thou art all-powerful, thou canst preserve me, remove from me all the perils which threaten my innocence.'⁴⁶

จะเห็นได้ว่าการอ้อนวอนขอความช่วยเหลือนั้นได้แสดงให้เห็นว่า เมื่อตกทุกข์ได้ยาก พระเจ้าผู้เป็นเจ้าเบื้องบนเท่านั้นที่จะเป็นที่พึ่ง ซึ่งการขอความช่วยเหลือจากพระองค์เป็นสิ่งที่มนุษย์ควรจะทำและการที่จะให้ตามที่มนุษย์ขอหรือไม่นั้น ก็ขึ้นอยู่กับความกรุณาของพระองค์เป็นสำคัญ

เมื่อถึงคราวที่พบกับความหวิดกลัว ต้องการที่พึ่ง ตัวละครจะระลึกถึงพระเจ้าผู้เป็นเจ้า ในเรื่องเล่าของนักพรตคนที่สอง จากนิทานอาหรับราตรี ที่เล่าถึงเหตุการณ์ต่อสู้กันระหว่างเจ้าหญิงกับอ็อลิฟริด ปีสายร้ายนั้น เมื่อถึงตอนที่ต่างก็ฟันไฟใส่กัน ดูน่ากลัวและมีอันตรายมาก ในฉบับภาษาอังกฤษ เล่ม 1 หน้า 135 พระราชาถึงกับกล่าวว่า

"There is no Majesty and there is no Might in Allah the Glorious, the Great! Verily we are Allah 's and unto Him are we returning!....." ซึ่งไม่ปรากฏการกล่าวในลักษณะนี้ในฉบับภาษาไทยแต่อย่างใด ทั้งนี้ประโยคแรกนั้นมีความหมายถึงว่าไม่มีพลังอำนาจอื่นใดที่จะยิ่งใหญ่เทียบเคียงอัลลอฮ์ ผู้ทรงสูงส่ง ผู้ทรงยิ่งใหญ่และเกรียงไกร ลักษณะการกล่าวเช่นนี้จะปรากฏอยู่เรื่อยๆในการสนทนาของตัวละครตลอดทั้งเรื่องอาหรับราตรีในฉบับภาษาอังกฤษ เมื่อประสบเหตุการณ์ที่ไม่คาดฝัน เหตุการณ์น่ากลัว หรือผจญกับสถานะที่ไม่มั่นคง ก็จะนึกถึงพระเจ้าผู้เป็นเจ้าเป็นหลัก ซึ่งในเชิงอรรถภาษาอังกฤษได้แปลข้อความนี้มาจากคำพูดของชาวอาหรับ "La haula wa la kuwwata illa bi'llahi'l-Aliyyi'l-Azim" (ลาเฮาละวะลาคววัตตะ อี้ลลา บิลลาฮ์ อัลอะลีย์ อัลอะซิม)

⁴⁵ เสฐียรโกเศศ, พันหนึ่งทิวา, หน้า 354.

⁴⁶ McCarthy, The Thousand and One Days: Persian Tales, Vol. 2, pp. 209-210.

ซีม) ในส่วนของประโยคที่สองพระราชากล่าว มีความหมายว่า ทุกชีวิตเป็นของอัลลอฮ์ และแน่แท้ เราต้องกลับคืนไปสู่พระองค์ การกล่าวในลักษณะเช่นนี้ มาจากภาษาอาหรับที่ว่า "อินนาลิลลาฮ์ วะอินนาอิลัยฮิ รอญิอูน" ซึ่งมุสลิมจะกล่าวประโยคนี้เมื่อเขาคงอยู่ในสภาวะการณ์ที่เลวร้าย หรือได้รับรู้ข่าวที่ไม่ดี เช่น บ้านถูกไฟไหม้ รับทราบข่าวคนตาย หรือรับทราบข่าวอุบัติเหตุต่างๆ นานา เป็นต้น ในกรณีนี้จะเห็นได้ว่า สถานการณ์ในนิทานขณะนั้นเป็นช่วงที่น่ากลัว มีการพ่นไฟเข้าหากันทั้งสองฝ่าย หลังจากต่อสู้กันไปมา มีคนบาดเจ็บล้มตาย จึงทำให้พระราชากล่าวขึ้นเช่นนั้น อย่างไรก็ตามก็ดีเหตุการณ์การต่อสู้ระหว่างเจ้าหญิงกับอิฟริตปีศาจร้ายในเรื่องนิทานที่เล่ามานั้นก็น่าจะเป็นเรื่องเล่าที่ดูจะเหลือเชื่อกว่าความเป็นจริงอยู่มากทีเดียว

เมื่อตัวละครต้องการสิ่งใดก็จะระลึกถึงพระผู้เป็นเจ้า และขอความช่วยเหลือจากพระผู้เป็นเจ้า ในนิทานพื้นหนึ่งทิวา เรื่องของกาลูเฟกับดิละรานางาม ตัวละครที่ชื่ออับดาลาไม่มีบุตร เขาจึงปรึกษากับนายแพทย์ชาวอินเดีย โดยนายแพทย์ชาวอินเดียได้บอกว่า

"การที่จะมีบุตรหรือไม่ก็สุดแล้วแต่พระผู้เป็นเจ้าจะประทานให้หรือไม่เท่านั้น..."⁴⁷

'My lord,' replied the Indian, 'it is a favour that depends on God...'⁴⁸

จะเห็นได้ว่า ความเชื่อในลักษณะที่ว่าทุกสิ่งทุกอย่างจะเกิดขึ้นหรือมีขึ้นได้นั้น จะมาจากพรารณาของพระผู้เป็นเจ้าทั้งสิ้น ถ้าพระเจ้าโปรดเช่นไร พระองค์ก็จะประทานให้แก่มนุษย์ ฉะนั้น การที่จะได้รับสิ่งต่างๆ ดังหวัง ก็ต้องอาศัยความกรุณาโปรดปรานจากพระผู้เป็นเจ้าเป็นสำคัญ ดังคำแนะนำของนายแพทย์ชาวอินเดีย ที่ให้อับดาลาไปถือศีล กลับมาแล้วก็หาผู้หญิงแต่งงานด้วย แต่งงานด้วย เพื่อจะได้มีบุตรว่า

ท่านจะต้องถือศีลกินบวชอยู่ในที่วิเวกแต่คนเดียว อุตส่าห์ตั้งหน้าสวดมนต์ภาวนา อย่าให้จิตวอกแวกกังวลด้วยเรื่องอะไรทั้งหมด จนครบ 40 วัน ในระหว่างเวลาที่ถือศีลนี้ ต้องบริโภคแต่เนื้อแกะดำ และเหล้าองุ่นอย่างเก่าเป็นอาหาร ถ้าทำให้ถูกต้องตามที่แนะนำแล้วก็เป็นอันมีความหวังได้บ้างว่าพระผู้เป็นเจ้าทรงพระกรุณาประทานบุตรให้แก่ท่าน"⁴⁹

'You must pass forty days in retirement, in solitude and in prayer, leaving your mind unoccupied with any business. During all this time, you must only eat the flesh of black cheep and only drink old wine. If you

⁴⁷ เสฐียรโกเศศ, พันหนึ่งทิวา, หน้า 77-78.

⁴⁸ McCarthy, The Thousand and One Days: Persian Tales, Vol. 1, p. 100.

⁴⁹ เสฐียรโกเศศ, พันหนึ่งทิวา, หน้า 78.

observe all these things exactly, there is reason to hope that Heaven will grant you a son.⁵⁰

นอกจากนี้ในการกระทำกิจการงานใดๆ มุสลิมก็มักจะระลึกถึงพระผู้เป็นเจ้าก่อนทุกครั้ง ดังตัวอย่างในเรื่องการทอดแหของคนหาปลา ในนิทานเรื่องคนหาปลา ก่อนที่คนหาปลาจะทอดแห ทั้ง 4 ครั้ง ล้วนได้กล่าวในลักษณะเดียวกันว่า "This is no Majesty, and there is no Might save in Allah the Glorious, the Great!" ในฉบับภาษาอังกฤษ เล่ม 1 หน้า 38 หรือ "In Allah's name!" ในเล่ม 1 หน้า 39

แต่ในฉบับภาษาไทยมิได้ถ่ายทอดข้อความในลักษณะนี้มาแต่อย่างใด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะฉบับภาษาไทยมุ่งแต่จะถ่ายทอดเนื้อความของนิทาน เพื่อให้เรื่องราวเล่าต่อเนื่องกันไปก็ว่าได้ แต่ฉบับภาษาอังกฤษได้มุ่งเน้นในประเด็นนี้มากกว่า เนื่องจากเป็นธรรมเนียมนิยมของชาวอิสลาม ที่มักจะกล่าวถึงพระผู้เป็นเจ้า หรือนึกถึงพระองค์ก่อนที่จะกระทำการใดๆ ก็ตาม

การระลึกถึงพระเจ้าและการสรรเสริญพระเจ้า ในเรื่องทศมนตรี นิทานของวันที่เจ็ด เมื่อเจ้าชายชาตรุทราบว่าชายคนที่ทำให้หูของพระองค์ขาดเป็นใครโดย ในฉบับภาษาอังกฤษ หน้า 80 กล่าวไว้ว่า "they cast the turband from his head" ซึ่ง turband เป็นสิ่งสวมศีรษะของชายชาวอาหรับ เจ้าชายได้แสดงความดีใจที่ได้พบกับสุลต่านพิการตะ และไม่ได้ประหารชีวิตพระองค์ไปเสียก่อนโดยกล่าวว่า "Subhana' llah! - laud to the Lord!" ซึ่งเป็นคำกล่าวที่มุสลิมจะกล่าวเสมอๆ โดยในฉบับภาษาไทยได้บอกเล่าเรื่องราวโดยกล่าวข้ามเรื่องเล็กน้อยเหล่านี้

ในนิทานของวันที่เก้า เมื่อสุลต่านอิบราฮิมพบกับลูกชายของตนเองในฉบับภาษาอังกฤษ หน้า 95 ได้ปรากฏการกล่าวขอบคุณพระเจ้าว่า "and Alhamdolillah - laud to the Lord - for that the kingship is come to my son!" ในฉบับภาษาไทยได้ละเว้นที่จะกล่าวในจุดนี้ ซึ่งเป็นการกล่าวสรรเสริญและขอบคุณพระผู้เป็นเจ้าที่อาจเรียกกันได้ว่าเป็นคำที่กล่าวกันทั่วไปในวัฒนธรรมอิสลาม

การจะเริ่มเล่าเรื่องใดๆ เช่นในเรื่องทศมนตรี ก่อนที่จะเล่านิทานให้สุลต่านฟัง การกระทำกิจการงานใดๆ มักจะกระทำโดยมีการกล่าวพระนามของพระผู้เป็นเจ้าก่อน ซึ่งมักจะปรากฏแต่เฉพาะในฉบับภาษาอังกฤษ ไม่ค่อยปรากฏในฉบับภาษาไทย ดังเช่นตอนที่พระยาคลังจะเล่าเรื่องพ่อค้าเคราะห์ร้ายให้สุลต่านฟังในวันแรก ก่อนเล่าเรื่อง พระยาคลังจะเอ่ยว่า "May Allah prolong the king's continuance!" (ขอให้อัลลอฮ์ทรงให้สุลต่านมีอายุยืนยาว) ซึ่งในฉบับภาษาไทยไม่ปรากฏเลย

⁵⁰ McCarthy, *The Thousand and One Days: Persian Tales*, Vol. 1, p. 100.

จากข้อความที่ยกมาให้เห็นนี้ เราจะเห็นได้ถึงลักษณะการประพฤติปฏิบัติของมุสลิมที่มีความเชื่อและความศรัทธาในอัลลอฮ์ พระผู้เป็นเจ้าของพระองค์มาก ไม่ว่าจะเกิดเหตุการณ์ใดๆ ขึ้นแก่ตัวเขา เขาก็จะกล่าวพระนามของพระผู้เป็นเจ้าของพระองค์ ระลึกถึงพระองค์ ขอขอบคุณพระองค์ขอความช่วยเหลือจากพระองค์เป็นสำคัญ ในการถ่ายทอดเนื้อหาของอาหรับนิทานในแง่นี้ โดยมากแล้วในฉบับภาษาอังกฤษ จะปรากฏให้เห็นลักษณะที่ตัวละครจะแสดงความระลึกถึงพระผู้เป็นเจ้าของพระองค์อยู่บ่อยครั้ง แต่การถ่ายทอดในฉบับภาษาไทย บางครั้งได้ละที่จะกล่าวข้อความในลักษณะนี้ ทั้งนี้ ผู้แปลในฉบับภาษาไทย อาจจะเห็นว่าได้กล่าวไว้แล้วไม่จำเป็นต้องกล่าวซ้ำอีกก็เป็นได้ เพราะจะทำให้เนื้อหามีความซ้ำซ้อน และเป็นเรื่องของความคิดความเชื่อของผู้คนต่างวัฒนธรรม หากละการกล่าวถึงบ้างก็มิได้ส่งผลกระทบต่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของเนื้อหาแต่อย่างใด แต่อย่างไรก็ดี สำหรับมุสลิมแล้ว การระลึกถึงพระผู้เป็นเจ้าของพระองค์เป็นสิ่งสำคัญมาก พระนามของพระองค์จะติดอยู่ในจิตวิญญาณ ในหัวใจของมุสลิมในทุกช่วงเวลาของชีวิตเลยทีเดียว

3.3.3 ความเชื่อมั่นในพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า

จากหลักศรัทธาที่กำหนดให้มุสลิมศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า ส่งผลให้มุสลิมระลึกถึงพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าตลอดเวลา ตามที่ได้กล่าวไปแล้ว ไม่เพียงแต่การระลึกถึงเท่านั้น หากมุสลิมยังมีความเชื่อมั่นในพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า อย่างเหนียวแน่นอีกด้วย ลักษณะความคิดความเชื่อเช่นนี้ ได้ปรากฏให้เห็นในอาหรับนิทานอยู่แทบตลอดเรื่อง อาจพอยกตัวอย่างมาให้เห็นได้ดังนี้

ความเชื่อมั่น ศรัทธามั่นในพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า ตัวละครที่เป็นผู้นับถือศาสนาอิสลาม ถึงแม้จะปฏิบัติตนไม่ถูกต้องตามหลักศาสนาเท่าไรนัก แต่ความเชื่อมั่นศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าก็ไม่ได้เปลี่ยนไป เมื่อเจอปัญหาใดๆ ก็จะยึดถือพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าอยู่เสมอ ดังเช่นตัวละครยัสสุฟ ในเรื่องยัสสุฟคนตักน้ำ เมื่อมีประกาศห้ามตักน้ำ เขาก็ไม่ท้อหรือหมดอาลัยเท่าไรนัก พระเจ้าเปิดหนทางให้กับเขา ตัวอย่างเช่น

"จะให้รู้เดี๋ยวนี้ ข้าพเจ้าชื่อยัสสุฟยึดถือพระอ้าหล่าเป็นที่พึ่ง เมื่อกาหลิบออกประกาศ ข้าพเจ้าได้ทราบตอนเช้า พบทราบลมก็จับมีดหน้า เดินดูหรัตุหเร่ไปใกล้ที่สถานอาบน้ำของวิเชียรโกฟ้า คนใช้นั้นคนหนึ่งเป็นเพื่อนกันเข้ามาทัก"⁵¹

"My name is Yussuf, and my trust is in God. When the decree of the caliph came to my ears this morning, I became as one deprived of sense; but

⁵¹ เสฐียรโกเศศ, นิยายปาชาแห่งเตอร์กี, หน้า 589.

wandering near the hummaum of Giaffar Bermuki, a friendly servant to the baths accosted me."⁵²

หลังจากไม่ได้เป็นคนตักน้ำ ยูสสุฟก็มาทำงานที่โรงอาบน้ำ แต่ต่อมากาหลิบกี้ให้ปิดโรงอาบน้ำอีก เมื่อรู้ข่าวยูสสุฟว่า

“ฮือ! ข้าพเจ้ายังชื่อยูสสุฟ และยังยึดถือพระอัลหาล่าเป็นที่พึ่ง เราต้องหางานและหาเงินมาซื้ออาหารสำหรับคืนนี้ ดีกว่าเที่ยวตามหาตัวไอริยาสามคน”⁵³

“Well, said he, I am still Yussuf, and my trust is in God; but it would be better, instead of looking after these rascals, if I were to look out for some means of providing myself with a supper to-night.”⁵⁴

และแล้วยูสสุฟก็ได้งานเป็นเจ้าพนักงานของคาคี (ศาล) แต่ต่อมากาหลิบกี้ให้มีการตรวจสอบเจ้าพนักงานของคาคี ให้คงไว้เฉพาะผู้ที่ได้รับใบอนุญาตเท่านั้น ยูสสุฟได้งานใหม่เป็นบิลดาร์

“ข้าพเจ้าชื่อยูสสุฟ ยึดถือพระอัลหาล่าเป็นที่พึ่ง ต้องเป็นบิลดาร์จนตาย อัลหาล่า! ข้าพเจ้าจะไปในวังดูเพื่อนบิลดาร์ด้วยกันว่าเป็นอย่างไรบ้าง”⁵⁵

“I am Yussuf, cried he,” and I trust in God. As a beeldar will I live and die. By Allah! I will go to the palace, and see how it fares with my brother beeldars.”⁵⁶

เมื่อเข้าวังพบหัวหน้าบิลดาร์ ยูสสุฟว่า

“ข้าพเจ้าชื่อยูสสุฟ ยึดถือพระอัลหาล่าเป็นที่พึ่ง ข้าพเจ้าคอยรับคำสั่งท่านใช้สรว้อย”⁵⁷

“I am yussuf, and my trust is in God, I am ready to obey your commands,” said the water-carrier, advancing with great humility⁵⁸

⁵² Marryat, The Pacha of Many Tales, p. 266.

⁵³ เสฐียรโกเศศ, นิยายปาชาแห่งเตอร์กี, หน้า 592.

⁵⁴ Marryat, The Pacha of Many Tales, p. 268.

⁵⁵ เสฐียรโกเศศ, นิยายปาชาแห่งเตอร์กี, หน้า 603.

⁵⁶ Marryat, The Pacha of Many Tales, p. 274.

⁵⁷ เสฐียรโกเศศ, นิยายปาชาแห่งเตอร์กี, หน้า 605.

⁵⁸ Marryat, The Pacha of Many Tales, p. 274.

และเมื่อยอซูฟได้เฝ้ากาหลิบ โดยที่เขาเองก็ยังไม่รู้ความจริงว่ากาหลิบ คือกลุ่มพ่อค้าที่ปลอมมา เขาได้ใช้ความเฉลียวฉลาดของเขาในการเอาตัวรอด และในที่สุดกาหลิบได้แต่งตั้งให้เขาเป็นหัวหน้าบิลดาร์ ยอซูฟ จึงอุทานด้วยความดีใจว่า "ข้าพเจ้าชื่อยอซูฟ ยึดถือพระเจ้าอ่าหล่าเป็นที่พึ่ง ขออ่าหล่าจงรักษาพ่อค้ามุสลิมทั้งสามคนด้วย"⁵⁹

"I am Yussuf; my trust is in God. Allah preserve the three Moussul merchants."⁶⁰

จะเห็นได้ว่าจากคนตกน้ำมาจนได้เป็นหัวหน้าบิลดาร์ ยอซูฟต้องพบกับ การทดสอบต่างๆ มากมาย แต่เขาไม่เคยท้อหรือกล่าวโทษชะตากรรม เขายึดถือพระเจ้าเป็นที่พึ่ง ตลอดจนในที่สุดเมื่อสารภาพความจริงกับทางกาหลิบ ทำให้กาหลิบแต่งตั้งให้เขาเป็นหัวหน้าบิลดาร์ เพราะเห็นแก่ความอดทน และความเฉลียวฉลาด รู้จักเอาตัวรอดของยอซูฟ และทุกครั้งที่เขาประสบปัญหาหรือพบความล้มเหลว เขาก็จะเชื่อมั่นและศรัทธาในพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของอยู่ตลอดเวลา

ความศรัทธาในพระเจ้า ในเหตุการณ์วันที่หก ของเรื่องทศมนตรี ก่อนที่พระยาคลังจะเล่านิทาน ได้บอกให้สุลต่านรับทราบว่าเป็นคนที่มีความศรัทธามั่นในพระเจ้ามากเพียงไร ดังนี้ "O King, I hope for success only from Allah, not from created beings: an He aid me, none shall have power to harm me, and if He be with me and on my side, because of the truth, from whom I shall fear, because of untruth? Indeed, I have made my intent with Allah a pure intent and a sincere, and I have severed my expectation from the help of the creature; and whose seeketh aid of Allah findeth of his desire..."⁶¹ ซึ่งในฉบับภาษาไทยกล่าวไว้ว่า "ข้าพระเจ้าหวังแต่พระมหากรุณาธิคุณของพระเจ้าอ่าหล่า มิได้หวาดหวั่นต่อความให้ร้ายของปญฺพาลชน ผู้ใดยึดถือพระองค์เป็นที่พึ่ง ย่อมประสบผลอันควรปรารถนา"⁶²

จะเห็นได้ว่าในฉบับภาษาอังกฤษจะเน้นให้เห็นว่ามีเพียงอัลลอฮ์เท่านั้น ที่เขาขอความช่วยเหลือและพระองค์เท่านั้นที่จะบันดาลให้ทุกสิ่งเป็นไปในทางใดก็ตาม ขอเพียงแต่ศรัทธาและเชื่อมั่นในพระองค์ ซึ่งในฉบับภาษาไทยก็ได้สื่อความในลักษณะเดียวกันนี้ แต่การเน้นให้ความสำคัญกับประเด็นนี้น้อยกว่าในฉบับภาษาอังกฤษเท่านั้น

⁵⁹ เสฐียรโกเศศ, นิยายปาชาแห่งเตอร์กี, หน้า 625

⁶⁰ Marryat, The Pacha of Many Tales, p. 285.

⁶¹ Burton, Supplemental Nights to the Book of the Thousand Nights and One Night with Notes Anthropological and Explanatory, Vol. 1, p. 75.

⁶² เสฐียรโกเศศ, ทศมนตรี, หน้า 76.

การมอบความสำเร็จในทุกสิ่งไว้ให้เป็นเรื่องของพระเจ้า ในนิทานของวันที่สอง ในฉบับภาษาอังกฤษ เมื่อพ่อค้าจะออกจากบ้านเขาได้กล่าวกับภรรยาของเขาไว้ว่า "Albeit, I now leave thee, yet I will return before the birth of the babe, Inshallah!" ซึ่งในภาษาไทยเป็นการสรุปความมาไม่ปรากฏลักษณะของบทสนทนาให้เห็น ความแตกต่างจากฉบับภาษาอังกฤษประการนี้ ทำให้เห็นถึงวัฒนธรรมอาหรับที่แทรกอยู่ในภาษาอังกฤษ นั่นคือ เมื่อชาวมุสลิมจะตบปากรับคำในเรื่องใดๆ ก็ตาม มักจะมีคำพูดต่อท้ายอยู่หลังคำว่า Inshallah ซึ่งแปลว่าแล้วแต่พระประสงค์ของอัลลอฮ์นั้นหมายความว่า การงานใดๆ ก็ตามถ้าอัลลอฮ์ทรงประสงค์แล้วการงานนั้นๆ ก็จะได้สำเร็จได้ เช่นเดียวกันกับการตบปากรับคำไม่ว่าเรื่องใดๆ ก็ตามก็ต้องขึ้นอยู่กับพระประสงค์ของพระองค์เท่านั้น

การขอความช่วยเหลือจากพระผู้เป็นเจ้า เมื่อถึงคราวทุกข์ยากต้องพบกับความลำบากไร้ที่พึ่ง ผู้ที่นับถือพระเจ้าก็จะมุ่งขอต่อพระผู้เป็นเจ้าขอให้พระองค์มอบความช่วยเหลือและเมตตาให้ดังเช่น ตอนที่กาลูเฟกับดิลละราคิดว่าคงต้องถูกตัดสินประหารแล้ว คำแนะนำจากนายทหารที่ได้รับฟังเรื่องราวของทั้งสองก็ได้บอกว่า

"ฉันจะแนะนำให้คุณได้แต่อย่างเดียว คือขอให้ท่านอ่อนน้อมไว้ใจในพระมหากษัตริย์คุณแห่งพระผู้เป็นเจ้าเบื้องบน เพราะพระองค์อาจช่วยสิ่งที่ติดขัดอย่างอุกฤษฏ์ และทำลายเสียซึ่งความยากอย่างยิ่งได้ขอให้สวดอ่อนน้อมท่านให้จงหนัก แลอย่าเพิ่งท้อถอยใจว่าจะไม่เป็นผลสำเร็จ แม้ว่าอาการของท่านดูเหมือนจะเข้าที่ซับซ้อนถึงที่สุดอยู่แล้วก็" ⁶³

'All that I can advise you is to put your trust in God who knows how to open the most security closed doors, and to remove the most insurmountable difficulties. Implore his aid by fervent prayers, and do not despair of coming happily out of this affair, although you see no chance of it.' ⁶⁴

"เราจะไปหาใครมาช่วยที่ไหนได้ เห็นมีอยู่ก็แต่พระผู้เป็นเจ้าเท่านั้น ที่อาจจะช่วยให้รอดพ้นอันตรายนี้ไปได้" ⁶⁵

'And from whom could we indeed receive help? Heaven alone is capable of delivering me from the danger I am in.' ⁶⁶

⁶³ เสฐียรโกเศศ, พันหนึ่งทิวา, หน้า 119-120.

⁶⁴ McCarthy, The Thousand and One Days: Persian Tales, Vol. 1, p. 161.

⁶⁵ เสฐียรโกเศศ, พันหนึ่งทิวา, หน้า 120.

⁶⁶ McCarthy, The Thousand and One Days: Persian Tales, Vol. 1, p. 162.

จากข้อความต่างๆ ที่ยกมาจะทำให้เห็นถึงความเชื่อมั่นและศรัทธามั่นของตัวละครในอาหรับนิทานที่มีต่อพระผู้เป็นเจ้า ทั้งนี้ในการถ่ายทอดในฉบับภาษาไทยอาจมีการละที่จะกล่าวถึงไว้ในหลายๆ ครั้ง ซึ่งอาจเป็นเพราะความเชื่อมั่นในพระผู้เป็นเจ้าลักษณะเช่นนี้ เป็นลักษณะของการถ่ายทอดเนื้อเรื่องและการดำเนินเรื่องอันสนุกสนานให้แก่ผู้อ่านได้รับรู้มากกว่า จึงละในส่วนของการศาสนาไว้บ้าง กล่าวพอให้เห็นถึงบรรยากาศของความเป็นวรรณกรรมต่างวัฒนธรรมเท่านั้น

3.3.5 อำนาจเหนือธรรมชาติมาจากพระผู้เป็นเจ้า

อำนาจเหนือธรรมชาติในที่นี้ ในศาสนาอิสลามได้เรียกว่า *มัจญิซัต* หมายถึงการกระทำบางอย่างที่แสดงความสามารถเหนือมนุษย์ธรรมดา เป็นสิ่งอัศจรรย์หรืออภินิหาร เป็นสิ่งผิดธรรมชาติ อำนาจในลักษณะนี้ มุสลิมเชื่อว่า เป็นอำนาจหรือพลังของพระผู้เป็นเจ้าที่ประทานให้แก่ศาสนทูตของพระองค์ เพื่อเป็นเครื่องสนับสนุนให้มนุษย์เชื่อถือและมั่นใจในคำสั่งสอนของศาสนทูต แต่ในเรื่องอาหรับนิทานในงานเรื่องอาหรับราตรีนั้น มีการกล่าวถึงอำนาจเหนือธรรมชาติในลักษณะต่างๆ ซึ่งในเนื้อหาได้บอกว่าที่เป็นเช่นนั้นได้เพราะพระเมตตาของพระผู้เป็นเจ้า แต่อย่างไรก็ดี ในหลักการของศาสนาอิสลามมิได้ส่งเสริมให้มุสลิมหลงมกมายในเรื่องต่างๆ เหล่านี้ ไม่ว่าจะ เป็นในเรื่องของการเชื่อถือโชคลาง ไสยศาสตร์สิ่งเร้นลับ การดูหมอดู การเสี่ยงทาย เวทมนตร์คาถา และเครื่องรางของขลัง

ในความเป็นจริง ศาสนาอิสลามได้เชื่อว่าอำนาจเหนือธรรมชาติมาจากพระผู้เป็นเจ้า พระองค์ทรงประทานอำนาจเหล่านั้นให้กับบรรดาศาสนทูตของพระองค์เท่านั้น มิได้ประทานให้กับมนุษย์ธรรมดาทั่วไป แต่ในการที่จะหลงมกมาย เชื่อถือในสิ่งเหล่านั้นนับว่าผิด อาจทำให้ผู้ที่เชื่อก็คือตกศาสนา หลุดพ้นจากการเป็นมุสลิมได้ แต่เรื่องต่างๆ เหล่านี้ ถึงแม้ว่าจะมีการกล่าวห้ามไว้ในหลักการ แต่การปฏิบัติของผู้คนกลับพบความเชื่อในสิ่งเหล่านี้อยู่ทั่วไป อย่างไรก็ตาม การที่ผู้มีอำนาจพิเศษเหล่านั้นกล่าวถึงพระนามของพระผู้เป็นเจ้า อ้างถึงพระประสงค์และพระนามเมตตาของพระองค์ เป็นเสมือนกับการนำเอาสิ่งที่ประพาศปฏิบัติกันอยู่ในท้องถิ่นมาลากเข้าพวกกับหลักการของศาสนา ดังตัวอย่างที่พบในเรื่องอาหรับราตรี ดังนี้

ความสามารถพิเศษของมนุษย์มาจากพระผู้เป็นเจ้า ในนิทานเรื่องลา โค กับชาวนา ของอาหรับราตรี อันเป็นนิทานที่แกรนด์วิเชียร์เล่าให้บุตรสาวของเขาฟัง เพื่อจะเปลี่ยนใจไม่ให้เข้าถวายตัวแก่สุลต่าน ชาวนาในเรื่องสามารถฟังภาษาสัตว์เข้าใจ โดยในฉบับภาษาอังกฤษ บอกว่า "Now Allah Most High had endowed him with understanding the tongues of beasts and

birds of every kind, but under pain of death if he divulged the gift to any.”⁶⁷ ซึ่งในฉบับภาษาไทยได้บอกว่า “ครั้งหนึ่งชาวนาผู้นี้กับขงรับใช้ยักษ์ตนหนึ่ง ยักษ์จึงบอกวิชาจักษุศาสตร์พูดทั่วไปให้เป็นสิ่งตอบแทนชาวนาที่ปฏิบัติตน แต่วิชาจักษุศาสตร์พูดกันให้ผู้อื่นฟังหาได้ไม่ ถ้าฝ่าฝืนคำมั่นสัญญาเมื่อใด ตนจะถึงความตายเมื่อนั้น”⁶⁸

จะเห็นได้ว่าที่มาของความสามารถพิเศษของชาวนาในฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้เนื่องจากในฉบับภาษาอังกฤษได้บอกว่าคุณสมบัติพิเศษต่างๆ ของมนุษย์จะมีได้นั้นก็ด้วยพระเมตตาของอัลลอฮ์ประทานมาให้เท่านั้น ซึ่งลักษณะความเชื่อเช่นนี้ก็เป็นสิ่งที่ชาวมุสลิมต่างเชื่อถือกันอยู่ แต่ในฉบับภาษาไทยได้บอกว่าการที่ชาวนาารู้เพราะยักษ์มอบวิชาให้ นั้นเป็นเพราะในลักษณะของนิทานและหรือวรรณคดีไทย ยักษ์จะเป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์พิเศษต่างๆ ฉะนั้นเพื่อให้ผู้อ่านชาวไทยเข้าใจและติดตามเนื้อเรื่องไปได้ตลอดจึงแปลงเรื่องให้ ชาวนาได้ความสามารถจากยักษ์ และคำสาปของยักษ์จะเป็นจริงดังนั้นด้วยตามลักษณะของนิทานไทย เพราะผู้อ่านชาวไทยอาจจะยังไม่คุ้นเคยกับความยิ่งใหญ่และมหิธานุภาพของพระผู้เป็นเจ้า อย่างที่ชาวอาหรับซาบซึ้งกันดีก็เป็นได้

ในเรื่องของคนใจดี ฮัสสันอาลีสามารถช่วยไล่ปีศาจที่เข้ามาสิงเจ้าหญิงได้ โดยอาศัยคำแนะนำที่ได้ยินเหล่าเทพยดาพูดคุยกัน โดยใช้ “ขนแมวเผาไฟให้เป็นควันรม ปีศาจร้องครวญครางอยู่ครู่หนึ่งแล้วหนีไป พระธิดาก็หายประชวรเป็นปกติ”⁶⁹ ในฉบับภาษาไทยมีการกล่าวในประเด็นดังกล่าวไว้เพียงเท่านี้ จึงดูเหมือนกับว่าฮัสสันอาลีมีความสามารถพิเศษ ซึ่งเขาก็ได้รับรู้มาจากเทพยดา แต่จริงๆ แล้ว การที่จะทำเช่นนี้ได้ การที่จะไล่ปีศาจหรือมารร้ายออกไปได้นั้น จะกระทำสำเร็จได้หรือไม่ก็ด้วยพระประสงค์ของอัลลอฮ์พระผู้เป็นเจ้าเท่านั้น ดังจะเห็นได้ในฉบับภาษาอังกฤษ เล่ม 1 หน้า 125 ว่า “Send and fetch her, and I trust to heal her forthright can such it be the will of Allah”

ในฉบับภาษาอังกฤษจะมีเรื่องราวของปีศาจหรือมารร้ายเข้ามาเกี่ยวข้องกับดั่งเสมอๆ ซึ่งมักจะมีรายละเอียดของปีศาจว่าเป็นหลานของผู้ใด จะเรียกปีศาจว่า spirit Ifrit jinni jin เป็นต้น ซึ่งในฉบับภาษาไทยจะถอดความเรียกว่าปีศาจโดยตลอด โดยมีได้กล่าวถึงชื่อของปีศาจหรือรายละเอียดทางเชื้อสายของปีศาจแต่อย่างใดทั้งนี้น่าจะเป็นเพราะทั้งผู้แปลและอ่านในวัฒนธรรมไทยไม่ได้มีความรู้ในเรื่องโลกของญินในวัฒนธรรมอิสลาม อีกทั้งการละเว้นไม่กล่าวในประเด็นต่างๆ นี้ก็ยังสามารถทำให้เรื่องราวดำเนินไปได้โดยไม่ขาดอรรถรสของเนื้อหาแต่อย่างใด หากจะมีความ

⁶⁷ Burton, The Book of the Thousand Nights and a Night, Vol. 1, p. 16.

⁶⁸ เสฐียรโกเศศ, อารัษราตรี, หน้า 29-30.

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 145.

เข้าใจผิดบ้างก็ใบางกรณีที่ปีศาจในฉบับภาษาไทยในเรื่องหนึ่งเรื่องใด เป็นปีศาจที่นับถือในพระเจ้าเชื่อฟังพระองค์ ซึ่งในศาสนาอิสลามจะไม่ถือว่าเป็นมารร้าย แต่จะถือว่าเป็นญินมุสลิม ซึ่งเป็นพวกหนึ่งของญินที่มีทั้งเชื่อในอัลลอฮ์ และขัดคำสั่งของอัลลอฮ์ เช่นเดียวกับมวลหมู่มนุษย์

3.3.6 ความเชื่อในลัทธิศาสนาอื่น

นอกเหนือจากความเชื่อและความศรัทธาในพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของศาสนาอิสลาม ที่ปรากฏอยู่ในอาหรับนิทานแล้ว ยังมีเรื่องของความเชื่อในลัทธิศาสนาอื่นสอดแทรกอยู่ในอาหรับนิทานด้วย ทั้งในฉบับภาษาอังกฤษและภาษาไทย เป็นความเชื่อของลัทธิศาสนาที่มีอยู่ก่อนในดินแดนอาหรับ ก่อนที่ศาสนาอิสลามจะเผยแพร่เข้ามา เมื่อศาสนาอิสลามเข้ามาสู่ดินแดนนี้ ประเพณีความเชื่อบางอย่างในศาสนาเดิมอาจยังคงมีอิทธิพลอยู่บ้างก็เป็นได้ นอกจากนี้ก็เป็นอิทธิพลของความเชื่อในลัทธิศาสนาของผู้แปล ทั้งในฉบับภาษาอังกฤษและภาษาไทย ที่มีความเชื่อในลัทธิศาสนาต่างกัน เมื่อมีการถ่ายทอดวรรณกรรมต่างวัฒนธรรมเข้าไปสู่วัฒนธรรมของตน ก็อาจผสมลักษณะความเชื่อในลัทธิศาสนาตนเข้าไปได้ด้วยหากสอดคล้องกับเนื้อเรื่อง เพื่อให้ผู้อ่านสามารถเข้าใจเนื้อหาได้โดยง่าย เพราะมีความใกล้ชิดกับสิ่งที่เชื่อถือศรัทธาอยู่ในสังคมตน อาจพิจารณาได้จากลักษณะต่างๆ ดังนี้

ความเชื่อในลัทธิศาสนาอื่น ในดินแดนเปอร์เซีย ไม่เพียงแต่จะมีความเชื่อในศาสนาอิสลามเท่านั้น หากความเชื่อในลัทธิศาสนาอื่น เช่น ลัทธิบูชาไฟ ศาสนาโซโรแอสเตอร์ ก็ยังคงมีอยู่ด้วย ดังจะเห็นได้จากเรื่องพันหนึ่งทิวา เมื่อหะซันผิดหวังที่พระนางซีลิกามาตายจากไปแล้วก็ไปอยู่กับนักบวชปลอม ซึ่งลักษณะของนักบวชดังกล่าวนี้ ไม่มีอยู่ในศาสนาอิสลามเลย เพราะศาสนาอิสลามไม่มีนักบวช อีกทั้งในภาษาหรือบทสวดที่ท่องก็เป็นภาษาเปอร์เซีย จึงน่าจะเป็นลัทธิอื่นที่มีผู้นับถืออยู่ในดินแดนเปอร์เซีย ดังจะเห็นได้จากเนื้อหาในฉบับภาษาไทยหน้า 226-228 หรือในฉบับภาษาอังกฤษ หน้า 32-36

แนวคิดเรื่องบาปตกทอดของศาสนาคริสต์ เชื่อว่ามนุษย์ต่างมีความทุกข์ด้วยกันทุกคน ทั้งนี้เพราะมนุษย์ต่างสืบเชื้อสายมาจากอาดัม มนุษย์คนแรกของโลกที่ต้องลงมาจากสวรรค์เพราะบาปที่ตนกระทำผิดเอาไว้ ฉะนั้นลูกหลานของอาดัมจึงมีบาปติดตัวมาด้วย ในพันหนึ่งทิวา ได้มีการถ่ายทอดแนวความคิดนี้ไว้ ดังเช่นในการสนทนาระหว่างกษัตริย์เบเดเรตดินโลโลกับอาตาลมุลกี อำมาตย์ของเขา

อาตาลมุลกีทูลตอบว่า "พระเจ้าข้า การก็เป็นดังที่ได้ทูลเช่นนั้น มนุษย์ทั้งหลายที่เป็นเชื้อสายของอาดัม (บรรพบุรุษคนแรกที่พระเจ้าอหฺล่าได้ทรงสร้าง) ย่อมเป็นเช่นนั้น ไม่มี

ใครที่จะมีความสุขเต็มเปี่ยมตามความต้องการ ขอโปรดยกพระองค์เองเป็นตัวอย่าง ว่าพระองค์มีความสำราญพระทัยบริบูรณ์หรือไม่?”⁷⁰

'Yes my lord,' replied Atalmule, 'such is the condition of the children of Adam, our hearts cannot know entire satisfaction. Judge of others by yourself, sire: is your majesty perfectly content?'⁷¹

ในความเชื่อทางศาสนาคริสต์ จะเชื่อกันว่า In Adam's fall, we sin' all. โดยถือว่ามนุษย์มีบาปมาแต่กำเนิดจากความผิดของอาดัมที่ไม่เชื่อฟังคำสั่งของพระเจ้า ฉะนั้นคริสตศาสนิกชนจึงมีพิธีกรรมล้างบาป แต่ในศาสนาอิสลาม แม้จะมีความเชื่อว่าอาดัมคือบรรพบุรุษคนแรกที่พระเจ้าหรืออัลลอฮ์ทรงสร้างขึ้น เช่นในคำอธิบายในวงเล็บในฉบับภาษาไทย แต่ในอิสลามไม่ได้มีความเชื่อในเรื่องของบาปตกทอด เช่นในศาสนาคริสต์ ประเด็นที่ตีบทฉบับภาษาอังกฤษกล่าวถึงในตอนนี้อาจจะมาจากความเชื่อทางศาสนาของผู้แปลในฉบับภาษาอังกฤษนำมาสอดแทรกไว้ แต่ทั้งนี้ก็ไม่อาจสรุปได้เนื่องจากไม่ได้ศึกษาเทียบกับต้นฉบับภาษาอาหรับแต่อย่างใด

เรื่องของวิบากกรรม เมื่อทศมนตรีเห็นว่าสุลต่านโปรดปรานพระยาคลังมาก จึงอิจฉาและหาทางกลั่นแกล้งในตอนนี้อย่างไรเสียก็ย่อมเห็นดีไปตามเด็ก ดังนี้

แม้จะนั้น มานะของคนเก่าซึ่งอย่างไรเสียก็ไม่ยอมเห็นดีไปตามเด็ก ทั้งความริษยาก็ก่อกำขึ้นตามวัย ต่างจึงคอยหาโอกาสให้ร้ายแก่พระยาคลังทุกขณะจิต แต่ผู้ที่จะถูกให้ร้ายเล่า เมื่อตนไม่กระทำผิดเป็นเหมือนปากแยกแล้ว ก็ไม่มีโอกาสที่ความร้ายอันดุจตัวโรคจะเข้ามาสู่ ถ้าตนกระทำผิดอะไรลง เขาจะให้ร้ายหรือมิให้ก็ตาม ตนจะต้องได้รับผลควรแก่ส่วนไม่น่าโหม่นสน้อยใจในผู้ใดผู้หนึ่ง

จะเป็นอะไรสมยใด	เพราะอะไรประการไฉน
เสียใด ณ ไตและชนิดไร	บุญบาปกระทำลง
จำเป็นจะนั้นสมยนั้น	เพราะจะนั้นจะนั้นคง
เพียงนั้น ณ นั้นและชนิดตรง	ก็เสวยวิบากกรรม ⁷²

ในฉบับภาษาอังกฤษมีกล่าวไว้ในหน้า 42-43 ว่า 'When the wazirs saw this, they were jealous of him and envied him and sought a devise against him whereby they might oust him from the King's eye, but found no means. At last, when Fate descended, it chanced that the youth, one day of the days drank wine and became drunken and

⁷⁰ เสฐียรโกเศศ, พันหนึ่งทิวา, หน้า 204.

⁷¹ McCarthy, The Thousand and One days: Persian Tales, Vol. 2, p. 2.

⁷² เสฐียรโกเศศ, ทศมนตรี, หน้า 8-9.

wandered from his right wits, so he fell to going round about within the king's palace and Destiny led him to the lodging of the women, in which there was a little sleeping chamber, where the king lay with his wife"

จะเห็นได้ว่าในฉบับภาษาไทยมีการกล่าวถึงไว้อย่างละเอียดกว่า และพยายามสอนให้ผู้อ่านได้รู้ว่าถ้าไม่เปิดช่อง ต่อให้มีคนปองร้ายเท่าใด ก็ไม่สามารถจะทำอันตรายได้ และเมื่ออันตรายนั้นมาถึง ในฉบับภาษาไทยได้บอกว่าเป็นวิบากกรรม ซึ่งเป็นคติทางพุทธศาสนา ในขณะที่ฉบับภาษาอังกฤษ ก็ได้บอกไว้เช่นเดียวกันว่า แม้นคนจะฉ้อฉลเพียงใด ก็ทำอะไรไม่ได้แต่เมื่อเป็นเรื่องของโชคชะตา ซึ่งเป็นสิ่งที่พระเจ้าลิขิตไว้แล้ว จึงไม่อาจหลีกเลี่ยงหนีไปได้พระยาคลังจึงทำผิดพลาดอย่างมาก โดยการดื่มของมึนเมาโดยเป็นสิ่งที่ต้องห้ามตามหลักศาสนา จึงถูกลงโทษให้เกิดพลาดไปนอนในที่ประทับของสุลต่านพระชายา ผลเสียจึงเกิดตามมา

ลักษณะดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความคิดความเชื่อภูมิหลังทางสังคม วัฒนธรรม และศาสนาที่แตกต่างกับของผู้แปล มีผลทำให้การนำเสนอองานลักษณะเดียวกันมีความแตกต่างกัน โดยในฉบับภาษาอังกฤษได้เสนอตามความคิด ความเชื่อของอิสลาม ในส่วนที่ว่าสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นเป็นชะตาชีวิตที่พระเจ้าได้ลิขิตไว้แล้ว แต่ในฉบับภาษาไทยได้นำเอาแนวความคิดเรื่องกรรม ซึ่งเป็นความเชื่อทางพุทธศาสนามากกล่าวไว้อย่างชัดเจน ทั้งนี้อาจส่งผลดีต่อผู้อ่านในฉบับภาษาไทย ซึ่งอยู่ในสังคมวัฒนธรรมแห่งพุทธศาสนา จะสามารถติดตามเนื้อเรื่องได้อย่างต่อเนื่อง และมีความเห็นพ้องต้องกันไปกับเนื้อหาได้ไม่ยากเลย

ประเด็นที่นำเสนอที่ได้กล่าวไปแล้ว จะทำให้เห็นถึงความเชื่อและความศรัทธาในศาสนา โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับหลักศรัทธาในศาสนาอิสลามไว้อย่างมากทีเดียว น่าสังเกตว่าอาหรับนิทานในฉบับภาษาไทยจะไม่ค่อยกล่าวถึงเรื่องราวของความเชื่อและความศรัทธาในพระเจ้าเป็นเจ้ามากเท่าฉบับภาษาอังกฤษ ซึ่งจะมีการแทรกประเด็นของลิขิตจากพระเจ้าเป็นเจ้า การระลึกถึงพระเจ้าเป็นเจ้า ความศรัทธามั่นในพระเจ้าไว้เกือบตลอด แต่ฉบับภาษาไทยจะหยิบยกมากล่าวเฉพาะตอนที่มีความสำคัญต่อเนื้อหาของเรื่อง หากเป็นพฤติกรรมของตัวละครทั่วไป ก็จะละไม่กล่าวถึงเสีย อาจกล่าวได้ว่าในฉบับภาษาไทย มิได้ให้ความสำคัญแก่การถ่ายทอดวัฒนธรรมในด้านความเชื่อทางศาสนา จากวัฒนธรรมอาหรับมาสู่วัฒนธรรมไทยเท่าไรนัก ได้มุ่งถ่ายทอดเนื้อหาและอรรถรสต่างๆ ของนิทานเป็นสำคัญ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสังคมไทยมีศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติที่ยังรากลึกในวัฒนธรรมไทยเสียแล้ว และในสมัยก่อนการให้ความสนใจในลัทธิศาสนาอื่นมากจนเกินไป นับเป็นสิ่งผิดปกติของสังคมไทย อย่างไรก็ตาม เสฐียรโกเศศได้พยายามวางรากฐานความรู้เกี่ยวกับศาสนาอิสลามอันเป็นศาสนาที่มีอิทธิพลต่อตัวละครในอาหรับนิทานส่วนใหญ่ ให้แก่ผู้อ่านอยู่มากทีเดียว โดยเฉพาะในเรื่องทศมนตริเสฐียรโกเศศได้เขียนอธิบายความไว้ท้ายเล่มอันเป็นความรู้เกี่ยวกับศาสนาอิสลามอยู่มาก เหมือนกับได้เปิดความสนใจให้ผู้อ่านรู้จัก

ศาสนาอิสลามจากเนื้อหาเรื่องก่อน และหากสนใจเพิ่มเติมก็สามารถหาความรู้ได้จากอธิบายความท้ายเรื่อง เพื่อมิให้ความรู้เกี่ยวกับศาสนาทำให้อรรถรสแห่งความสนุกสนานของนิทานต้องสูญเสียไป

3.4 ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมในอาหรับนิทาน

ความเป็นวรรณกรรมต่างวัฒนธรรมของอาหรับนิทานไม่เพียงแต่นำเสนอเรื่องราวบนพื้นฐานของฉากในดินแดนต่างวัฒนธรรมเท่านั้น หรือมิใช่เฉพาะการนำเสนอเนื้อหาอันสอดแทรกความเชื่อและความศรัทธาในลัทธิศาสนาอื่น อันแตกต่างไปจากศาสนาที่นับถือกันอยู่ในดินแดนที่มีการถ่ายทอดวรรณกรรมเท่านั้น สิ่งสำคัญที่ผู้อ่านสามารถเรียนรู้ถึงความเป็นวรรณกรรมข้ามวัฒนธรรม และได้สัมผัสวัฒนธรรมอาหรับจากอาหรับนิทาน ก็เป็นในเรื่องของการดำเนินชีวิตของตัวละครในอาหรับนิทานเป็นสำคัญ ลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมในอาหรับนิทานทั้ง 4 เรื่อง ที่สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นวรรณกรรมต่างวัฒนธรรมไปจากวัฒนธรรมไทย สามารถพิจารณาประเด็นในการนำเสนอได้ ดังนี้คือ วิถีชีวิตของตัวละครที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา วิถีชีวิตทั่วไปของตัวละคร ลักษณะชีวิตครอบครัว และชนบประเพณีที่พบในอาหรับนิทาน

3.4.1 วิถีชีวิตของตัวละครที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา

นอกเหนือไปจากที่กล่าวถึงความเชื่อและความศรัทธาในพระเจ้าแล้ว ตัวละครในอาหรับนิทานยังมีการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอยู่มากทีเดียว ทั้งนี้เพราะศาสนาอิสลามมิใช่เพียงลัทธิความเชื่อเท่านั้น หากหลักการคำสั่งสอนของศาสนายังเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในทุกๆ ด้าน อิสลามจึงเป็นเสมือนธรรมนูญของชีวิตมนุษย์ ส่งผลให้วิถีชีวิตของตัวละครในอาหรับนิทานมีความแตกต่างไปจากวิถีชีวิตที่คนไทยคุ้นเคย หากจะยกตัวอย่างวิถีชีวิตของตัวละครที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนา อาจพอจะพิจารณาได้จากประเด็นต่างๆ ต่อไปนี้

ในเรื่องของอำนาจเหนือธรรมชาติและญิน ในเรื่องพันหนึ่งทิวา ในอดีตเชื่อกันว่ามีกษัตริย์ไซโลมอนที่มีอำนาจเหนือปีศาจทั้งหลาย เมื่อเจ้าเซเฟเอลมุโลกสวมแหวนที่มีตราของกษัตริย์ไซโลมอนจึงทำให้เขาปลอดภัยจากภัยอันตรายทั้งปวง โดยปีศาจที่จับเจ้าหญิงแห่งซีเรนทิพมาได้บอกว่า

“พระอัครมรงค์ที่ท่านสวมนี้ขอยุ่เป็นของพระเจ้าไซโลมอน ถ้าใครมีพระอัครมรงค์ไว้ในกายแล้วจะขึ้นบกตกน้ำอย่างไรมิเป็นอันตรายเลย ผู้นั้นอาจจะลงเรือเล็กข้ามทะเลได้โดยไม่ต้องมีความกลัวว่าจะล่มจม สัตว์ที่ดุร้ายที่สุดก็ไม่กล้าจะทำร้าย และมีอำนาจเสมอเป็นนายแห่งนรกปีศาจทั้งหลาย วิชากฎของใครที่ผูกไว้ก็มีอาจจะทนอยู่ได้เมื่อ

ต้องแหวนตราวงนี้เข้า"⁷³

กษัตริย์โซโลมอนในที่นี้ ทางศาสนาอิสลามเรียกว่า นบีมูซา ซึ่งเป็นศาสนทูตของอัลลอฮ์ อำนาจเหนือธรรมชาติที่กล่าวถึงในลักษณะนี้เป็นเสมือนอำนาจเหนือธรรมชาติที่พระเจ้าเป็นเจ้าของประทานให้แก่ นบีมูซา อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดีในเรื่องของปีศาจในศาสนาอิสลามนั้น ในศาสนาอิสลามไม่มีปีศาจ แต่มีญิน ซึ่งเป็นสิ่งมีชีวิตที่อัลลอฮ์ทรงสร้างขึ้นเช่นเดียวกับมนุษย์ โดยญินถูกสร้างจากไฟ มีหน้าที่บำเพ็ญตนตามคำสั่งใช้คำสั่งห้ามของอัลลอฮ์ และปฏิบัติตามคำสั่งของบรรดาศาสนทูตของพระองค์ แต่ญินก็มี 2 พวก คือบางพวกเป็นมุสลิม เชื่อฟังคำสั่งสอนของศาสนทูตและเชื่อฟังอัลลอฮ์ และบางพวกก็มิใช่มุสลิม ประพฤติตัวแต่ความชั่ว คอยชักจูงมนุษย์ให้หลีกไกลจากการภักดีต่ออัลลอฮ์ ญินมิได้มีอำนาจหยั่งร่อนาคตแต่อย่างใด ในเรื่องของญิน หรือในอาหรับนิทานเรียกว่าปีศาจ มีกล่าวถึงไว้มากในนิทาน ดังเช่น

เรื่องอำนาจการหยั่งร่อนาคต ปีศาจหรือยิมมิได้มีอำนาจหยั่งร่อนาคต แต่อย่างใด หากแต่สามารถรู้เฉพาะอดีตและปัจจุบันได้ ดังเช่นปีศาจได้พูดกับเจ้าเซเฟเอลมุโลก เมื่อถามถึงคนสนิทของพระองค์ที่เดินทางมาด้วยกันว่าหายไปไหน โดย

"เจ้าปีศาจบอกว่า "ข้าพเจ้าเป็นผู้รู้การได้ทั้งในอดีตและปัจจุบัน...."⁷⁴

'I know the present and the past,' replied the genie,⁷⁵

ในเรื่องอำนาจการหยั่งร่อนาคตของญินนั้น ได้มีการกล่าวไว้ในคัมภีร์อัล-กุรอาน เกี่ยวกับญินที่ทำงานให้ท่านศาสดามูซาว่า "...พวกญินก็รู้อย่างแน่ชัดว่า ถ้าพวกมันรู้ในสิ่งที่พ้นญาณวิสัย พวกมันก็จะไม่ต้องมาทนอยู่ในการลงโทษอันอัปยศ...." (อัล-กุรอาน 34:14) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ญินไม่สามารถรู้หรือทำนายอนาคตได้แต่อย่างใด

ปีศาจในสมัยนบีมูซา ในเรื่องคนหาปลา อันเป็นนิทานช่อนในอาหรับราตรี เมื่อคนหาปลาเปิดหม้อออกมา มีควันพุ่งและมีปีศาจออกมา ในฉบับภาษาไทยปีศาจได้ร้องว่า

โซโลมอน โซโลมอน มหาบັນชิตจงโปรดเอ็นดูยกโทษให้ข้าพเจ้าเถิด ข้าพเจ้าจะไม่ขัดขืนพระองค์อีกต่อไปแล้ว ตั้งแต่บัดนี้ไป จะฟังบังคับบัญชาของพระองค์โดยดี⁷⁶

ในฉบับภาษาอังกฤษว่า

⁷³ เสฐียรโกเศศ, พันหนึ่งทิวา, หน้า 131.

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 268.

⁷⁵ McCarthy, The Thousand and One Days: Persian Tales, Vol. 2, p. 91.

⁷⁶ เสฐียรโกเศศ, อาหรับราตรี, หน้า 62.

"There is no god but the God, and Sulayman is the prophet of God" presently adding, "O Apostle of Allah, slay me not; never again will I gain say thee in word nor sin against thee indeed"⁷⁷

จะเห็นได้ว่า ในฉบับภาษาอังกฤษมีเนื้อความเพิ่มเติมมาจากภาษาไทย เป็นเสมือนการปฏิญาณตนยอมรับว่าพระเจ้ามีเพียงองค์เดียวเท่านั้น และนบีสุไลมานเป็นศาสนทูตของพระองค์ จากนั้นจึงมีข้อความคล้ายคลึงกับฉบับภาษาไทย ทั้งนี้ น่าสังเกตว่า การที่ในฉบับภาษาอังกฤษมีลักษณะของการปฏิญาณตนตามที่กล่าวมาแล้วนั้น ทำให้ทราบได้ถึงระยะเวลาที่ปีศาจถูกขังอยู่ในหม้อว่าตั้งแต่สมัยนบีสุไลมาน ซึ่งในฉบับภาษาอังกฤษได้อธิบายไว้ในเชิงอรรถท้ายหน้าด้วย ในสมัยนั้นเป็นสมัยก่อนนบีมุฮัมมัด ฉะนั้นคำปฏิญาณตนของผู้ที่นับถืออัลลอฮ์จึงแตกต่างไปจากสมัยปัจจุบัน โดยยึดว่านบีสุไลมานคือศาสนทูตของพระองค์ แต่ในปัจจุบันอัลลอฮ์ได้ให้ศาสนาที่สมบูรณ์ที่สุดให้แก่มนุษยชาติแล้ว คือ ศาสนาอิสลามโดยมีนบีมุฮัมมัดเป็นศาสนทูตของพระองค์ ในสมัยของนบีสุไลมาน (หรือโซโลมอนตามที่เรียกในภาษาไทย ซึ่งเป็นชื่อที่รู้จักกันทั่วไปในหมู่ชาวตะวันตก) นั้น นบีสุไลมานได้รับอำนาจพิเศษมาจากพระเจ้าให้สามารถบังคับควบคุมภูิน ทั้งภูินที่นับถือพระเจ้าและภูินที่ไม่เชื่อฟังพระเจ้าไว้ในอาณัติได้ จึงส่งผลให้บรรดาภูินเกรงกลัวนบีสุไลมาน เช่นปีศาจในหม้อที่คนหาปลาเปิดฝาให้ออกมาเป็นต้น

นอกจากนี้ อาจเห็นตัวอย่างของปีศาจในศาสนาอิสลาม ที่มีอยู่ในอาหรับนิทานได้จากเรื่องอาหรับราตรี ในตอนที่นางงามเชิญชวนให้กษัตริย์ทั้งสองลงมาสมสู่กับนาง ในฉบับภาษาอังกฤษ เล่ม 1 หน้า 11 นางได้บอกว่า "Come ye down, ye two, and fear naught from this Ifrit" ส่วนในฉบับภาษาไทยได้บอกในหน้า 23 ว่า "เชิญท่านทั้งสองลงมาเถิด ข้าพเจ้าจะไม่ปลุกยักษ์" ซึ่งคำว่า Ifrit ในฉบับภาษาอังกฤษว่าจะมีอธิบายความอยู่ในเชิงอรรถท้ายหน้าว่า หมายถึงภูิน (ปีศาจ) ประเภทหนึ่งที่คอยชักจูงให้มนุษย์หันเหออกจากความดี และเมื่อกษัตริย์ปฏิเสธไม่ลงไป ในฉบับภาษาอังกฤษ เล่ม 1 หน้า 11 ก็ได้กล่าวอ้างว่า "Allah upon thee and by thy modesty, O lady, excuse us from coming down!" ซึ่งในภาษาไทยบอกไว้ในหน้า 23 แค่ว่า "พยายามใช้ไปให้นางทราบว่าจะลงไปไม่ได้" จะเห็นได้ว่า ในฉบับภาษาอังกฤษมีการกล่าวถึงพระเจ้าผู้เป็นเจ้าของ และในระหว่างการสนทนาระหว่างนางกับกษัตริย์ทั้งสอง เมื่อกษัตริย์ทั้งสองพูดก็ได้กล่าวอ้างถึงพระนามของอัลลอฮ์หลายต่อหลายครั้ง

ในเรื่องของชายชรา กับสุนัขดำ ชายชราได้มีภรรยาเป็นนางพราย และในตอนท้ายนางพรายได้ช่วยชีวิตไว้ และนำเอาน้องชายที่ทรยศมาลงโทษโดยสาปให้เป็นสุนัขดำ ซึ่งในฉบับภาษา

⁷⁷ Burton, The Book of the Thousand Nights and a Night, Vol. 1, p. 41.

ไทยได้กล่าวไว้ในหน้า 58 – 59 แต่ในฉบับภาษาอังกฤษได้บอกว่า นางพรายที่ฉบับภาษาไทยเรียก นั้นเป็น Jinniyah ซึ่งเป็น a believer in Allah and in this Apostle (whom Heaven bless and preserve!) หรือเรียกได้ว่าเป็นญินเพศหญิง ซึ่งมีความศรัทธาในอัลลอฮ์และศาสนทูตของพระองค์ ในศาสนาอิสลามจะมีโลกของมนุษย์และโลกของญินอยู่คู่กันไป โดยมนุษย์นั้นพระเจ้าสร้างมาจาก ดิน ส่วนญินนั้นพระเจ้าสร้างมาจากไฟ ในบรรดาหมู่ญินก็เช่นเดียวกับมนุษย์ที่มีทั้งผู้ที่ศรัทธาใน อัลลอฮ์ และไม่เชื่อฟังพระองค์ หากแต่ญินหรือนางพรายในฉบับภาษาไทยผู้นี้ เป็นญินมุสลิมมิใช่ พวกฟ็องของซาตานแต่อย่างใด ฉะนั้นเมื่อจะลงโทษน้องชายของชายชราโดยให้กลายเป็นสุนัข นางก็ได้บอกว่าเป็นเช่นนี้ได้ก็เพราะพลังอำนาจของพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้น หาใช่มาจากอำนาจของ นางเองไม่ ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อในศาสนาอิสลามที่ว่าอัลลอฮ์เป็นผู้สร้างทุกสิ่ง ทุกสิ่งจะมีจะเป็นก็ด้วยพระประสงค์ของพระองค์ อย่างไรก็ตามความสามารถในการแปลงร่างมนุษย์ให้เป็นสัตว์นั้นก็อาจดูเป็นเรื่องที่เหลือเชื่อ รวมไปถึงทั้งเรื่องของมนุษย์กับญินรักกัน และมีความสัมพันธ์อยู่ร่วมกัน นั้นด้วย ถึงแม้ว่าจะมีการเล่าถึงมนุษย์และญินใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันมาในอดีตก็ตาม แต่เรื่องนี้ก็ ปรากฏจากหลักฐานอ้างอิงแต่อย่างใด

การกล่าวพระนามของพระผู้เป็นเจ้า ในการเริ่มกระทำการใดๆ ก็ตาม มักจะเริ่มต้นด้วยการ กล่าวถึงพระนามของพระผู้เป็นเจ้า ดังในเรื่องพันหนึ่งทิวา ตอนที่มาสซาอูดมีจดหมายมาถึงบุตร ชายของเขา มีใจความว่า

"ขอความสรรเสริญจงมีแก่พระผู้เป็นเจ้า แลขอพระมหากรุณาของพระองค์ จงมี แก่พระมหาศาสตราจารย์ (พระมะหะหมัด) แลคณะญาติมิตรสหายของท่านด้วย"⁷⁸

'Praise be to God alone, and his benediction be upon the great prophet, his family and his friends.'⁷⁹

การเริ่มต้นในลักษณะเช่นนี้เป็นการเริ่มต้นที่เป็นธรรมเนียมนิยมของวัฒนธรรมอาหรับ ที่จะ กล่าวสรรเสริญพระผู้เป็นเจ้าก่อนอื่นใด โดยจะทำให้การงานใดๆก็ตามมา ประสบความสำเร็จ และ ได้รับตามที่พึงประสงค์ อีกทั้งยังแสดงให้เห็นว่าผู้ที่ใช้ลักษณะคำพูดดังกล่าวนั้น เป็นผู้ที่มีความรู้ อยู่ในแนวทางของศาสนา ควรแก่การให้เกียรติเชิดชูและยกย่องอีกด้วย

ความเชื่อฟังในคำสั่งของศาสดามุฮัมมัด ในเรื่องพระสังฆราชได้หาอุบายในการพาตัว เจ้าหญิงออกไปจากพระราชวังเพื่อไปพบกับเจ้าชายแห่งเปอร์เซีย โดยได้อ้างว่าเป็นคำสั่งของพระ มะหะหมัด⁸⁰ เมื่อเจ้าหญิงได้ฟังก็มีได้เต็มใจที่จะไป แต่เมื่อพระสังฆราชบอกว่าที่พระมะหะหมัดสั่ง

⁷⁸ เสฐียรโกเศศ, พันหนึ่งทิวา, หน้า 123.

⁷⁹ McCarthy, The Thousand and One days: Persian Tales, Vol. 1, p. 165.

เช่นนี้ ก็เพราะต้องการลงโทษเจ้าหญิงในเหตุการณ์ที่ผ่านมา เจ้าหญิงจึงยินยอมไป (ฉบับภาษาไทย หน้า 390 ฉบับภาษาอังกฤษ หน้า 260 เล่ม 2) และเมื่อพระสังฆราชนำเรื่องนี้ไปบอกแก่พระบิดาของเจ้าหญิง แม้พระองค์จะไม่เต็มใจที่จะให้เจ้าหญิงเดินทางไปหาเจ้าชายก่อนเช่นนี้ แต่พระองค์ก็จำต้องยอมอนุญาตเพราะคิดว่าเป็นคำสั่งของนบีมุฮัมมัด

“ที่จะต้องให้ลูกไปเสียเช่นนี้ โยมก็ไม่สู้เต็มใจ แต่เมื่อพระมะหะหมัดได้บังคับให้เป็นไปดังนั้นก็เป็นอันจใจขัดไม่ได้ แต่อย่างไรก็ดีไปคราวนี้ก็ไ้พระคุณเจ้าไปด้วย เพราะฉะนั้น โยมค่อยคลายวิตก”⁸¹

'regret to see my daughter obliged to depart thus, but since the Prophet commands, I shall take care not to oppose it. Moreover, she will be under your escort , I need fear nothing'⁸²

จะเห็นได้ว่า การนำเอาพระนามของนบีมุฮัมมัดมาใช้ และอ้างว่าเป็นคำสั่งของท่านนั้น ผู้ที่มีความเชื่อถือในตัวท่านจึงพลอยเชื่อคำพูดที่มีผู้ที่นำเชื่อถือมาอ้างว่าเป็นคำพูดของท่านไปด้วยจริงๆ แล้วในศาสนาอิสลาม ได้ยึดถือปฏิบัติตามแนวทางในพระคัมภีร์อัล-กุรอาน และสุนนะห์ของท่านนบีมุฮัมมัดที่ปรากฏอยู่ในหะดีษ (หลักฐานที่รวบรวมพฤติกรรม คำพูดของท่าน) หากเรื่องใดที่มีว่าไว้ในหะดีษ ให้ถือปฏิบัติตามเช่นนั้น เมื่อพิจารณาถึงกรณีข้างต้น หากพระสังฆราชได้อ้างถึงว่า หะดีษได้ว่าไว้อย่างไร เจ้าหญิงและพระบิดาจึงปฏิบัติตาม จะดูเป็นการสอดคล้องกับหลักความคิดความเชื่อของศาสนาอิสลามมากกว่าที่กล่าวถึงไว้ในเรื่องเช่นนั้น

เสียงเรียกสู่การทำละหมาด ในเรื่องของนุระดิน เมื่อปีศาจนุระดินกลับมาจากโคโรกลับ ไปสู่เมืองบัลโลระ ในฉบับภาษาอังกฤษ เล่ม 1 หน้า 224 ได้กล่าวว่า ช่วงเวลานั้นเป็นช่วงเวลาของการทำละหมาดช่วงเช้า ดังนั้น The Muezzin began his call from the Miraret , "Haste ye to savation! Haste ye to salvation!" จากนั้นถึง อัลลอฮ์ จึงฆ่าปีศาจเสีย ซึ่งข้อความในส่วนก่อนหน้านี้อันเป็นเสียงเรียกให้มาทำการละหมาดที่คัดลอกมานี้มีกล่าวไว้เฉพาะในฉบับภาษาอังกฤษเท่านั้น จากข้อความนี้ทำให้ทราบเวลาที่ปีศาจนุระดินกลับมาจากโคโร อนึ่ง The Muezzin คือผู้ที่ทำหน้าที่ป่าวประกาศให้ประชาชนทราบเวลาละหมาด ในช่วงเช้าการละหมาดเริ่มเข้าเวลาดังแต่เริ่มเห็นแสงทองบนท้องฟ้า เมื่อเริ่มเข้าเวลาละหมาดในแต่ละเวลา จะมีการป่าวประกาศด้วยภาษาอาหรับซึ่งมุสลิมไม่ว่าจะอยู่ที่ใดในโลก พูดภาษาใด เมื่อได้เสียงบอกเวลา

⁸⁰ สะกดคำนี้ตามที่ใช้ในต้นฉบับภาษาไทย ที่ถูกต้องจะเรียกว่า มุฮัมมัด

⁸¹ เสฐียรโกเศศ, พันหนึ่งทิวา, หน้า 391.

⁸² McCarthy, The Thousand and One days: Persian Tales, Vol. 2, p. 261.

ละหมาดแล้วย่อมเกิดความเข้าใจได้ตรงกัน คำในเครื่องหมายพูดในฉบับภาษาอังกฤษ ยกมาจาก ส่วนหนึ่งของคำที่ใช้กล่าวในการเรียกละหมาด ภาษาอาหรับว่า “ไฮยะอะลัลเศาะลา ไฮยะอะลัล ฟะลา” จะเห็นได้ว่าเสียงของประโยคในภาษาอาหรับกับภาษาอังกฤษมีความใกล้เคียงกันอยู่มาก ที่เดียว แต่ในฉบับภาษาอังกฤษ จะมีความหมายว่า จงรีบเร่งไปสู่การละหมาด (สู่การขอพร) จงเร่ง รีบไปสู่ชัยชนะ นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าผู้แปลในฉบับภาษาอังกฤษได้ใช้ความสามารถในการถ่ายทอดเสียงเรียกสู่การทำละหมาด โดยใช้ประโยคในภาษาอังกฤษ ซึ่งมีเสียงใกล้เคียงกับประโยคใน ภาษาอาหรับ อีกทั้งความหมายของประโยคดังกล่าว ยังหมายถึงให้เร่งรีบไปสู่การขอความช่วยเหลือ ซึ่งใกล้เคียงกับความหมายในภาษาอาหรับ เพราะมุสลิมสามารถขอความช่วยเหลือจากพระเจ้าได้ในการทำละหมาดของเขา

การนมัสการพระเจ้าเป็นเจ้า ในนิทานอาหรับราตรีเรื่องของคนหาปลา เมื่อคนหาปลาได้ ทอดแหไปแล้ว 3 ครั้ง แต่ยังไม่ได้อะไรเลย เขาจึงทำการนมัสการพระเจ้าเป็นเจ้า ขอความในฉบับ ภาษาไทยได้บอกว่า

พอดีได้เวลาพระอาทิตย์ขึ้น ชาวประมงชราที่วางแหลงสวดมนต์ตามลัทธิผู้นับถือ กราบไหว้พระอาทิตย์ พอสิ้นบทสวดมนต์ลงก็กล่าวเพิ่มต่อไปอีกว่า พระอาหล่าผู้เป็นใหญ่ พระองค์ก็ทรงทราบดีอยู่แล้วว่า ข้าพเจ้าทอดแหได้เพียงวันละสี่ครั้งเท่านั้น วันนี้ข้าพเจ้า ทอดลงไปสามครั้งแล้วหาได้กึ่งปลาลักตัวเดียวไม่ ยังเหลืออีกครั้งเดียวเท่านั้น ถ้าพระองค์ ไม่โปรดบันดาลผลบ้างแล้ว ก็เห็นว่าข้าพเจ้าและครอบครัวจะอดเป็นแน่ เพราะฉะนั้นขอ พระองค์จงโปรดสัตว์ผู้ยากด้วยเถิด⁸³

แต่เนื้อหาฉบับภาษาอังกฤษไม่ได้กล่าวการนมัสการพระเจ้าไว้ เพียงแต่บอกว่า

“O my God! Verily Thou wottest that I cast not my net each day save four times, the third is done and as yet thou hast vouchsafed me nothing. So this time, O my God, deign give me my daily bread”⁸⁴

จะเห็นได้ว่า ในฉบับภาษาไทยได้เพิ่มข้อความในส่วนของสวดอ้อนวอนพระเจ้า เวลาพระอาทิตย์ขึ้นซึ่งเป็นเวลาละหมาดยามเช้า (ซุบฮิ) ของศาสนาอิสลามเข้ามาด้วย การ ละหมาดเป็นการนมัสการพระเจ้า (อัลลอฮ์) ในศาสนาอิสลามเพียงพระองค์เดียวเท่านั้น ไม่ เกี่ยวข้องกับการบูชาพระอาทิตย์แต่อย่างใด เพราะถือเป็นการศรัทธาในสิ่งอื่นให้มีความสำคัญ เทียบเคียงกับพระเจ้า ซึ่งผิดหลักศรัทธาและหลักปฏิบัติของอิสลามเป็นอย่างมาก ลักษณะ

⁸³ เสฐียรโกเศศ, อาหรับราตรี, หน้า 61.

⁸⁴ Burton, The Book of the Thousand Nights and a Night, Vol. 1, pp. 39-40.

การเพิ่มเติมเนื้อหาเช่นนี้มีเฉพาะในฉบับภาษาไทย มิได้ปรากฏในฉบับภาษาอังกฤษ น่าจะเป็นเพราะว่าเสฐียรโกเศศเห็นว่าในฉบับภาษาอังกฤษ ตัวละครได้ขอความช่วยเหลือจากพระเจ้าเป็นเจ้า จึงสร้างพฤติกรรมให้ตัวละครกระทำละหมาด เพราะตามปกติแล้วมุสลิมจะขอความช่วยเหลือจากพระเจ้าในทุกเวลาของการละหมาดของเขา แต่ทั้งนี้อาจจะเข้าใจสับสนระหว่างการนมัสการพระเจ้าเป็นเจ้าในเวลาเช้าของศาสนาอิสลาม ซึ่งจะกระทำตั้งแต่เริ่มเห็นแสงสีแดงขึ้นที่ขอบฟ้าจนกระทั่งพระอาทิตย์ขึ้น กับการบูชาพระอาทิตย์ซึ่งเป็นลัทธิเดิมของชาวพื้นเมืองในดินแดนเปอร์เซีย

การกล่าวปฏิญาณตนในศาสนาอิสลาม หลักปฏิบัติข้อหนึ่งของศาสนาอิสลามคือการกล่าวคำปฏิญาณตนว่า ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ และแท้จริงมุฮัมมัดคือศาสนทูตของพระองค์ ซึ่งปาชาในนิทานเรื่อง นิยายปาชาแห่งเตอร์กี ก็ยึดถือหลักนี้และกล่าวถ้อยคำนี้หลายต่อหลายครั้ง ถึงแม้ว่าพฤติกรรมอื่นๆ อาจอยู่นอกแนวทางของศาสนาอิสลามอยู่มากก็ตามที่ ดังเช่นในตอนการเดินทางเรือเที่ยวที่หกของหุกะแบก ที่มีเรื่องของมิชชันนารีมาบอกให้ชาวเกาะนับถือพระเจ้า เมื่อหุกะแบกเล่าให้ปาชาฟังแล้ว ในฉบับภาษาไทย หน้า 927 ปาชาบอกว่า “ถูกมาก มีพระเจ้าก็แต่พระองค์เดียว และพระมะหะมัดเป็นพระนาบีแทนพระองค์แล้วละ” ซึ่งกล่าวตรงกันกับฉบับอังกฤษ ในหน้า 190 ดังนี้ “Very right,” replied the pacha, “there is but one God, and Mahomet is his prophet. Well....”

ในคำสนทนาระหว่างมุสตาฟากับปาชาในตอนหนึ่งหลังจากฟังเรื่องราวของคนเลี้ยงอูฐจบลงแล้ว ในฉบับภาษาไทย หน้า 43 มุสตาฟาพูดว่า “ลาอิลาฮาอิลลัลลาห์ มะหะมัดรีสุลลัลลาห์ องค์เดียวและพระมะหะมัดคือ นาบีผู้แทนพระองค์” ในฉบับภาษาอังกฤษ หน้า 20 ว่า “There is but one God, and Mahomet is his prophet” จะเห็นได้ว่าถ้อยคำดังกล่าวนี้เป็นคำปฏิญาณตนของผู้เป็นมุสลิมว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ และแท้จริงนบีมุฮัมมัดคือศาสนทูตของพระองค์ ซึ่งในฉบับภาษาไทยได้มีการเพิ่มเติมถ้อยคำปฏิญาณในภาษาอาหรับไปด้วย ก่อนแปลความหมายเป็นภาษาไทย ซึ่งในฉบับภาษาอังกฤษมีแต่ความหมายอย่างเดียวเท่านั้น

ในเรื่องอาหรับราตรี ฉบับภาษาอังกฤษ เล่ม 1 หน้า 136 มีเหตุการณ์กล่าวปฏิญาณตนก่อนที่เจ้าหญิงจะตาย เจ้าหญิงได้กล่าวคำปฏิญาณตนว่า “I testify that there is no god but the God and that Mahomed is the Apostel of God!” ในฉบับภาษาไทยได้กล่าวถึงการตายของนาง โดยมีได้นำเอาคำพูดก่อนตายของนางในลักษณะนี้มาถอดความไว้ด้วย ซึ่งคำที่เจ้าหญิงพูดก่อนตายนั่นถือเป็นคำปฏิญาณตน เพื่อยืนยันเจตนารมย์ของนางว่า นางเป็นผู้ที่มีศรัทธาในอัลลอฮ์พระเจ้าผู้เป็นเจ้าอย่างแท้จริง และเป็นการยืนยันว่านางเป็นมุสลิมจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต ซึ่งหากผู้ใดกล่าวปฏิญาณตนก่อนหน้าสิ้นชีวิต นับว่าเป็นสิ่งที่รับรองได้ว่าเขาผู้นั้นได้ตายในศาสนาอิสลาม ถึงแม้ว่าโอกาสที่เขาจะได้ขึ้นสวรรค์ หรือลงนรกอยู่กับวันพิพากษาของพระเจ้า แต่การที่

เขาเป็นมุสลิมจนถึงลมหายใจสุดท้ายนั้น เขาก็อยมจะได้ขึ้นสวรรค์แน่นอนไม่วันใดก็วันหนึ่ง หลังจากชำระล้างบาปกรรมแล้ว

การทักทายระหว่างผู้นับถือศาสนาอิสลาม เมื่อผู้นับถือศาสนาอิสลามมาพบเจอกันได้มีการทักทายกันตามแบบและแนวทางที่เป็นสากล ปฏิบัติกันอยู่ทั่วไปในหมู่มุสลิม คือการกล่าวคำทักทายต่อกันและกัน ดังเช่นที่นางพรายที่เป็นมุสลิมกล่าวทักกับกาหลิบฮารุน ดังนี้

นางพรายตนนั้นนับถือลัทธิพระมุฮัมมัด จึงกราบทูลทักทายกาหลิบตามลัทธินิยมว่า ขอความสงบจงบังเกิดแก่พระองค์ ผู้ทรงดำรงตำแหน่งกาหลิบแห่งพระผู้เป็นพระเจ้า และแล้วกาหลิบก็ได้มีพระดำรัสตอบว่า ขอให้เจ้าได้รับความสงบ พร้อมทั้งพระกรุณาและพระพรทั้งมวลเช่นเดียวกัน⁸⁵

Now she was a Moslemmah , so she saluted him and said, "peace be with thee O Vicar of Allah;" where to he replied, "And with thee also be peace and the mercy of Allah and His blessing."⁸⁶

การทักทายกันในหมู่มุสลิมจะนิยมทักกันเป็นภาษาอาหรับว่า "อัสลามมุอะลัยกุม" ซึ่งมีความหมายว่า "ขอความสันติจงมีแด่ท่าน" ผู้ที่ได้ฟังการทักก็จำเป็นต้องตอบว่า "วะอะลัยกุมมุสลาม" เป็นอย่างน้อย มีความหมายว่า "ขอความสันติจงมีแด่ท่านด้วยเช่นกัน" แต่สามารถกล่าวตอบยาวกว่านั้นก็ได้ว่า "วะอะลัยกุมมุสลาม วารอม่าตุ้ลลอฮิวาบะรอกาตุฮ์" มีความหมายว่า "ขอความสันติ ความเมตตากรุณาและสิริมงคลจากอัลลอฮ์ จงประสบแด่ท่าน" ซึ่งทั้งฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จะเห็นได้ว่า คำตอบรับการทักทายหรือการให้สลามนั้น กาหลิบได้ตอบคำให้สลามของนางพรายอย่างครบถ้วน

จะเห็นได้ว่าทั้งฉบับภาษาอังกฤษและภาษาไทยได้ถ่ายทอดลักษณะดังกล่าวนี้ออกมาได้ อย่างเด่นชัด ลักษณะการทักทายเช่นนี้ถือเป็นวัฒนธรรมอิสลามที่มุสลิมไม่ว่าจะพูดภาษาใด ก็จะสามารถเข้าใจและตอบกลับได้ อนึ่งในฉบับภาษาอังกฤษมีการแทรกลักษณะการทักทายเช่นนี้ไว้ในการสนทนาของตัวละครในเรื่องอื่นๆ อยู่ด้วย แต่ไม่ได้กล่าวไว้ในฉบับภาษาไทย เพราะฉบับภาษาไทยนิยมแปลความมาโดยมุ่งเน้นเนื้อหาเรื่องราวเป็นสำคัญ

การอ่านพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน ในเรื่องของเจ้าชายกระเซซชามาน เมื่อพระองค์รู้สึกผิดที่พูดกับพระบิดาไปไม่ดีแล้วนั้น หลังจากการเสวยแล้วเจ้าชาย "จึงชำระพระหัตถ์เตรียมทำให้สวดมนต์คัมภีร์โกหราน พระองค์เลือกอ่านบทที่ว่าด้วยโคและครอบครัวของอิบรานและยาซิน

⁸⁵ เสฐียรโกเศศ, อารัษราตรี, หน้า 197.

⁸⁶ Burton, The Book of the Thousand Nights and a Night, Vol. 1, p. 184.

บทที่ว่าด้วยความเมตตากรุณาแก่ผู้ตกทุกข์ได้ยาก บทที่ว่าด้วยรู้คุณสรรเสริญพระคุณผู้ซึ่งทรง
 ราชย์ในอาณาจักร และบทที่ว่าด้วยการป้องกันเหตุร้าย 2 ประการ ซึ่งจะสำเร็จได้โดยอาศัยอำนาจ
 บารมีแห่งพระเจ้าเป็นที่พึ่ง”⁸⁷

ในฉบับภาษาอังกฤษจะกล่าวไว้ว่า “he arose and made the Wuzu-ablution and
 prayed the prayers of sundown and nightfall, he sat down on the well and began reciting
 the Koran, and he repeater “The Cow,” the “House of Imran,” and “Y.S.,” “The
 Compassionate,” “Blessed be the King,” “unity” and “The Two Talismans”; and he
 ended with blessing and supplication and with saying, “I seek refuge with Allah from
 Satan the Stoned.”⁸⁸

จะเห็นได้ว่าเมื่อมุสลิมรู้สึกไม่สบายใจหรือมีเรื่องกังวลใจ ก็มักจะหาทางสงบจิตใจโดย
 กระทำการละหมาดและอ่านพระมหาคัมภีร์อัลกุรอาน ในฉบับภาษาอังกฤษได้อธิบายเพิ่มเติมไว้
 ในเชิงอรรถท้ายหน้า โดยให้ความหมายของบทที่ว่าด้วยการป้องกันเหตุร้าย 2 ประการ คือ

บทที่ 113 : Refuge I take with the Lord of the Day-break * from mischief of what
 He did make * from mischief of moon eclipse-showing * and from mischief of witches on
 cordknots blowing * and from mischief of envier when envying.”⁸⁹

ซึ่งมีความหมายภาษาไทยว่า

ซูเราะห์อัลฟะลัก : จงกล่าวเถิดมุฮัมมัด ข้าพระองค์ขอความคุ้มครองจากพระเจ้าแห่งรุ่ง
 อรุณ ให้พ้นจากความชั่วร้ายที่พระองค์ได้ทรงบันดาลขึ้น และจากความชั่วร้ายแห่งความมืดของ
 เวลากลางคืนที่มันแผ่คลุม และจากความชั่วร้ายของบรรดาผู้เสกเป่าในปณเฑาะว์ และจากความชั่ว
 ร้ายของผู้อิจฉา เมื่อเขามีความอิจฉา

บทที่ 114 : Refuge I take with the Lord of men * the sovran of men * the God of
 men * from the Tempter, the Demon * who tempteth in whisper the breasts of men * and
 from Jinnis and (evil) men.”⁹⁰

ซึ่งมีความหมายภาษาไทยว่า

⁸⁷ เสฐียรโกเศศ, อหรับราตรี, หน้า 657.

⁸⁸ Burton, The Book of the Thousand Nights and a Night, Vol. 3, p. 222.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Ibid.

ซูเราะห์อัลนาส : จงกล่าวเถิดมุฮัมมัด ข้าพระองค์ขอความคุ้มครองต่อพระเจ้าแห่งมนุษยชาติ พระราชาแห่งมนุษยชาติ พระเจ้าแห่งมนุษยชาติ ให้พ้นจากความชั่วร้ายของผู้กระตือรือร้นที่หลอกล่อ ที่กระตือรือร้นในหัวอกของมนุษย์ มาจากหมู่ญินและมนุษย์

อนึ่ง บทที่คัดลอกมาทั้ง 2 บทนี้ นับเป็นบทที่มักจะอ่านก่อนนอนเป็นประจำในหมู่มุสลิม นอกเหนือจากที่ฉบับภาษาอังกฤษได้อธิบายความหมายของพระคัมภีร์อัล-กุรอาน 2 บทไว้ท้ายหน้า ในบทอื่นๆ ที่เจ้าชายกระเซซชามาอ่าน สามารถสรุปใจความสำคัญได้ ดังนี้

บทที่ว่าด้วยโค (The Cow) หรือซูเราะห์อัล-บะเกาะเราะฮ์ เป็นบทที่ 2 ใน 114 บทของพระมหาคัมภีร์อัล-กุรอาน กล่าวถึงในหลายๆ เรื่อง ได้แก่ คัมภีร์อัล-กุรอาน ธรรมชาติของมนุษย์ ประวัติศาสตร์ของบรรดาศาสนทูตก่อนสมัยนบีมุฮัมมัด ได้แก่ เรื่องของนบีอาดัม นบีมูซา นบีนบีมูฮัมมัด นบีนบีมูฮัมมัด เป็นต้น และบัญญัติต่างๆ ในการประพฤติปฏิบัติของมุสลิม

บทที่ว่าครอบครัวของอิมรอน (the House of Imran) หรือซูเราะห์อาละอิมรอนเป็นบทที่ 3 ในคัมภีร์อัล-กุรอาน กล่าวถึงคัมภีร์อัล-กุรอานและคัมภีร์อื่นๆ ที่ได้ลงมาก่อนหน้านี้ ความร่วมมือในการช่วยเหลือพวกเดียวกัน

ยาสีน (Y.S.) หรือซูเราะห์ยาซีน เป็นบทที่ 36 ในคัมภีร์อัล-กุรอาน เป็นบทที่นิยมอ่านกันมาก ซึ่งเนื้อหาในบทนี้ได้กล่าวถึงเรื่องสำคัญๆ ที่เป็นหลักการ 3 เรื่อง คือการศรัทธา การฟื้นคืนชีพ และการชุมนุม มีการแทรกประวัติศาสตร์ที่เป็นหลักฐานยืนยันถึงความเป็นเอกภาพของอัลลอฮ์ พระผู้เป็นเจ้าแห่งสากลโลก มีการกล่าวถึงเดชานุภาพของพระองค์ และกล่าวถึงวันสิ้นโลกและการฟื้นคืนชีพในตอนท้ายด้วย

บทที่ว่าด้วยความเมตตากรุณาแก่ผู้ตกทุกข์ได้ยาก (The Compassionate) หรือซูเราะห์อิรรอห์มาน อันเป็นบทที่ 55 ในคัมภีร์อัล-กุรอาน กล่าวถึงบุญคุณของอัลลอฮ์ที่มีต่อปวงบ่าวของพระองค์ และความโปรดปรานของพระองค์ที่มีต่อมวลมนุษย์ โทษของผู้ที่ฝ่าฝืนคำสั่งพระองค์ที่จะได้รับในวันสิ้นโลก ความโปรดปรานแก่ปวงบ่าวของพระองค์ในโลกหน้า และจบลงด้วยการเทอดพระเกียรติ สรรเสริญอัลลอฮ์ ประโยชน์จากการอ่านบทนี้น่าจะทำให้ผู้ที่อ่านรำลึกถึงบุญคุณของอัลลอฮ์ จะได้ไม่เนรคุณต่อสิ่งที่พระองค์ทรงใช้และทรงห้าม

บทที่ว่าด้วยรู้คุณสรรเสริญพระคุณผู้ซึ่งทรงราชย์ในอาณาจักร (Blessed be the King) หรือซูเราะห์อัลอะฮ์ลา อันเป็นบทที่ 89 ของคัมภีร์อัล-กุรอาน กล่าวถึงคุณลักษณะบางประการของอัลลอฮ์และหลักฐานเกี่ยวกับเดชานุภาพและความเป็นเอกภาพของพระองค์ คัมภีร์อัล-กุรอานซึ่งผู้ศรัทธาจะได้รับประโยชน์จากแสงสว่างของอัล-กุรอาน และจบลงด้วยการชี้แจงถึงชัยชนะของผู้ที่ขัดเกลาตัวเองจากความผิดและโทษต่างๆ ประพฤติตนในแนวทางที่ดี

Unity หรือซูเราะห์อัลฮัซร เป็นบทที่ 59 ในคัมภีร์อัล-กุรอาน เป็นบทที่กล่าวถึงประวัติศาสตร์ในด้านที่เกี่ยวกับสงคราม การเสียสละและทรัพย์สินของเชลย ได้สั่งสอนให้บรรดาผู้ศรัทธา

ประพัตติตนในแนวทางของอัลลอฮ์ โดยได้ชี้แจงถึงข้อแตกต่างอย่างมากระหว่างชาวสวรรค์กับฆวนรก และโลกแห่งการตอบแทน

ในส่วนของบทที่ว่าด้วยการป้องกันเหตุร้าย 2 ประการ หรือ The Two Talismans ได้กล่าวไปแล้ว จากข้อความที่ยกมานั้น จะเห็นได้ว่าก่อนที่เจ้าชายกระเชอชามาานจะทำการอ่านพระมหาคัมภีร์อัล-กรุอาน พระองค์ได้ "ชำระพระหัตถ์ที่เตรียม" หรือ "The Wuzu-ablution" ซึ่งเป็นการชำระร่างกายให้สะอาดก่อนจะทำการละหมาดหรืออ่านคัมภีร์อัล-กรุอานของมุสลิม ในประเทศไทยจะเรียกสั้นๆ ว่า "อาบน้ำละหมาด" ในการอาบน้ำละหมาดนั้นจะต้องปฏิบัติเรียงกันดังนี้ เริ่มจากตั้งใจในขณะที่ล้างหน้าว่าจะอาบน้ำละหมาด ล้างหน้าให้ทั่ว ล้างมือทั้งสองข้างตลอดจนถึงข้อศอก เอน้ำเข้าซัดผมหรือส่วนใดในเขตศีรษะ และล้างเท้าตลอดถึงตาตุ่มทั้งสองข้าง

จากการอ่านพระมหาคัมภีร์อัล-กรุอานของเจ้าชายกระเชอชามาาน จะเห็นได้ชัดเจนถึงอิทธิพลของศาสนาอิสลามที่มีต่อการดำเนินชีวิตของชาวอาหรับอันเป็นตัวละครในเรื่อง เมื่อเกิดความทุกข์ใจ จิตใจไม่สงบ ก็จะทำกรอ่านคัมภีร์อัล-กรุอาน ในอาหรับราตรีฉบับภาษาไทย มิได้นำเอาใจความในคัมภีร์อัล-กรุอานมาใส่ไว้ในเชิงอรรถ เช่นในฉบับภาษาอังกฤษ ทั้งนี้อาจจะเห็นว่าเป็นการลงลึกในรายละเอียดทางด้านศาสนาจนเกินไปก็ได้ อย่างไรก็ตามก็ดีจากข้อความในพระมหาคัมภีร์อัล-กรุอานที่ยกมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าตัวละครผูกผันอยู่กับศาสนาอิสลามมาก แสดงให้เห็นถึงพฤติกรรมอันแตกต่างไปจากการดำเนินชีวิตของผู้คนในวัฒนธรรมอื่น

การสาบานตน ตามปกติในศาสนาอิสลาม มุสลิมจะไม่สาบานกับสิ่งใดๆ ทั้งสิ้นยกเว้นแต่สาบานกับอัลลอฮ์พระผู้เป็นเจ้านั้น เพราะการสาบานกับสิ่งอื่นใดเท่ากับว่าเห็นว่สิ่งนั้นมีความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นการตั้งภาคีกับพระองค์ เพราะในศาสนาอิสลามจะมีพระเจ้าเพียงองค์เดียวเท่านั้น แต่ตัวละครตุลาการในเรื่องนี้ได้สาบานกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น

"แต่ฉันขอสาบานไว้ต่อหินดำอันศักดิ์สิทธิ์อยู่ในวิหารเมืองแมกกา และสุมทุมที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่เมืองเมดินา ซึ่งเป็นที่ไว้พระศพของพระมะหะหมัดว่า (หน้า 113)

'but I swear by the black stone of the sacred temple of Mecca and by the holy thicket of Medina, in which is the tomb of the Prophet, that...' (หน้า 157)

ถึงแม้ว่าวิหารในเมืองมักกะฮ์ และที่ฝังพระศพของท่านนบีมุฮัมมัดที่นครมาดีนะห์จะเป็นสถานที่สำคัญ ของศาสนาอิสลาม เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้คนแวะเวียนไปแสวงบุญก็ตาม แต่ความศักดิ์สิทธิ์ดังกล่าวมาจากพระผู้เป็นเจ้า ฉะนั้นการสาบานกับสิ่งเหล่านี้จึงมิใช่ลักษณะการสาบานที่ถูกต้องตามคตินอิสลาม ในส่วนของหินดำก็เช่นเดียวกัน หินดำนั้นเชื่อกันว่าเป็นหินมาจากสวรรค์ แม้ว่าการประกอบพิธีฮัจญ์ ทุกคนต้องเวียนรอบกะบะห์และนำจะกระทำการจุมพิตหินดำ แต่ก็มีได้หมายความว่าหินดำ วิหารเมืองมักกะฮ์ หรือแม้แต่สุสานแห่งท่านนบี จะมีความศักดิ์สิทธิ์

สามารถนมรมิตสิ่งใดๆ ได้ มีเพียงพระผู้เป็นเจ้าของเท่านั้น ฉะนั้นการสาบานจึงควรสาบานต่อพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้น ลักษณะของตัวละครดังนี้ อาจมาจากการยึดถือแต่ความคิดความเชื่อที่ผิดแยกไปจากแนวทางที่ถูกต้องบ้าง อีกทั้งต้นฉบับภาษาอังกฤษเป็นการแปลความมาอีกทีด้วย อย่างไรก็ตาม ข้อความในตอนนี้ได้แสดงให้เห็นว่า ผู้แต่งอาหรับนิทานน่าจะนับถือศาสนาอิสลาม จากการอ้างถึงสถานที่สำคัญต่างๆ ของอิสลามได้เป็นอย่างดี

การไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของพระเจ้า หากจะดูเพียงภาพภายนอกก็จะพบว่า ปาชาและมุสตาฟาซึ่งเป็นวิเชียรของเขานั้นมีความเคร่งครัดในศาสนา เพราะเมื่อตอนที่ติดตามหลวงอันเลสโม ได้เล่าเรื่องราวของตนให้กับปาชาฟังนั้น เมื่อถึงเวลาเย็นปาชาได้ให้ชายชาติสเปญกลับไปแล้ว เพราะเป็นเวลาสมควรพระเจ้าของศาสนาอิสลาม แต่ปาชากับวิเชียรของเขาก็หาปฏิบัติศาสนกิจไม่ ดังในฉบับภาษาไทยว่าไว้ว่า

“.....แต่เวลาเย็นมากแล้ว ระวังให้มันมาหาในเวลาบ่ายพรุ่งนี้อีก เบโร (ไป) อยู่นอกศาสนา มุเอสชิน (เจ้าพนักงานในวัดมีหน้าที่สำหรับเตือนให้บรรดาอิสลามิก สวดมนต์เวลาเย็น) บอกให้สวดมนต์แล้ว”

ชายชาติสเปญออกจากห้องไป เพื่อปฏิบัติศาสนาจึงตามที่มุเอสชินป่าวประกาศเตือน ปาชากับมุสตาฟาก็ไปกระทำกิจในศาสนาเวลาเย็นตามเคย กล่าวคือ จัดการกับขวดเหล้า”⁹¹

“I understand, Mustapha, this kafir is a regular kessehgo - he makes one story breed another. But it is late; see that he attends to-tomorrow afternoon, Bero! Go, infidel! - the muezzin calls to prayers.”

The Spaniard quitted the sublime presence, and in obedience to the call of the muezzin, the pacha and Mustapha paid their customary evening devotions - to the bottle.⁹²

ลักษณะพฤติกรรมของตัวละครเช่นนี้ อาจจะเป็นพฤติกรรมที่มุสลิมในดินแดนอาหรับหรือในดินแดนตุรกี ประพฤติในลักษณะเช่นนี้ ผู้แต่งในฉบับภาษาอังกฤษจึงนำเอามากล่าวเสียดสีไว้ในงานของเขา เช่นเดียวกับเรื่องดีมสุรา ซึ่งเป็นสิ่งต้องห้ามของศาสนาอิสลาม แต่ก็มีการฝ่าฝืนบัญญัติอยู่มาก เช่นเดียวกัน จึงมีการกล่าวเสียดสีไว้ว่า ในเรื่องนิยายปาชาแห่งเตอร์กีด้วย

⁹¹ เสรีบุรโกเศศ, นิยายปาชาแห่งเตอร์กี, หน้า 138.

⁹² Marryat, The Pacha of Many Tales, p. 60.

ศาสนาอิสลามได้สั่งห้ามผู้ศรัทธาเข้ายุ่งเกี่ยวกับของมีนเมาทั้งหมดทั้งปวง โดยไม่ได้มีข้อยกเว้น แต่ในเรื่องนิยายปาซาแห่งเตอร์กี มุสตาฟาได้พยายามตีความและชักจูงปาซาซึ่งมีใจโน้มนำไปในทางต้องการจะดื่มสุรารออยู่แล้ว ให้เห็นว่าการดื่มสุรานั้นสามารถกระทำได้โดยไม่ผิดกับคำสั่งสอนของหลักการศาสนา ซึ่งจริงๆ แล้ว ถือว่าเป็นการตีความและอธิบายที่บิดเบือนเป็นอย่างยิ่ง ดังนี้ (ฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษมีเนื้อความคล้ายคลึงกัน ฉะนั้นในที่นี้จึงขอยกมาจากฉบับภาษาไทย)

“ประทานเหล้าเป็นดีกว่าหมด พระมะหะหมัดมิได้ห้ามการกินเหล้า เมื่อผู้กินเป็นคนเจ็บป่วยก็ได้ทำไม่ป่วยอยู่หรือ เหล้าอ่อนอย่างดีจากเมืองเซอร์สก็ก็เป็นของพระอ้าหล่าสร้างปะทานไว้ให้ จะเอาของประทานไปทิ้งเสียเปล่าๆ ไม่กินดูก็กระไรอยู่ พระอ้าหล่าทรงพระกรุณาเป็นล้นพ้น ทรงสร้างเหล้าขึ้นไว้ก็เพื่อจะให้ ผู้ที่นับถือพระองค์ได้ลิ้มรสแห่งความสุขในเมืองสวรรค์ล่วงหน้าไว้”....“ซึ่งพระองค์ตรัสว่า ‘ผู้ถือศาสนาเที่ยงแท้ จงอย่าเสพสุรา’ นี่ก็หมายความว่าห้ามมิให้ผู้ถือศาสนาของพระองค์ ประพฤติตนเมามาย เดินไปตามถนนเที่ยวเกะกะระราน เหมือนพวกฝรั่งที่ขึ้นจากบ้านมาเที่ยวที่นี่ เหตุไรพระมะหะหมัดจึงห้ามการเสพสุรา ก็เพราะสุราทำให้คนเมา ก็เมื่อเราเสพไม่เมา เราก็ประพฤติไม่ผิดกฎข้อห้าม การที่ตั้งกฎไว้เพื่ออะไร? และกฎข้อบังคับที่ตั้งไว้จะใช้สำหรับคนทั่วไปทั้งหมดไม่ได้ เพราะฉะนั้นก็ต้องตั้งขึ้นไว้เพื่อปกครองคนหมู่มาก ก็ใครเป็นคนหมู่มาก ก็คือคนจน ถ้ากฎบังคับใดตั้งขึ้นไว้สำหรับคนมั่งมี และคนมีอำนาจราชศักดิ์แล้ว กฎอันนั้นก็หาเหมาะสำหรับคนหมู่มากไม่”⁹³

เรื่องการฆ่าตัวตาย อิสลามถือว่าการฆ่าตัวตายเป็นบาปหนัก ดังจะเห็นได้จาก ในการเดินเรือครั้งที่สามของสินบัท ถึงแม้ว่าเขาจะเป็นเพื่อนจะต้องประสบกับภัยภัยกันคน ต้องเห็นเพื่อนถูกย่างไฟเป็นอาหารยักษ์ จนถึงมีคนหนึ่งเอ่ยปากชวนเพื่อนๆ ให้โดดน้ำทะเลฆ่าตัวตายเสียดีกว่าถูกย่างไฟเป็นอาหารของยักษ์แต่คนอื่นๆ ก็ได้ขัดขืนโดยบอกว่าการทำเช่นนั้นเป็นเรื่องต้องห้าม ดังข้อความในฉบับภาษาไทย หน้า 229-230 หรือในฉบับภาษาอังกฤษ หน้า 26 เล่ม 6 และเมื่อถึงตอนที่เพื่อนๆ ประสบเหตุตายจากไปหมดสิ้น จนเหลือแต่สินบัทผู้เดียวเท่านั้น เขารู้สึกว่าไม่ว่าอย่างไรก็ต้องตาย ฉะนั้นฆ่าตัวตายเสียเลยดีกว่า แต่ในขณะเดียวกัน “ก็คิดขึ้นได้ว่าการทำลายชีวิตตนเองเป็นของต้องห้าม นอกจากจะเป็นการกระทำอันฉลาดปราชญ์ไม่สรรเสริญแล้ว พระอ้าหล่ายัง

⁹³ เสฐียรโกเศศ, นิยายปาซาแห่งเตอร์กี, หน้า 45-46.

ทรงห้ามปรามเป็นเด็ดขาด ชีวิตของสรรพสัตว์ทั้งหลายจะสั้นยาวเพียงไร ต้องเป็นไปตามพระลิขิตของพระองค์ทั้งสิ้น"⁹⁴ ซึ่งข้อความในตอนนี้อาจไม่ได้ปรากฏอยู่ในฉบับภาษาอังกฤษ

อย่างไรก็ตาม ในหลักการของศาสนาอิสลามก็เป็นไปตามที่ฉบับภาษาไทยได้อธิบายไว้ กล่าวคือ ห้ามมุสลิมทำร้ายตัวเองหรือฆ่าตัวเอง ทั้งนี้เพราะชีวิตมนุษย์เป็นที่พระเจ้าสร้างและทรงลิขิตไว้แล้ว พระองค์ได้ให้สติปัญญาแก่มนุษย์ในการเลือกทางเดินของชีวิต ผู้ใดที่ทำร้ายตัวเองหรือฆ่าตัวเองถือว่าเป็นบาปหนัก ต้องถูกลงโทษในโลกหน้าอย่างแน่นอน ไม่ว่าชีวิตจะอยู่ในช่วงที่ยากลำบากเพียงไรก็ตาม มุสลิมก็ต้องดำเนินชีวิตต่อไป เพราะลิขิตต่าง ๆ นั้นพระเป็นเจ้าได้ทรงกำหนดไว้แล้ว มุสลิมจึงต้องขอภัยโทษและขอความช่วยเหลือจากพระองค์ในการรอดพ้นจากสภาวะการณอื่นไม่พึงปรารถนานานา

จากตัวอย่างของวิถีชีวิตของตัวละครที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนาที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น ทำให้เห็นถึงลักษณะของวัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อที่แตกต่างไปจากสังคมไทยอยู่มากทีเดียว เมื่อผู้อ่านได้อ่านอาหรับนิทาน จึงเกิดการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่งได้โดยง่าย อีกทั้งการถ่ายทอดได้ผ่านการแปลและเรียบเรียงของผู้แปลในสังคมวัฒนธรรมที่มีความเชื่อทางศาสนาแตกต่างกัน จึงส่งผลให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างกันด้วย แต่ในบางกรณีที่ผู้แปลอาจไม่เข้าใจในหลักพฤติกรรมและความเชื่อทางศาสนาบางอย่าง จึงอาจถ่ายทอดมาตามความเข้าใจของตนเป็นหลัก หรืออาจมีการปรับเรื่องราวให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจสำหรับผู้อ่านที่ขาดพื้นฐานความรู้และความสนใจในวัฒนธรรมอาหรับและศาสนาอิสลาม

3.4.2 วิถีชีวิตทั่วไปของตัวละคร

นอกเหนือไปจากลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในวิถีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับศาสนาโดยตรงแล้ว ในวิถีชีวิตทั่วไปของตัวละคร การดำเนินชีวิตก็ได้หนีห่างจากหลักการหรือแนวทางของศาสนาเท่าไรนัก จึงส่งผลให้ตัวละครในอาหรับนิทานมีวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากวิถีชีวิตในวัฒนธรรมตะวันตกหรือตะวันออกทั่วไปที่ผู้อ่านชาวไทยคุ้นเคย ดังพอจะเห็นได้จากประเด็นต่างๆ ดังนี้

การช่วยเหลือผู้อื่น ในเรื่องอาหรับราตรี เมื่อซิชเดินไปตามถนน มีโอกาสได้ช่วยเหลืออ่านจดหมายให้หญิงชราคนหนึ่ง เมื่อหญิงชราคนนั้นขอร้องให้เขาไปที่บ้านนางเพื่ออ่านจดหมายจากลูกชายให้กับคนอื่นที่บ้านฟัง โดยนางอ้างถึงโอวาทของนบีมุฮัมมัดว่า

"ชนใดปลดเปลื้องทุกข์ในโลกนี้ จากหัวใจแห่งผู้เศร้าอื่น ๆ เสียได้ประการหนึ่ง พระเป็นเจ้าจะทรงปลดเปลื้องทุกข์ประการหนึ่ง เสียจากหัวใจแห่งผู้นั้นในโลกหน้า"⁹⁵

⁹⁴ เสรีเยร์โกเศศ, อาหรับราตรี, หน้า 235.

'Whoso easeth the troubled of one of the troubles of this troublous world, Allah will ease him of an hundred troubles;'⁹⁶

"ชนใดปลดปล่อยทุกข์ในโลกนี้ จากหัวใจแห่งที่น้องเสียได้ประการหนึ่ง พระเป็นเจ้าจะทรงปลดปล่อยทุกข์ 72 ประการเสียจากหัวใจแห่งผู้นั้นในโลกหน้า"⁹⁷

'Whose easeth his brother of one of the troubles of this troublous world, Allah shall relieve him of seventy-and-two troubles on the Day of Resurrection.'⁹⁸

จากข้อความข้างต้น ซึ่งสอดคล้องกันทั้งในฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษ นับเป็นโอวาทของบีมูฮัมหมัด หรือที่เรียกกันว่า หะดีษ โดยมุสลิมจะยึดถือแนวปฏิบัติตามแนวทางอัลกรุอานและหะดีษของบีมูฮัมหมัด อิสลามได้ส่งเสริมให้มุสลิมช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เพราะมุสลิมเปรียบเสมือนเรือหนึ่งลำเดียวกันส่วนใดเจ็บส่วนอื่นก็จะเจ็บไปด้วย จากข้อความในตอนนี้ทั้งในฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ย่อมทำให้ผู้อ่านทราบถึงลักษณะวิถีชีวิตหรือคติของชาวมุสลิมด้วย

การใช้คำพูด ในศาสนาอิสลามได้สอนให้มุสลิมระงับการใช้คำพูดของเขา โดยโอวาทของบีมูฮัมหมัดได้บอกไว้ในทำนองว่า "ใครก็แล้วแต่ที่ศรัทธาในอัลลอฮ์และวันสิ้นโลกนั้น ก็จงพูดในสิ่งที่ดี ๆ ถ้าหากว่าพูดในสิ่งที่ดีไม่ได้ ก็จะหยุดนิ่งเสีย" เจ้าชายกามาระเซซเซมานเองก็ต้องมานั่งเสียใจในคำพูดของพระองค์ จนถึงกับ "รับสั่งกับพระองค์เองว่าเจ้าไม่รู้หรือว่าบุตรของอาดามนั้น มีลิ้นเป็นอิสระ และลิ้นของบุคคลนั้นเองเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดภัยแก่ตัวเขาเอง"⁹⁹ หรือในฉบับภาษาอังกฤษ เล่ม 3 หน้า 221 ว่า "saying to himself, "O my soul, knowest thou not that a son of Adam is the hostage of his tongue, and that a man's tongue is what casteth him into deadly perils?" ทั้งนี้หากเจ้าชายได้ใคร่ครวญก่อนการใช้คำพูดของตนย่อมเป็นการดี นักปราชญ์อาหรับกล่าวว่า "ลิ้นนั้นร้ายยิ่งกว่าเสื่อ" ฉะนั้นการที่เจ้าชายต้องถูกขังไว้ในหอคอยก็เพราะคำพูดที่มาจากลิ้นของพระองค์

มารยาทในการรับประทานอาหาร การใช้มือซ้ายในการรับประทานอาหารถือว่าเป็นการกระทำที่ผิดมารยาทของมุสลิม ในเรื่องของพ่อค้าคริสเตียน เขาได้ทานข้าวกับชายคนหนึ่ง "เขาเลื่อนเก้าอี้เข้ามาใกล้ ลงมือรับประทานอาหารแต่ใช้มือซ้ายหยิบอาหาร ข้าพเจ้านึกแปลกใจมาก เพราะ

⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 581.

⁹⁶ Burton, The Book of the Thousand Nights and a Night, Vol. 2, p. 327.

⁹⁷ เสวียร์โกเศศ, อาหารับราฮัม, หน้า 581.

⁹⁸ Burton, The Book of the Thousand Nights and a Night, Vol. 2, p. 327.

⁹⁹ เสวียร์โกเศศ, อาหารับราฮัม, หน้า 657.

เขาทำผิดมารยาทแห่งชนชาวอาหรับ"¹⁰⁰ ในฉบับภาษาอังกฤษ เล่ม 1 หน้า 264 มีความว่า "and set the tray before with the invitation "Bismillah!" Then he drew near the tray and put out his left hand and ate with me, and I marvelled at his not using the right hand."

ไม่ว่าจะเป็นข้อความในฉบับภาษาไทยหรือภาษาอาหรับได้กล่าวถึงประเด็นการใช้มือซ้ายในการรับประทานอาหารว่าเป็นเรื่องแปลก ผิดมารยาทในหมู่มุสลิมไว้เช่นเดียวกัน โดยในฉบับภาษาอังกฤษได้อธิบายเรื่องนี้เพิ่มเติมไว้ในเชิงอรรถท้ายหน้า 264 เล่ม 1 ว่า "The left hand is used throughout the East for purposes of ablution and is considered his beard with it or eats with it: hence, probably, one never sees a left-handed man throughout the Moslem east." ในฉบับภาษาไทยได้สรุปข้อความนี้โดยกล่าวไว้เพียงสั้นๆว่า "เข้าทำผิดมารยาทแห่งชนชาติอาหรับ" ในความเป็นจริงแล้ว มุสลิมนิยมใช้มือขวาในการทำกิจกรรมที่ดีต่างๆ เช่น การให้ การรับของ การรับประทานอาหาร การทักทาย เป็นต้น ส่วนมือซ้ายจะใช้ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความสกปรก เช่น ทำความสะอาดร่างกายเฉพาะส่วน การปฏิบัติดังนี้เป็นการปฏิบัติที่ยึดถือตามแบบฉบับของท่านศาสดามุฮัมมัด ทั้งนี้ในสมัยก่อนนิยมรับประทานอาหารด้วยมือ การแยกการใช้มือแต่ละข้างในการใช้งานในประเภทที่แตกต่างกัน จึงถือเป็นการป้องกันเชื้อโรคที่อาจติดมาจากกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความไม่สะอาดทั้งปวง มาสู่กระเพาะโดยการรับประทานผ่านทางชอกเล็บได้ ฉะนั้นมุสลิมจึงนิยมใช้มือขวาในการประกอบกิจต่างๆ

หนึ่งในฉบับภาษาอังกฤษ จากข้อความที่ยกมา จะเห็นการกล่าวคำว่า "Bismillah" ก่อนรับประทานอาหารซึ่งมีความหมายว่า "ด้วยพระนามของอัลลอฮ์" การกล่าวในลักษณะนี้เป็นธรรมเนียมนิยมของชาวมุสลิมในการเริ่มกระทำกิจใดๆก็ตาม เพราะอัลลอฮ์เท่านั้นที่จะช่วยให้เราสามารถทำกิจต่างๆเหล่านั้นสำเร็จลงได้ เช่น ในการรับประทานอาหาร อัลลอฮ์ได้ทรงประทานอาหารมาให้แก่เรา และการกล่าวพระนามของพระองค์ในการกระทำต่างๆจะช่วยป้องกันมิให้มารร้ายเข้ามาแทรกแซงหรือล่อลวงได้ พฤติกรรมการกล่าวคำว่า "บิสมิลลาห์" นั้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเสมอในหมู่ประชาชาติมุสลิมไม่ว่าชาติภาษาใดก็จะกระทำเช่นนี้เหมือนกันทั้งสิ้น

ผลของความอดทน เนื่องจากสภาพแวดล้อมของชาวอาหรับต้องอาศัยอยู่ด้วยความอดทนกับความยากลำบากในการดำเนินชีวิต ฉะนั้นความอดทนจึงถือเป็นคติที่ชาวอาหรับถ่ายทอดและสั่งสอนกันมา ดังเช่นในเรื่องทศมนตรี ในนิทานวันที่สาม เมื่อสุลต่านอาบู ซาริระ สรุปผลของความอดทนให้แก่พระชายาฟังในฉบับภาษาอังกฤษ หน้า 63-64 ว่า "How deemest thou of the fruit of patience and its sweetness and the fruit of haste and its bitterness? Verily, all

¹⁰⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 357.

that a man doth of good and evil, he shall assuredly encounter the same.” เช่นเดียวกันกับ
ในฉบับภาษาไทย ว่าไว้ดังนี้

“ดูราอนงค์ควรรุช	ฉวียุควิศุทธิ์โฉม
เคียงซีพทุกซ์สุขนุโลม	ปติพรตละออองค์
อันขันติปานประดุจพฤก	ชอธีกธำรง
ผลโอะชะอาปมรุรง	สุนันสสองสม
ผลุนผลันเสมือนทุมชนิด	ผลพิษขึ้นชม
ฝาดเฟื่อนฤเดือนมนะนิยม	ทุมันสขมัยชน
หนึ่งศุทธิ์และทุจจริตเภท	พรเจตนารณ
ก้อก็เสวยอุภยผล	บ มิใครจะปุ่นปุ่น” ¹⁰¹

การพยายามทำให้ผู้อื่นเชื่อถือในคำพูดของตน การกล่าวถึงเบื้องบนในเรื่องต่างๆ จะเห็น
ได้ในเรื่องพันหนึ่งทิวา นี้ เมื่อถึงคราวสำคัญๆ ที่ต้องการให้อีกฝ่ายเชื่อถือในคำพูดของตนเอง ก็
มักจะอ้างถึงสวรรค์เบื้องบน ดังเช่นตอนที่กาหลิบฮารุนต้องการให้อาบุลกาเซมเชื่อจริงๆ ในคำพูด
ที่เขากล่าว ในฉบับภาษาอังกฤษ เล่ม 1 หน้า 21 กาหลิบได้บอกว่า

‘No,’ replied the prince, ‘Heaven bears me witness that I am
enchanted with your politeness, but your presents are too precious...’

ซึ่งในฉบับภาษาไทย หน้า 21 ได้ถอดความมาว่า

“เปล่าเลย ที่ฉันจะขอไม่พอใจในตัวท่านสักนิดเดียวก็หาไม่” กาหลิบตรัสตอบ
“ความจริงฉันกลับมีความรู้สึกยินดีพอใจ ในการรับรองของท่านเสียอีก ข้านี้เทพยเจ้าอันอยู่
เบื้องบนก็คงเป็นทิพยสักซีได้...”

จะเห็นได้ว่าทั้งในฉบับภาษาอังกฤษและฉบับภาษาไทยได้กล่าวอ้างถึงสวรรค์เบื้องบนไว้
เช่นเดียวกันลักษณะการพูดเช่นนี้ อาจจะถูกคล้ายกับในธรรมเนียมอาหรับ ที่ก่อนจะพูดอะไรที่
สำคัญๆ หรือเพื่อแสดงให้อีกฝ่ายเห็นถึงความจริงใจในคำพูดของตนก็จะกล่าวว่า “บิสมิลลาห์”
ซึ่งแปลว่า “ด้วยพระนามของอัลลอฮ์” ซึ่งการนำเอาเบื้องบนมาเป็นพยาน หรือช่วยยืนยันในคำ
พูดจะแสดงให้เห็นถึงความจริงใจที่ซ่อนอยู่ในถ้อยคำเหล่านั้นได้

การสาปแช่งตัวละคร จะพบว่าเมื่อตัวละครพบกับเหตุการณ์ที่ไม่พึงพอใจ ดังเช่น ในเรื่อง
พันหนึ่งทิวา ตอนที่อาบุลกาเซมพบกับหญิงสาวถูกฝังทั้งเป็น เขาได้อุทานว่า

¹⁰¹ เสฐียรโกเศศ, ทศมนตรี, หน้า 54.

“นี่อ้ายผู้ร้ายใจทมิฬที่โหดหนอ” ข้าพเจ้าพูดออกมาด้วยความเคืองแค้นความสงสาร “อ้ายชาติใจยักษ์ใจมารอะไรเช่นนี้ ช่างทำแกผู้หญิงได้ลงคอ ขอให้ผีสงเทวดาจงทำโทษ มันเสียด้วย ให้สาแก่ใจมัน”¹⁰²

“What cruel hand,” I cried overcome with horror and compassion “what barbarian can have ill-treated this young woman? May Heaven punish this assassin.”¹⁰³

จะพบว่าในฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษมีความแตกต่างกันโดยในการสาปแช่งนั้น ฉบับภาษาอังกฤษได้กล่าว ถึงสวรรค์เบื้องบนให้ลงโทษผู้ร้ายด้วย แต่ในฉบับภาษาไทยได้เรียกให้ ทั้งผีสงเทวดา ก็คือทั้งจากสวรรค์และก็จากนรกให้ลงโทษ แต่ในวัฒนธรรมอิสลาม การลงโทษผู้ กระทำผิดจะเป็นอำนาจของพระเจ้าเป็นเจ้าบนสวรรค์เท่านั้นที่จะสามารถกระทำได้ และผีสงที่ฉบับ ภาษาไทยกล่าวถึง ก็ไม่ได้มีอำนาจอะไรที่จะมาลงโทษมนุษย์ด้วย เพราะผีสงเหล่านี้ก็เป็นผู้ที่พระเจ้าลงโทษด้วยเหมือนกัน จากที่กล่าวมานั้น จะเห็นได้ว่าในฉบับภาษาไทยลักษณะการสาปแช่งที่ ปรากฏอยู่เป็นลักษณะตามคติของไทย ที่จะนับถือทั้งผีและเทวดามีอิทธิฤทธิ์มีอำนาจ แต่ใน วัฒนธรรมอาหรับจะไม่เป็นเช่นนั้น

การสูบมอระกู่ การหาความสำราญของปาชา ในเรื่องนิยายปาชาแห่งเตอร์กี ในตอนที่ หนึ่งเมื่อปาชาสั่งให้ชาวชาติกรีก เข้ามาเล่นนิทานให้ฟัง ในหน้า 14 ทั้งปาชาและมุสตาฟาก็ได้ “ท่านวิเซียร์ใหม่ นั่งลงยังเบาะข้างเท้าปาชา และจุดมอระกู่สูบ” ในฉบับภาษาอังกฤษ หน้า 7 ว่า “The new vizier having taken a seat upon a cushion at the feet of the pacha, the pipes were lighted” จะเห็นได้ว่าในฉบับภาษาอังกฤษใช้ the pipe แต่ฉบับภาษาไทยใช้ มอระกู่ ซึ่งจริงๆ แล้วธรรมเนียมนิยมของชาวอาหรับจะนั่งล้อมวงสูบมอระกู่ แสดงให้เห็นว่าผู้แปลในฉบับ ภาษาไทยพยายามพาเข้าบรรยากาศของตุรกีอย่างแท้จริง มากกว่าจะเล่าเรื่องไปเรื่อยๆ เช่น ในฉบับ ภาษาอังกฤษ

ทัศนคติที่เกี่ยวกับสุนัข ในเรื่องของนักพรตทั้งสามกับนางทั้งห้า ในอาหรับราตรี เมื่อ กาลิเบเห็นนางไซบิเดเซียนตีสุนัข แล้วร้องไห้และเช็ดน้ำตาให้สุนัขก็มีความประหลาดใจ ในหน้า 121 “ด้วยว่าในศาสนามุสลิมาน มีบัญญัติว่าสุนัขเป็นสัตว์ลามก ห้ามมิให้ผู้ใดจับต้องตัวมัน ถ้า สัตว์นี้อยู่ที่ใด เทพเจ้าย่อมเว้นเสียไม่เข้าสู่สถานที่นั้น” แต่เมื่อกาลิเบสงสัยจึงให้กัยฟาร์ตามนาง แต่กัยฟาร์กลับนิ่งเสียเมื่อนึกถึงข้อห้ามของนาง ซึ่งในฉบับภาษาอังกฤษก็ได้กล่าวประเด็นนี้ไว้เช่น

¹⁰² เสฐียรโกเศศ, พันหนึ่งทิวา, หน้า 31.

¹⁰³ McCarthy, The Thousand and One Days: Persian Tales, Vol. 1, p. 36.

เดียวกันในหน้า 98 หากแต่ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องของสุนัขว่าเป็นสัตว์ต้องห้ามแต่อย่างใด โดยกล่าวเพียงว่า

Now the heart of the caliph was touched at these cruel doing ; his chest straitened and he lost all patience in his desire to know why the two bitches were so beaten. He threw a wink at Ja'afar wishing him to ask , but the Minister turning towards him said by signs , " Be silent! "¹⁰⁴

จะเห็นได้ว่าในฉบับภาษาอังกฤษมิได้กล่าวถึงข้อความตอนที่ยกมาจากฉบับภาษาไทยแต่อย่างใด แต่ในความเป็นจริงแล้วสุนัขก็นับเป็นสัตว์ต้องห้ามในศาสนาอิสลาม แต่ไม่ได้เป็นสัตว์ลามกแต่อย่างใด แต่นับเป็นสัตว์สกปรก ห้ามถูกต้องตัวมัน ยกเว้นแต่ในกรณีที่ตัวสุนัขและตัวมนุษย์แห่งทั้งสองฝ่ายจึงจะโดนสุนัขได้ มิฉะนั้นจะต้องล้างบริเวณที่โดนด้วยน้ำดิน 1 ใน 7 ครั้งของการล้างด้วยน้ำเปล่า เนื่องจากในทางอิสลามจะถือว่าเชื้อโรคในสุนัขชนิดหนึ่งจะถูกทำลายลงได้ด้วยดิน และถ้าสถานที่ใดมีการเลี้ยงสุนัข เทพเจ้าที่กล่าวถึงในฉบับภาษาไทย ซึ่งหมายถึงมลาอิกะฮ์ในศาสนาอิสลามจะไม่เข้าสู่บ้านหรือสถานที่นั้นๆ อนึ่งยกเว้นแต่จะเป็นการเลี้ยงสุนัขเพื่อล่าสัตว์เท่านั้นที่จะได้รับอนุมัติ

เมื่อในฉบับภาษาอังกฤษมิได้กล่าวถึงข้อความในลักษณะนี้เลย แสดงให้เห็นว่าผู้แปลในฉบับภาษาไทยได้มีการศึกษาและมีความเข้าใจในหลักปฏิบัติของศาสนาอิสลามอยู่บ้างพอควร เมื่อเห็นประเด็นที่จะสามารถสอดแทรกความรู้อันเป็นประโยชน์เกี่ยวกับศาสนาอิสลามไว้ได้ ก็จะสามารถสอดแทรกไว้ให้ผู้อ่านได้มีความรู้ในเรื่องต่างๆ เหล่านี้ไปได้เลย

จากที่กล่าวมาพอจะเห็นได้ว่า การถ่ายทอดวิถีชีวิตทั่วไปของตัวละครทำให้ผู้อ่านได้มีโอกาสรู้จักวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมของตนด้วย น่าสังเกตว่าในการถ่ายทอดวิถีชีวิตนั้น ในบางประเด็นเนื้อความในฉบับภาษาอังกฤษไม่ตรงกับฉบับภาษาไทย ทั้งนี้เนื่องมาจากการตีความของผู้แปลเป็นสำคัญบางประเด็นผู้แปลฉบับภาษาไทย ไม่ได้ให้ความสำคัญก็จะละไว้ แปลสรุปเอาเนื้อความ แต่ถ้าประเด็นใดที่ผู้แปลในฉบับภาษาไทยเห็นความสำคัญ และอยากเพิ่มเติมความรู้ให้แก่ผู้อ่านในด้านวิถีชีวิตทั่วไปของผู้คนในดินแดนอาหรับก็จะเขียนเพิ่มเติมไว้ในเนื้อหา ซึ่งไม่ว่าจะเป็นการถ่ายทอดในลักษณะใด อรรถรสแห่งความสนุกสนานน่าติดตามของเนื้อเรื่องก็มีอยู่ตลอดอาหรับนิทานของเสฐียรโกเศศ

3.4.3 ลักษณะชีวิตครอบครัว

ตามที่ได้กล่าวไปแล้วว่า ศาสนาอิสลามมิใช่เพียงความเชื่อหากแต่ได้บัญญัติถึงหลักการ

¹⁰⁴ Burton, The Book of the Thousand Nights and a Night, Vol. 1, p. 98.

ในการปฏิบัติตั้งของมุสลิมด้วย เมื่อตัวละครในอาหรับนิทานดำเนินชีวิตอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมอาหรับ จึงสามารถพบเห็นลักษณะชีวิตครอบครัวอันมีที่มาจากคำสอนของศาสนาอิสลามอยู่ในอาหรับนิทานด้วย ทั้งนี้พอจะยกมากล่าวได้ ดังนี้

ชาย-หญิงเป็นของคู่กันที่พระเจ้าสร้างมา ในบทสุดท้ายของเรื่องพันหนึ่งทิวา เจ้าหญิงฟารุขนาสได้ขอเข้าพบพระสังฆราช หากพระสังฆราชไม่ยอมให้เข้าพบในครั้งแรก เนื่องมาจากว่าเจ้าหญิงเกลียดชังผู้ชาย ไม่ยอมสมรสกับชายใด ซึ่งผิดกฎของพระเป็นเจ้าที่สร้างหญิงและชายให้เป็นคู่กัน (ในฉบับภาษาไทยหน้า 386 และฉบับภาษาอังกฤษหน้า 254 เล่ม 2) ซึ่งในศาสนาอิสลามการแต่งงานระหว่างชายและหญิงที่เหมาะสมนั้นนับได้ว่าอยู่ใน 3 สิ่งที่ไม่ควรรอช้าในการปฏิบัติ (3 สิ่งดังกล่าวได้แก่ ละหมาดเมื่อเข้าเวลา ตายแล้วรีบฝัง และแต่งงานเมื่อเจอคู่ครองที่เหมาะสม) ฉะนั้นพฤติกรรมของเจ้าหญิงที่ไม่ยอมรับชายใดๆ เลย จึงถือเป็นพฤติกรรมที่ขัดกับหลักการของศาสนาอิสลามอยู่มากทีเดียว ดังเช่นที่กล่าวไว้ในหน้า 387 ว่า

โดยเหตุที่พระนางได้ประพฤติพระองค์ให้ผิดประเพณี และขัดขึ้นต่อบัญญัติของพระเป็นเจ้า ที่เป็นไปนี้เพราะมารเข้าดลพระทัยอยู่ จึงได้มีความเกลียดชังชายทั้งหลาย และในฉบับภาษาอังกฤษ เล่ม 2 หน้า 156 ว่า

To see you influenced by sentiments so contrary to nature and the laws of the Lord. You are in the power of the demon; it is he who has prejudiced you against men.

พระสังฆราชจึงได้บอกถึงวิธีที่จะช่วยเจ้าหญิงจากความผิดบาปเหล่านี้ โดยมีข้อความในฉบับภาษาไทย หน้า 387 ว่า

อาตมาภาพได้สวดอ้อนวอนพระมะหะหมัด ให้ทรงพระกรุณาต่อพระนาง แต่พระองค์รับสั่งว่าถ้าพระนางพยายามเปลี่ยนพระทัยแล้ว พระองค์ก็สามารถจะทรงช่วยเหลือให้หลุดพ้นจากเหวอันลึกที่พระนางได้ตกลงไปได้ และในฉบับภาษาอังกฤษ เล่ม 2 หน้า 256 ว่า

I have prayed the great Prophet to have pity on you; but in spite of his power, do not think that he can extract you from the abyss you have fallen into if you do not make some effort on your part to get out of it.

นอกจากประเด็นในเรื่องชีวิตครอบครัวแล้ว จากข้อความที่ยกมา จะทำให้เห็นถึงความศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้าของมุสลิมได้ด้วย ในความเป็นจริงแล้ว มุสลิมจะขอความช่วยเหลือจะอ้อนวอนขอสิ่งใดๆ ก็เฉพาะต่ออัลลอฮ์ พระผู้เป็นเจ้าเท่านั้น จริงอยู่ว่านบีมุฮัมมัดเป็นศาสนทูตของพระองค์ แต่อำนาจของท่านในด้านต่างๆ ก็มาจากพระผู้เป็นเจ้าประทานให้ทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามที่สังฆราชในเรื่องนี้ได้ร้องขอต่อนบีมุฮัมมัด และนบีมุฮัมมัดมีการสนทนากับสังฆราช นับว่าเป็น

เรื่องที่ไม่น่าจะเป็นไปได้ นอกจากนี้จากข้อความที่ยกมานั้น จะทำให้เห็นถึงคำสอนของอิสลามประการหนึ่งว่า อัลลอฮ์จะไม่เปลี่ยนแปลงชนชาติใด ถ้าหากเขาเหล่านั้นมิได้เปลี่ยนแปลงตนเอง เพราะถ้าเจ้าหญิงไม่พยายามเปลี่ยนพระทัยแล้ว ก็จะไม่มีการช่วยเหลือให้หลุดพ้นจากมารร้ายที่คอยล่อลวงอยู่ได้

การแต่งงานกับผู้หญิง ต้องได้รับอนุญาตจากผู้ปกครองของเธอ การที่สุลต่านอาซาฟักด์ ตัวละครในเรื่องทศมนตรี ต้องการตัวลูกสาวของอิสฟาหันท์ไปเป็นภรรยา โดยที่ไม่ได้ขออนุญาตบิดาหล่อนั้น เป็นการไม่ถูกต้อง ซึ่งชายผู้จุงลาที่เขินพาหนะการเดินทางของเธอได้คัดค้าน แต่สุลต่านไม่เชื่อฟัง เนื้อความของฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษเป็นไปในทางเดียวกันแต่รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ ในฉบับภาษาอังกฤษจะกล่าวไว้ชัดเจนกว่า

ภาษาไทยจะใช้ว่าชายที่จุงลา แต่ในฉบับภาษาอังกฤษจะเรียกว่า Eunuch ซึ่งหมายถึงขันที ตามกฎประเพณีของศาสนาอิสลามแล้ว สตรีจะเดินทางไปข้างนอกได้ต้องมีผู้ดูแล ซึ่งเป็นพ่อสามี หรือพี่น้องผู้ชายของเธอไปด้วย ในกรณีนี้ขันทีเป็นคนพาเธอไป อาจจะเป็นไปได้เพราะขันทีไม่สามารถเป็นสามีเธอได้ (สตรีในอิสลามจะไม่เดินทางกับผู้ชายที่แต่งงานด้วยได้และไม่ใช้สามีของตนสองต่อสอง)

ในฉบับภาษาอังกฤษ หน้า 38-39 จะเห็นได้ว่าขันทีพยายามคัดค้านหลายต่อหลายครั้งไม่ให้สุลต่านนำตัวผู้หญิงไปโดยไม่ได้บอกกับบิดาของเธอก่อน ดังนี้

"O King, Allah prolong thy continuance, have patience till I acquaint my lord her parent, and thou shalt wed her in the way of consent, for it befitteth thee not, neither is it seemly for thee, to seize her on this wise, seeing that it will be an affront to her father an if thou take her without his knowledge" แต่สุลต่านกลับไม่สนใจฟังคำทักท้วง และบอกว่าจะไม่อดทนรอ จะแต่งงานกับเธอเลย Eunuch ยังคงกล่าวว่า "O my lord, naught that in haste is done long endureth nor doth the heart rejoice therein; and indeed it behoveth thee not to take her on this unseemly wise. Whatsoever betideth thee, destroy not thyself with haste, for I know that her sire's breast will be straitened by this affair and this that thou dost will not win thy wish" แต่สุลต่านก็ยังคงไม่เชื่ออีก โดยกล่าวว่า "Verily, Isfahand is my Mameluke and a slave of my slaves, and I reckon not of her father, an he be fain or unfair." เขาพาเธอกลับไปด้วยและแต่งงานกับเธอ

ในฉบับภาษาไทยได้อธิบายเพียงสั้นๆ ไว้ในหน้า 3 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในฉบับภาษาไทยไม่ได้ให้ความสำคัญแก่ประเด็นนี้ว่า

"ชายผู้นั้นทูลขัดทักทวน ไม่เป็นที่พอพระทัยทรงพิโรธ จับบังเหียนฟ้า ซึ่งเป็นพาหนะแห่งบาหิรยอร์บุตรี แห่งอิสฟาหันท์พาไปพระราชวัง"

สาเหตุที่ภาษาอังกฤษมีการอธิบายไว้ค่อนข้างยาว เป็นเพราะในวัฒนธรรมอิสลามสตรีจะอยู่ในความดูแลของบิดา ต่อเมื่อแต่งงานแล้วสิทธิ์ขาดจึงตกเป็นของสามี ในกรณีนี้ก็เช่นกัน การที่สุลต่านจะหักหาญพาบุตรีของเขาไปโดยที่พ่อไม่ได้รับรู้ หรือมิได้ยินยอมนั้น เป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้องอย่างยิ่ง เพราะการแต่งงานในอิสลาม จะต้องได้รับความยินยอมจากบิดาหรือผู้ชายที่เป็นผู้ปกครองของนางผู้นั้นด้วย ฉะนั้นในฉบับภาษาอังกฤษได้ให้ความสำคัญกับคตินี้ จึงมีการพยายามทักทวนไว้มาก แต่ในขณะที่เดียวกันในฉบับภาษาไทย อาจจะถูกเป็นการเยิ่นเย้อ และทำให้ผู้อ่านรู้สึกไม่เพลิดเพลินจึงสรุปมาเฉพาะใจความสำคัญ และดำเนินเรื่องต่อไป

เมื่ออิสฟาหันท์ บิดาของหล่อนรู้ข่าว ในฉบับภาษาอังกฤษได้แสดงให้เห็นว่า เขารู้สึกว่าเขารับใช้สุลต่านมาอย่างดี แต่ทำไมสุลต่านถึงมารุกรานผู้หญิงของเขา หักหาญน้ำใจเขาเช่นนี้ แต่ในเมื่อการณเป็นเช่นนี้แล้ว เขาก็จะปล่อยไป แต่เขาได้ส่งสารถึงสุลต่าน เรียกค่าสินสอดสำหรับลูกสาวเขาพร้อมกับให้ทูตนำของขวัญแต่งงานไปให้พร้อมสารฉบับนั้น แต่สุลต่านเพลิดเพลินอยู่กับการดื่มกินและหลับนอนได้เพิกเฉยต่อสารที่เขาส่งไป ประกอบกับมีอัศวินมาบอกว่าสารที่ส่งมาเป็นอุบาย อย่าไปสนใจเลย จึงทำให้สุลต่านไม่ได้ใส่ใจต่อข้อเรียกร้องของอิสฟาหันท์แต่อย่างใด ส่งผลให้เขาส่งจดหมายไปหาหัวหน้ากลุ่มต่างๆ เพื่อให้ช่วยเหลือเขาในแง่ที่เขาได้รับความอยุติธรรม เมื่อแรกเจ้าเมืองเหล่านั้นต่างถามว่า "What was his affair?" แต่ต่อมาพวกเขาได้ตระหนักตามเหตุผลที่อิสฟาหันท์บอกมาว่า "And indeed he will do with you more than he hath done with me" พวกเขาจึงยกทัพมาที่เมืองของสุลต่าน ส่วนในฉบับภาษาไทย หน้า 3 มีใจความว่า "อมาตย์อิสฟาหันท์ทราบเรื่องเกิดความน้อยใจกลัดกลุ้มโกรธสุลต่าน มีศุภสารตราแสดงโทษร้ายของพระเจ้าแผ่นดิน ไปยังเจ้าผู้ครองเมืองใกล้เคียง และขอให้ยกกองทัพสมทบกันมาช่วยตีกรุงกุนาอัมทูท"

จะเห็นได้ว่าการให้ความสำคัญของการถ่ายทอดเนื้อหาในฉบับภาษาไทย และฉบับภาษาอังกฤษมีความแตกต่างกันอยู่มาก ทั้งนี้ ฉบับภาษาอังกฤษได้ถ่ายทอดวัฒนธรรมของอาหรับสอดแทรกไว้ด้วย กล่าวคือ พวกเขาจะค่อนข้างหวงผู้หญิงของเขามากไม่ว่าจะเป็นบุตรหรือภรรยา แม้กระทั่งทาสีของพวกเขาที่ดี ถือว่าอยู่ในความปกครองของเขาทั้งสิ้น การกระทำใดๆ จำเป็นต้องได้รับอนุญาตจากเขาเสียก่อน การทำที่ข้ามหน้าข้ามตา หักหาญน้ำใจถือเป็นการหมิ่นเกียรติกันอย่างแรง และโดยมากแล้วมักจะยอมไม่ได้ที่จะถูกหยามเช่นนั้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าเมื่อแรกอิสฟาหันท์ก็ไม่พอใจ แต่ด้วยความเป็นข้าราชการจึงพยายามข่มความโกรธ และส่งสารไปอย่างเป็นมิตร โดยเรียกร้องเฉพาะค่าสินสอดเพื่อให้ถูกต้องตามธรรมเนียมการแต่งงานของชาวอาหรับเท่านั้น แต่พ่อไม่ได้รับการตอบกลับ จึงส่งสารไปยังเจ้าเมืองอื่นๆ เมื่อแรกเจ้าเมืองต่างๆ ไม่อยากร่วม

มือด้วย แต่เมื่อได้ไตร่ตรองเห็นการถูกบังคับของอิสฟาหันท์แล้ว ก็เกรงว่าเหตุการณ์เช่นนั้นหรือ อาจแยกว่านั่นจะบังเกิดขึ้นแก่ฝ่ายตนบ้าง จึงยอมร่วมมือ

ความสมัครใจในการแต่งงานของสตรี ในเรื่องทศมนตรี นิทานของวันที่ห้า สุลต่านต้องการได้บุตรสาวของวาซีร์ของเธอเป็นภรรยา เขาจึงแจ้งความประสงค์ดังกล่าวแก่วาซีร์ผู้เป็นพ่อของหญิงผู้นั้น วาซีร์บอกว่าเขาต้องถามความสมัครใจของลูกสาวเขาก่อน เมื่อเธอตอบมาว่า เธอไม่สมัครใจจะแต่งงานกับสุลต่าน เขาก็ปฏิเสธสุลต่านไป ถึงแม้จะทำให้สุลต่านโกรธจนทำให้เขาทั้งคู่ต้องหลบหนี แต่เขาก็มิได้บังคับใจบุตรสาวของเขาให้แต่งงานกับสุลต่านแต่อย่างใด ในฉบับภาษาไทย หน้า 63-64 เหตุการณ์ในฉบับภาษาอังกฤษก็ได้กล่าวไว้เช่นเดียวกันนี้ ในหน้า 68 เช่น " O my liegest lord, suffer me to consult her , and if she consent, I will marry thee with her"

ในธรรมเนียมวัฒนธรรมอิสลาม การแต่งงานระหว่างคนสองคน ต้องขึ้นอยู่กับความยินยอมของเจ้าสาว และผู้ปกครองของเจ้าสาวด้วย ดังเช่นจะเห็นได้ว่า เมื่อฝ่ายชายแจ้งความจำนงมาว่าต้องการแต่งงานกับนาง เขาจะบอกแก่ผู้ปกครองของนาง ซึ่งก็คือพ่อของนางหรือผู้แทนของนาง จากนั้นพ่อจะถามความสมัครใจของนาง ถ้านางสมัครใจแต่งงาน การแต่งงานจึงจะเกิดขึ้นได้ แต่ถ้านางไม่สมัครใจ การแต่งงานนั้นย่อมจะถือว่าใช้ไม่ได้

เรื่องของการแต่งงาน ในศาสนาอิสลามนั้นจะให้ความสำคัญในเรื่องการแต่งงานระหว่างชายกับหญิงมาก ทั้งนี้เพราะหญิงกับชายไม่สามารถมีความสัมพันธ์กันได้โดยปราศจากการแต่งงาน ในนิทานอาหรับราตรี เรื่องของนางอมีนา เมื่อนางถูกพาไปเพื่อจะให้แต่งงานกับชายผู้หนึ่งซึ่งหลงรักนางมากนั้น โดยที่น้องสาวของชายผู้นั้นกล่าวกับนางว่า

"ไม่ว่าจะปองคิดทำให้ผิดอย่างธรรมเนียมก็หามิได้ จะกระทำการวิวาห์มงคลตามแบบอย่างประเพณี มิให้เป็นทีฝ่าฝืนข้อบัญญัติของพระผู้เป็นเจ้า และกฎหมายบ้านเมือง ซึ่งจะเป็นเครื่องอดสูแก่ตัวพี่"¹⁰⁵

" ... for he is fain to marry thee after the ordinance of Allah and his Apostle; and in what is lawful and right there is no shame."¹⁰⁶

เมื่อการแต่งงานมีความสำคัญทั้งในด้านของศาสนา กฎหมายบ้านเมือง และธรรมเนียมทางสังคมแล้ว การแต่งงานจึงจำเป็นต้องมีขึ้น ถึงแม้ว่าในเวลารีบเร่งก็สามารถจัดพิธีแต่งงานอย่าง

¹⁰⁵ เสรีเยร์โกเศศ, อาหรับราตรี, หน้า 187.

¹⁰⁶ Burton, The Book of the Thousand Nights and a Night, Vol. 1, p. 177.

ถูกต้องได้ โดยให้มืองค์ประกอบที่สำคัญในการทำการวิวาห์ครบถ้วนตามหลักศาสนาก็จะถือว่าใช้ได้ ซึ่งในฉบับภาษาไทยได้กล่าวถึงการวิวาห์แบบเจียบๆ และเร่งรีบครั้งนี้ว่า

พอชายหนุ่มออกมายังไม่ทันจะพูดจาปราศรัยประการใด ก็มีคาคีหนึ่งมานั่งลงกับพยานการวิวาห์สี่คนเดินเข้ามาในห้องพระโรงจากทางเดียวกับชายหนุ่ม คนทั้งห้าเดินตรงเข้ามายืนอยู่เฉพาะหน้าเราทั้งสาม กระทำการเคารพแล้วก็เริ่มลงมือกระทำพิธีวิวาห์ อันจะต้องยึดถือว่าเป็นสัญญาระหว่างข้าพเจ้ากับชายหนุ่ม ที่จะอยู่ครองกันเป็นสามีคู่ทุกข์สุขตามกฎหมายต่อไป¹⁰⁷

ในฉบับภาษาอังกฤษว่า

" and he sat by my side and talked with me a while, when the youhg lady again clapped her hands and behold, a side-door opened and out of it came the Kazi with his four assessors as witnesses; and they saluted us and, sitting down, drew up and wrote out the marriage contract between me and the youth and retired."¹⁰⁸

หลักสำคัญในการแต่งงานของมุสลิมจะต้องมีองค์ประกอบ คือตัวแทนฝ่ายหญิง เจ้าบ่าวผู้ทำการแต่งงาน พยานชายอย่างน้อย 2 คน สิ้นสอด คำกล่าวของทั้งสองฝ่าย โดยผู้ทำการแต่งงานจะกล่าวแก่ทางฝ่ายหญิงว่า ฝ่ายชายต้องการสู่ขอผู้หญิงเป็นภรรยาด้วยสิ้นสอดเท่านี้ ทางตัวแทนซึ่งเป็นผู้ปกครองฝ่ายหญิงจะยกให้หรือไม่ ซึ่งในการตอบตกลงของตัวแทนฝ่ายหญิงจะต้องมาจากความเต็มใจของตัวผู้หญิงเองเป็นสำคัญ เพราะเท่ากับว่านางได้มอบอำนาจในการจัดการเรื่องนี้ให้กับตัวแทนของนางแล้ว ถ้าการแต่งงานเกิดขึ้นโดยที่นางไม่สมัครใจและแสดงการขัดขืนก็ถือว่าการแต่งงานนั้นใช่ไม่ได้ อย่างไรก็ตามในกรณีนี้จะเห็นได้ว่านางอมีนามิได้มีตัวแทนของตนอยู่ร่วมในพิธีแต่อย่างใด โดยหลักการแล้วตัวแทนของฝ่ายหญิงจะต้องเป็นบิดาหรือพี่ชายหรือญาติผู้ชายของนาง สำหรับนางอมีนาบิดาของนางตายแล้ว ไม่มีพี่น้องผู้ชาย อีกทั้งนางยังผ่านการแต่งงานมาแล้ว ฉะนั้นนางถึงสามารถเป็นตัวแทนให้กับตัวของนางเองได้เลย การแต่งงานโดยเจียบๆ เช่นในเรื่องนี้ก็ถือว่าถูกต้องตามหลักการของศาสนาอิสลาม ซึ่งผู้แปลทั้งฉบับภาษาไทย และภาษาอังกฤษได้ถอดความประเด็นดังกล่าวออกมาในลักษณะเดียวกัน ทำให้ผู้อ่านมีโอกาสที่จะรู้จักและทำความเข้าใจกับการแต่งงานของอิสลาม รวมไปถึงคุณค่าของการแต่งงานในวัฒนธรรมอิสลามได้ด้วย

¹⁰⁷ เสฐียรโกเศศ, อารับราตรี หน้า 188.

¹⁰⁸ Burton, The Book of the Thousand Nights and a Night, Vol. 1, p. 177.

การเชื่อฟังสามีของสตรีอาหรับ สตรีจะต้องเชื่อฟังสามีจะเห็นได้จากนิทานเรื่องทศมนตรี เมื่อถึงคราวที่กองทัพของอิสฟาหันต์มาใกล้เมืองแล้ว สุลต่านไม่รู้จะทำเช่นไร ในฉบับภาษาอังกฤษ ได้แสดงให้เห็นถึงคติของชาวอาหรับดังนี้ เมื่อสุลต่านหันไปถามภรรยาของเขา Bahrjaur ว่า "How shall we do?" หล่อนตอบว่า "Thou knowest best and I am at thy commandment"¹⁰⁹ แสดงให้เห็นว่าเมื่อนางแต่งงานแล้ว สามีคือผู้ที่นางต้องเคารพเชื่อฟัง เชื่อมั่นและปฏิบัติตามการตัดสินใจของเขา สำหรับในฉบับภาษาไทยไม่มีกล่าวในแง่นั้นได้เลย

การที่จะแยกสามีและภรรยาให้อยู่ห่างจากกันเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายอิสลาม ดังเช่นในนิทานพันหนึ่งทิวา ในตอนที่กาลูเฟไม่ยอมหย่ากับนางดิละรา คาคี (ตุลาการ) ก็ได้ให้ทั้งคู่อยู่ด้วยกันจนกว่าจะพิพากษาให้ขาดจากกันได้

"ทำเช่นนั้นเป็นการผิดกฎหมาย" ท่านตุลาการตอบ "เพราะธรรมดาของภรรยา ต้องให้อยู่กับสามี จะให้พรากจากกันไปไม่ได้ เป็นข้อที่ผิดกฎหมายอย่างหนัก"¹¹⁰

'That is against the law' replied the cadi. 'The wife ought to live with her husband, she cannot be taken from him without doing violence which the law condemns.'¹¹¹

สามีจะต้องรับผิดชอบต่อภรรยา และในขณะเดียวกันเมื่อแต่งงานแล้วภรรยาก็เป็นสิทธิ์ขาดของสามีการที่ผู้อื่นจะมาแยกออกไปนั้นเป็นเรื่องที่กระทำไม่ได้ เพราะเป็นการผิดกฎหมายที่ศาสนาได้วางไว้ ซึ่งเนื้อความทั้งในฉบับภาษาอังกฤษและฉบับภาษาไทยได้กล่าวไว้สอดคล้องกัน

การมีผู้ ในการที่จะกล่าวหาว่า ผู้ใดมีชู้ นั้น จำเป็นต้องมีพยานเห็นด้วยไม่น้อยกว่า 2 คน และต้องเห็นเหตุการณ์ของความสัมพันธ์ระหว่างคนทั้งสองด้วย เพื่อพิสูจน์ได้แล้วว่าผู้หญิงคนนั้นมีชู้จริง การลงโทษของผู้หญิงที่แต่งงานแล้วคือให้ถูกปากก่อนหินในजनตาย แต่ถ้าหญิงนั้นยังไม่ได้แต่งงานให้โบย 80 ที และเนรเทศไป 1 ปี ในนิทานพันหนึ่งทิวา เรื่องของนางเรบซิมมา นางถูกใส่ร้ายว่าคบชู้ โดยน้องชายของสามีนางวางแผนให้คนลอบเข้าไปหาในห้อง แล้วเขาพาพยานไปเห็นอีก 4 คน นางจึงถูกกล่าวหาดังกล่าว ประกอบกับตุลาการไม่ได้ไต่สวนให้รอบคอบทำโทษนางโดยให้ถูกฝังทั้งเป็นไว้ค่อนตัว โผล่มาแต่ครึ่งบน กล่าวไว้ในฉบับภาษาไทยหน้า 356-357 และกล่าวไว้ในฉบับภาษาอังกฤษหน้า 212-214 ซึ่งจะเห็นได้ว่าในนิทานได้แสดงให้เห็นถึงการตัดสินคดีความที่ไม่ยุติธรรม ไม่รอบคอบ และการลงโทษที่ทำโทษมากเกินไป

¹⁰⁹ เสฐียรโกเศศ, ทศมนตรี, หน้า 40.

¹¹⁰ เสฐียรโกเศศ, พันหนึ่งทิวา, หน้า 113.

¹¹¹ McCarthy, The Thousand and One Days: Persian Tales, Vol. 1, p. 151.

เรื่องการหย่าร้างระหว่างสามีภรรยา ในพันธหนึ่งทิวา เรื่องของกาลูเฟกับดิละรานางาม นั้น กาลูเฟได้ถูกว่าจ้างให้แต่งงานกับหญิงคนหนึ่ง ซึ่งสามีของนางได้หย่านางไปแล้ว แต่ต้องการกลับมาดีกับนางอีก แต่ติดขัดด้วยข้อกำหนดทางศาสนา

"ครั้นจะกลับคืนดีจะอยู่ด้วยกันอีกก็มีกฎหมายบังคับเด็ดขาดว่า แม้หญิงชายหย่าร้างกันแล้ว เมื่อจะกลับดีกันอีกต้องให้หญิงมีสามีใหม่ ต่อเลิกกันแล้วจึงจะกลับดีกันได้ เรื่องขัดขวางเช่นนี้แหละที่ท่านมุซาเฟอร์มีความหวังจะขอให้ท่านแต่งงานกับหญิงบุตรสะใภ้ของท่านพอเป็นพิธีตามหลักกฎหมายของศาสนาอิสลามในวันนี้ แลรุ่งขึ้นขอให้ท่านหย่าหญิงที่แต่งงานนั้นเสีย"¹¹²

'..but the laws do not permit of his taking her back until another man has first married and repudiated her. That is why Mouzaffer hopes you will marry her this, very day, according to the law of Islam, and repudiate her tomorrow.'¹¹³

ตามกฎหมายของศาสนาอิสลาม ผู้ชายมีสิทธิหย่ากับภรรยาของตน เขาสามารถใช้สิทธิหย่าได้ 3 ครั้ง ซึ่งในระหว่างนั้น หากเขาต้องการกลับมาสัมพันธ์กับนางใหม่เขาก็สามารถกระทำได้ แต่ถ้าเขาหย่านางครบทั้ง 3 ครั้งแล้ว ต้องการกลับมาคืนดีกับนางใหม่นั้น นางจำต้องแต่งงานกับผู้ชายคนอื่นก่อนและมีความสัมพันธ์กันด้วย เมื่อชายคนใหม่ที่แต่งงานกับนาง ได้หย่ากับนางแล้ว และพ้นช่วงระยะเวลาที่แน่ใจว่านางไม่มีบุตรแล้ว สามีคนเดิมจึงจะสามารถกลับมาแต่งงานกับนางได้อีกครั้ง ทั้งนี้เนื่องจากสิทธิของการหย่าเป็นของฝ่ายชาย ฉะนั้นสามีจึงควรใคร่ครวญให้ดีก่อนจะหย่านาง มิฉะนั้นหากต้องการกลับมาคืนดีกัน ย่อมกระทำได้ยากตามที่เนื้อหาในนิทานได้บ่งบอกไว้

รักที่ต้องห้าม ในอาหรับราตรี เรื่องของนักพรตคนที่หนึ่ง เมื่อเขาเล่าเรื่องราวของตนเองให้กับผู้อื่นฟัง พอเขาเล่ามาถึงเหตุการณ์ที่พี่ชายกับน้องสาวรักใคร่กันฉันท์ซุสวานั้น เขาได้บอกวาอาของเขาได้กล่าววา

"จงดูสิ โทษในเมืองมนุษย์ยังร้ายแรงถึงเพียงนี้ โทษในเมืองนรกจะร้ายแรงสักเพียงไหน"¹¹⁴ ทั้งนี้เพราะร่างทั้งสองที่นอนเคียงกันอยู่ แต่สิ้นพระชนม์แล้ว เพราะมีร่างกายดำดูจถ่านจาก "His righteous judgements fell upon the twain and consumed them with fire from Heaven; and

¹¹² เสรีเยริกเศศ, พันหนึ่งทิวา, หน้า 98.

¹¹³ McCarthy, The Thousand and One Days: Persian Tales, Vol. 1, p. 129.

¹¹⁴ เสรีเยริกเศศ, อาหรับราตรี, หน้า 313.

verily the last judgement will deal thim durer pains and more enduring!"¹¹⁵ เพราะเหตุที่ว่า "ซึ่งพี่น้องร่วมอุทฺธจะร่วมรสสวาทกันนั้นผิดขัดตียราชประเพณีแต่มั่นหาเชื้อฟังไม่ ยิ่งลยรักสู่สมชมเชยกันอีก อามีความโกรธเป็นอันมาก จึงพรากให้ไปอยู่เสียคนละแห่ง ระวังไม่ให้ไปมาหาสู่กันได้ ต่อมาอาไม่ยอมออกไปล่าเนื้อ มันได้โอกาสจึงพากันหลบหนีมาซ่อนอยู่ในนี้ หวังว่าจะได้รับความเพลิดเพลินในกามารมณ์ตามลำพังไม่มีผู้ใดขัดขวางโดยตลอดชีพ แต่พระอาหล้าผู้เป็นเจ้าของไม่ยอมให้สองพี่น้องตัวอุบาทว์ทำกรรมลามกอยู่ได้นาน พระองค์ให้มฤตยูราชมาสังหารผลาญชีวิตเสียทั้งคู่ตามโทษานุโทษของมันแล้ว"¹¹⁶ ซึ่งฉบับภาษาอังกฤษก็ได้กล่าวไว้เป็นในลักษณะเดียวกันในหน้า 110 – 111

ในศาสนาอิสลามมีการห้ามพี่กับน้องร่วมอุทฺธเดียวกันมีความสัมพันธ์ทางเพศกัน ซึ่งการกระทำดังกล่าวนี้ จะต้องได้รับโทษทัณฑ์อย่างหนักมาก ถึงแม้ว่าการกระทำในลักษณะดังกล่าวนี้หากไม่มีมนุษย์ผู้ใดรู้เห็นในการกระทำนี้ แต่พระเป็นเจ้าของก็ทรงรู้ทรงเห็น

จากลักษณะชีวิตครอบครัวของตัวละครในอาหรับนิทาน ทำให้เห็นได้ชัดถึงความแตกต่างทางวัฒนธรรมระหว่างวัฒนธรรมไทยและวัฒนธรรมอาหรับ ฉะนั้นในการถ่ายทอดเนื้อหาของวรรณกรรมข้ามวัฒนธรรม ผู้แปลจึงอาจจะไม่ให้ความสำคัญหรือไม่ให้ความสนใจกับรายละเอียดในบางเรื่อง ทั้งนี้มาจากบริบททางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันระหว่างผู้แปลในฉบับภาษาไทย ผู้แปลในฉบับภาษาอังกฤษ และจากการดำเนินชีวิตในดินแดนแห่งวัฒนธรรมอาหรับ ลักษณะชีวิตครอบครัวส่วนใหญ่ที่หยิบยกมากล่าวนี้จะเป็นลักษณะของการดำเนินชีวิตตามคติของศาสนาอิสลาม อันเป็นแนวทางที่ผู้คนในดินแดนวัฒนธรรมอาหรับยึดถือเป็นแนวทางของตน

3.4.4 ขนบธรรมเนียมประเพณี

ไม่เพียงแต่เรื่องของ การดำเนินชีวิตในด้านวิถีชีวิตและชีวิตครอบครัวเท่านั้น หากขนบธรรมเนียมประเพณีที่พบในอาหรับนิทาน ทำให้สามารถมองเห็นลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมของอาหรับนิทานได้อีกด้วย ลักษณะของขนบธรรมเนียมประเพณีที่จะยกมากล่าวนี้ มีความแตกต่างจากขนบธรรมเนียมประเพณีที่เป็นอยู่ในวัฒนธรรมตะวันตกและวัฒนธรรมไทยเป็นอย่างมาก

เพราะมาจากพื้นฐานความเชื่อและคำสอนของศาสนาอิสลาม

ในเรื่องการตายและพิธีศพ

ความเสียใจเมื่อทราบข่าวการตายของผู้เป็นที่รัก ในเรื่องพี่น้องหนึ่งทิวา เมื่อชาวบ้านรู้ข่าว

¹¹⁵ Burton, The Book of the Thousand Nights and a Night, Vol. 1, p. 111.

¹¹⁶ เสฐียรโกเศศ, อาหรับราตรี, หน้า 131-132.

การตายของอาบุลกาเซมแล้ว ต่างก็แสดงความเสียอกเสียใจเป็นอย่างมาก โดย

“ส่วนอาบุลฟาตา เจ้าเล่ห์แก่งทำเสียใจคร่ำครวญ แลตีกอกกตัวจนคนอื่น ๆ เห็น ก็ไม่มีความสงสัย... ชาวที่อาบุลกาเซมได้ถึงแก่กรรมในเวลาปัจจุบันทันด่วนดังนี้ รู้แพร่หลายไปในเมือง ไม่ว่าใครทั้งผู้หญิงผู้ชาย ต่างไว้ทุกข์ให้แก่อาบุลกาเซม และพากันมาแสดงความเคารพศพ ณ ที่บ้าน ล้วนไม่สวมหมวก หรือสวมรองเท้าทุกคน เสียงปริเทวนาการ คร่ำครวญกันเซ็งเซ้งไม่ได้ศัพท์ เท่ากับเศร้าโศกเสียใจที่บุตร พี่น้องหรือสามีที่รักตาย”¹¹⁷

“He did not content himself with feigning an immoderate grief: he began to tear his garments, and by his example incite all the others to grief... The rumour of the young man's death spread in the town. Everyone of both sexes put on mourning and flocked to the door of his house, with bare heads and feet. The old men and the young, the women and the girls, were in tears. They made the air resound with cries and lamentations. One would have said they mourned, some an only son, others a brother, and the others a dearly loved husband.”¹¹⁸

จะเห็นได้ว่า การแสดงออกเมื่อทราบข่าวการตายของอาบุลกาเซมนั้น ทั้งข้อความในฉบับภาษาไทยและฉบับภาษาอังกฤษ ได้มีความหมายในทำนองเดียวกัน นั่นคือแสดงความเสียอกเสียใจออกมาให้เห็นอย่างชัดเจน ซึ่งลักษณะการแสดงออกเสียใจเช่นนี้ มักจะพบในวัฒนธรรมของผู้นับถือศาสนาอิสลาม นิกายชีอะห์ ที่จะแสดงความเสียใจโดยการตีกอกกหัว ร้องไห้คร่ำครวญ เหมือนเช่นที่กระทำเมื่อทราบข่าวของฮูเซ็นตาย หรือกระทำในวันที่รำลึกถึงการตายของฮูเซ็น ในส่วนของการไม่สวมหมวก หรือไม่สวมรองเท้า นั้นอาจจะเป็นประเพณีเฉพาะของท้องถิ่นก็เป็นได้

การแสดงความเศร้าโศกเสียใจในการตายของผู้เป็นที่รัก จากเรื่องพันหนึ่งทิวา หะซันในเรื่องของอาตาลมุลก์ เมื่อทราบข่าวการสิ้นพระชนม์ของพระนางซีลิกา และเห็นขบวนศพ เขาก็ได้เข้าร่วมและแสดงความเสียใจ โดยการทรมานร่างกายต่างๆ นานา

“...มหาดเล็กเหล่านี้แต่งตัวเปลือยกายตั้งแต่ศีรษะมาจนกระทั่งบันเอว บางคนก็ทำให้กายตนเป็นแผลเพื่อแสดงให้รู้ว่าตนมีความกตัญญูกตเวที มีความเสียใจเป็นที่สุด ส่วนข้าพเจ้านั้นเห็นเป็นโอกาสอันเหมาะที่จะแสดงความเสียใจ หรือความเสียใจอันจริงได้

¹¹⁷ เสรีรักษ์โกเศศ, พันหนึ่งทิวา, หน้า 60-61.

¹¹⁸ McCarthy, The Thousand and One Days: Persian Tales, Vol. 1, pp. 77-78.

บ้าง ข้าพเจ้าทำตัวให้มีบาดแผลจนโลหิตอาบไปทั้งกาย ถัดพวกมหาดเล็กมากก็มีพวกหัวหน้าและตัวนายมหาดเล็กคอยเดินซ้ำๆ มีกิริยาเศร้าโศก อ่านอักษรที่จารึกถ้อยคำคัดมาจากคัมภีร์โกหร่าน...ถัดมาคือสาวสรรกำนัลในถ้วนทุกคนเดินตามพระศพ ต่างคร่ำครวญร้องไห้กันอื้ออึงครั้นมาถึงที่บรรจศพ บรรดาคนที่มาทั้งหมดต่างก็ร้องขึ้นมาพร้อมกัน "มีพระผู้เป็นเจ้าก็แต่พระองค์เดียว ห้ามพระองค์อื่นที่ไหนอีกไม่"¹¹⁹

'naked from head to waist; some scarred their arms to testify to their grief, others marked characters on them, and I, profiting by the occasion to mark the sincere, or rather the despair, I felt, tore my body, and covered myself with blood. Our officers followed us with a slow step and a grave air. They had behind them long rolls of Chinese paper, unrolled and attached to their turbans, on which were written various passages of the Alcoran,...All the women of the palace followed, uttering cries of lament, and when the body had arrived at the palace of burial everyone commenced to cry, "There is no God but God!"¹²⁰

จะเห็นได้ว่าตัวละครในเรื่องต่างแสดงอาการอาลัยในการจากไปของพระนางซีลิกาอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตาม ลักษณะการทำร้ายตัวเองหรือร้องไห้คร่ำครวญมากจนเกินไปกับการจากไปของใครก็ตามนั้น เป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้องตามหลักการของศาสนาอิสลาม สู่ความเมตตาของพระผู้เป็นเจ้า มนุษย์ทุกชีวิตต้องพบเจอกับความตาย ด้วยกันทั้งสิ้น ฉะนั้นจึงควรระงับความเศร้าโศกเสียใจกับเหตุการณ์ อันพระผู้เป็นเจ้าได้ลิขิตไว้แล้ว อย่างไรก็ตาม ได้มีผู้นับถือศาสนาอิสลามบางกลุ่ม กระทำตนดังเนื้อหาที่ได้กล่าวไว้บ้าง โดยพวกเขาอาจมีความเชื่อในลัทธิของเขาเอง ซึ่งเป็นเสมือนกับการแสดงความเสียใจในการจากไปของฮูเซ็นบุตรชายของท่านอาลี ซึ่งมีเป็นหลานของนบีมุฮัมมัด

อีกประการหนึ่งที่ได้เห็นได้จากข้อความที่ยกมาในตอนี้ คือในเรื่องของคำปฏิญาณตน ในศาสนาอิสลามมุสลิมต้องปฏิญาณว่า ไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ และนบีมุฮัมมัดคือศาสนทูตของพระองค์ แต่ในกลุ่มที่นับถือลัทธิชีอะฮ์บางสาย ไม่ได้ยึดถือในนบีมุฮัมมัด ดังจะเห็นจากที่พวกเขากล่าวกันพร้อมกันว่า "มีพระผู้เป็นเจ้าก็แต่พระองค์เดียว ห้ามพระองค์อื่นที่ไหนอีกไม่" ซึ่งพวกเขาได้ยอมรับนับถือในอัลลอฮ์ แต่ไม่ได้กล่าวต่อถึงนบีมุฮัมมัด ซึ่งในกลุ่มที่ยึดถือ

¹¹⁹ เสฐียรโกเศศ, พันหนึ่งทิวา, หน้า 224-225.

¹²⁰ McCarthy, The Thousand and One Days: Persian Tales, Vol. 2, p. 31.

หลักศาสนาอิสลามอย่างเที่ยงตรงแล้ว พฤติกรรมเช่นนี้ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของงานศพหรือคำปฏิบัติ เป็นลักษณะของการบิดเบือนไปจากหลักการของศาสนาอยู่มากอย่างไรก็ดีเนื้อหาในวรรณกรรมทั้งฉบับภาษาอังกฤษและฉบับภาษาไทย มิได้มีจุดมุ่งหมายจะบิดเบือนหลักของศาสนาแต่อย่างใด เข้าใจว่าน่าจะเป็นเพราะการแปลความมาจากต้นฉบับภาษาอาหรับที่ผู้แต่งอาจเป็นผู้ที่นับถือลัทธิลักษณะดังกล่าวก็เป็นได้

การทำพิธีศพ เมื่ออาบูลกาเซมตาย ได้มีการนำร่างของเขาไปทำพิธี โดย

“ส่วนศพของอาบูลกาเซมผู้เคราะห์ร้าย อาบูลฟาตาได้บรรจุไว้ในหีบและสั่งให้ราษฎรช่วยกันยกนำไปสู่ป่าช้าใหญ่นอกเมือง ซึ่งมีตึกที่ฝังศพอย่างของบิดาและวาศาคณาญาติของอาบูลฟาตา”¹²¹

“The unhappy Aboulcasem was enclosed in the coffin, which the people, by order of Aboulfatah, bore outside the town to a great cemetery where there were several tombs, and among others a magnificent one where rested the father of this vizir with some other persons of his family.”¹²²

จะเห็นได้ว่า เมื่อการตายเกิดขึ้น ก็จะมีการจัดการกับศพนั้นทันที เช่นในธรรมเนียมของอิสลามที่จะต้องฝังผู้ตายภายใน 24 ชั่วโมงหลังจากการสิ้นชีวิต โดยมากแล้วสุสานจะอยู่รวมกัน หรือบางครั้งอาจแบ่งเป็นสุสานของแต่ละกลุ่มบุคคลก็เป็นได้ หากอย่างไรก็ตาม ลักษณะของสุสานจะเป็นหลุมฝังศพ มิใช่ตึกเก็บศพเช่นที่ภาษาไทยให้ความหมายไว้ แต่เมื่อพิจารณาจากเนื้อเรื่องต่อไป การให้ความหมายเช่นในฉบับภาษาไทยจะช่วยให้มีความเข้าใจในเนื้อเรื่องได้ง่ายกว่าด้วย

การละศีลอด ในนิทานเรื่องพาดิชกับผีป่า ซึ่งพาดิชอาหรับผู้ซึ่งต้องเดินทางไปต่างเมืองอยู่บ่อยๆ วันหนึ่งพาดิชได้แวะ “มานั่งลงที่ปากบ่อน้ำ พลังควักผลอินทผลัมและเสบียงอย่างอื่นออกมากิน กินพลังขำงเมดิอินทผลัมเล่นรอบๆ ข้างอย่างเห็นใจ ครั้นเสร็จกิจกินอาหาร ก็ชำระล้างมือหน้าและเท้าตามลัทธิ แล้วคุกเข่าลงเริ่มสวดมนต์”¹²³ แต่ในฉบับภาษาอังกฤษได้บอกว่า “Now on a day he mounted horde and went forth to recover monies in certain towns, and the heat some oppressed him ; so he sat beneath a tree and, putting his hand into his

¹²¹ เสฐียรโกเศศ, พันหนึ่งทิวา, หน้า 61.

¹²² McCarthy, The Thousand and One Days: Persian Tales, Vol. 1, p. 78.

¹²³ เสฐียรโกเศศ, อาหรับราตรี, หน้า 13.

saddle-bags, took thence some broken bread and dry dates and began to break his fast."¹²⁴

จากข้อความภาษาอังกฤษและภาษาไทยที่ยกมา จะเป็นเนื้อความที่ว่าด้วยตอนเริ่มต้นเรื่องของพาดิซกับผีป่าในทั้งสองฉบับ แต่ในส่วนของฉบับภาษาไทย ยังคงมีข้อความอธิบายขยายความทั้งก่อนและหลังจากข้อความที่ยกมาอยู่อีก แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า เนื้อความทั้ง 2 ฉบับนี้ มีความแตกต่างกันเล็กน้อยในรายละเอียดปลีกย่อยที่น่าสนใจ กล่าวคือพาดิซในฉบับภาษาไทยนั่งพักทานอินทผลัมเพราะเหนื่อยจากการเดินทางหลังจากทานเสร็จจึงสวดมนต์ตามลัทธิ ซึ่งการชำระล้างมือหน้าและเท้าตามลัทธิ แล้วคุกเข่าลงเริ่มสวดมนต์นั้น เป็นลักษณะของการทำศาสนกิจของศาสนาอิสลามก็คือการละหมาด แต่ในฉบับภาษาอังกฤษบอกว่า พาดิซได้กินอินทผลัมกับขนมปังแห้ง เพื่อ 'to break his fast' จะเห็นได้ว่าเนื้อความในทั้งสองฉบับมีความแตกต่างกัน โดยฉบับภาษาไทยบอกว่าพาดิซละหมาด ส่วนฉบับภาษาอังกฤษจะเป็นการกินอินทผลัมเพื่อละศีลอด ในศาสนาอิสลามหากมุสลิมผู้นั้นถือศีลอด เมื่อถึงเวลาที่สามารถละศีลอดได้ ทางที่ดีแล้วให้รับประทานอินทผลัมหรืออาหารที่ไม่ได้ผ่านการหุงต้ม เช่น ผลไม้สด นม หรือน้ำ เสียก่อน

การที่ฉบับภาษาไทยและฉบับภาษาอังกฤษมีข้อความที่ไม่ตรงกัน อาจเป็นเพราะฉบับภาษาไทยไม่ได้เข้าใจในคำว่า 'to break his fast' อย่างกระจ่างชัด ดังนั้นจึงเปลี่ยนเนื้อความในจุดนี้เป็นประเด็นขึ้นที่สอดคล้องกับเนื้อหามากยิ่งขึ้น โดยให้มีฉากของทะเลทรายและการทานเมล็ดอินทผลัมด้วย อีกทั้งการขวางเมล็ดอินทผลัมไปรอบๆ บ่อน้ำ หลังจากรับประทานเสร็จแล้ว ก็เป็นสิ่งที่กระทำกันเป็นปกติวิสัยในทะเลทรายอยู่แล้ว

การจาริกแสวงบุญไปทำพิธีฮัจย์ การไปแสวงบุญ ณ เมืองมักกะห์ ตามหลักการของศาสนาอิสลามนั้น การไปแสวงบุญ ณ เมืองมักกะห์ หรือเรียกกันว่าการไปทำฮัจย์นั้น ถือเป็นหลักปฏิบัติข้อ 1 ใน 5 ข้อของศาสนาอิสลาม ซึ่งกำหนดว่ามุสลิมทุกคนจะต้องไปทำฮัจย์ครั้งหนึ่งในชีวิต หากเขาผู้นั้นมีความสามารถ ซึ่งหมายความว่าหลักปฏิบัติข้อนี้ใช้บังคับกับมุสลิมทุกคน แต่ถือเป็นสิ่งจำเป็นหากคนผู้นั้นมีความสามารถที่จะไปทำฮัจย์ได้ แต่ไม่ไป จะถือว่าเป็นบาป การที่จะวัดว่ามีความสามารถหรือไม่นั้นวัดจากว่า หากเขาผู้นั้นมีทุนทรัพย์เพียงพอหรือไม่ ซึ่งทุนทรัพย์ที่ว่านี้จะต้องไม่ไปกู้ยืมผู้อื่นใดมา หรือนำมาใช้เพื่อการนี้แล้วก็ได้สร้างความสะดวกสบายให้แก่ครอบครัวของเขา เขาจะต้องมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง และไม่มีภาระที่ต้องดูแลเป็นห่วงจนไม่สามารถปลีกตัวไปได้ แต่ในนิยายปาซาแห่งเตอร์กี ในฉบับภาษาไทยได้กล่าวถึงเรื่องของการไปทำฮัจย์ว่า

“ว่าอย่างไรหือ? มุสตาฟาคนที่ศรัทธามั่นในพระอัลล่า ถ้าไม่ได้ไปนมัสการที่ฝั่งพระศพท่านนาบีแล้วไปสวรรค์ไม่ได้หรือ?”

¹²⁴ Burton, The Book of the Thousand Nights and a Night, Vol. 1, p. 24.

มุสตาฟา... “ประทานพระคัมภีร์โกหร่านกล่าวดั่งนั้นมิได้กล่าวเป็นอย่างอื่น ว่าให้บรรดาสาธุชนที่สามารถจะปฏิบัติได้ จงไปตามที่กล่าวไว้ เพราะจะทำให้หนทางไปสวรรค์ข้างขึ้นมินาล่าห์! ได้เท่าจะเอาเวลาที่ไหนไปเมืองเมกกะ และถ้าไม่ได้ไป ได้เท่าจะไม่ได้ขึ้นสวรรค์หรือ? ข้าพเจ้าไม่เห็นพ้องด้วยเลย”

....” และเมื่อพระนาบีได้กล่าวว่า ถ้าผู้ใดได้ไปนมัสการสถานที่ศักดิ์สิทธิ์แล้วก็เท่ากับมีใบเบิกทางสำหรับพาดนไปสู่สวรรค์นั้น ท่านประสงค์หมายความว่าสำหรับบุคคลที่เกี่ยวข้องหาได้รวมกับผู้ที่มีความเชื่อมั่นในพระศาสดาอันเที่ยงแท้ และปฏิบัติบูชาพระอ้าหล่าผู้สูงสุดด้วยความศรัทธากล้าแข็งไม่.... ประทานความเห็นของบ่าวได้เท่า ถ้าการเป็นดังพระคัมภีร์โกหร่านกล่าวแล้ว พวกไอบ้าไอบ้องคงไม่รออยู่ในเมือง จะต้องไปเมืองเมกกะกันหมด”¹²⁵

ในฉบับภาษาอังกฤษก็กล่าวไว้ในลักษณะเดียวกันในหน้า 20 ซึ่งจะเห็นได้ว่ามุสตาฟาได้บิดเบือนการตีความหมายของคำสอนในพระคัมภีร์ให้เข้าข้างความสะดวก และความต้องการของตนเองเป็นที่ตั้ง จึงทำให้ผิดไปจากหลักการที่เป็นจริง

นอกจากเรื่องการทำฮัจย์แล้ว ในนิยายปาซาแห่งเตอร์กียังแทรกคำเรียกผู้ที่เคยไปแสวงบุญมาแล้ว ในตอนที่หนึ่ง เมื่อปาซาได้ฟังเรื่องราวของคนเลี้ยงอูฐแล้ว ได้พูดถึงคนเลี้ยงอูฐซึ่งเคยไปเมกกะแล้วว่า “He is a hadjy”¹²⁶ ในฉบับภาษาไทยก็มีบอกว่า “บอกว่าได้เป็นฮัดยีแล้ว”¹²⁷ ซึ่งคำว่าฮัจย์นั้นเป็นคำที่ใช้เรียกมุสลิมที่ได้เดินทางไปจาริกแสวงบุญที่เมืองมักกะห์แล้ว

วันตรุษสำคัญของอิสลาม นิทานอาหรับราตรี เรื่องชายชรากับเนื้อทราย ชายชราจะฆ่าแม่โคประกอบพิธีในวันตรุษ

แต่เวลานั้นเป็นคราวจวนตรุษ จึงต้องอดกลั้นความโศกเศร้าเสียใจเสีย จัดเตรียมข้าวของที่จะทำบุญในพิธีตรุษ พอถึงวันจ่ายข้าพเจ้าสั่งให้หัวหน้าคนใช้เลือกสรรแม่โคตัวอ้วนๆ มาให้ล้มเพื่อแต่งอาหารเช่นสังเวทตามประเพณี¹²⁸

So I remained for a whole year with grieving heart, and streaming eyes until the time came for the Great Festival of Allah. Then sent I to my herdsman bidding him choose for me a fat heifer;¹²⁹

¹²⁵ เสฐียรโกเศศ, นิยายปาซาแห่งเตอร์กีย, หน้า 42-44.

¹²⁶ Maryat., The Pacha of Many Tales, p. 20.

¹²⁷ เสฐียรโกเศศ, นิยายปาซาแห่งเตอร์กีย, หน้า 42.

¹²⁸ เสฐียรโกเศศ, อาหรับราตรี, หน้า 50.

¹²⁹ Burton, The Book of the Thousand Nights and a Night, Vol. 1, p. 28.

จะเห็นได้ว่าจากข้อความที่ยกมาในตอนนี้ได้กล่าวถึงพิธีตรุษของอิสลาม ซึ่งในฉบับภาษาไทยมิได้อธิบายความถึงรายละเอียดของพิธีตรุษให้ผู้อ่านเข้าใจว่าทำไมจึงต้องเอาแม่โคมาเช่นสังเวศ แต่ในฉบับภาษาอังกฤษได้เพิ่มรายละเอียดการอธิบายความในประเด็นนี้ไว้ โดยอธิบายไว้ในเชิงอรรถท้ายหน้าว่า หมายถึงพิธีตรุษใหญ่ หรือเรียกภาษาพื้นถิ่นว่า "Id al-kabir" หรืออีตใหญ่ ซึ่งอยู่ในช่วงเวลาของการแสวงบุญ จะเป็นช่วงของการเชือดกุรบาน (Kurban) ต้องเชือดสัตว์โดยการเชือดคอสัตว์ ซึ่งผู้แปลในฉบับภาษาอังกฤษได้กล่าวเพิ่มเติมว่า รายละเอียดต่างๆ ได้กล่าวไว้แล้วในงานของเขาเรื่อง "Personal Narrative of a Pilgrimage to El-Medinah and Meccah" ในการฆ่าสัตว์เพื่อสังเวศในเทศกาลนี้ อิสลามมีหลักการและมีประวัติความเป็นมาเกี่ยวกับเรื่องนี้อยู่มาก ในการเชือดสัตว์จำเป็นที่ต้องเลือกสัตว์ที่สมบูรณ์มาเชือดในพิธีนี้

ความรู้เรื่องเดือนอาหรับ ในสังคมอาหรับจะนับปีตามจันทรคติมิใช่สุริยคติ ฉะนั้น อาหรับจึงมีชื่อเรียกเดือนทั้ง 12 เดือน ของตน ดังในตอนี้ เมื่อกษัตริย์ซาดิซามานต้องการทดสอบความจำของเจ้าชายผู้เป็นโอรส พระองค์ให้เจ้าชายไล่ชื่อเดือนทั้ง 12 เดือน

"เจ้าชายทูลว่า เดือนนี้เป็นเดือนดูละกาเด ถัดไปเป็นเดือนดูละหิซเซ แล้วโมหะราม ซาฟาร์ ราบีเอลอวาล ราบีเอทานิ ยูมาดาแอลอลลา ยูมาดาเอทานิเย เรียบ ซาบัน รามาตัน แล้วซาวาล"¹³⁰

"Zu'l-Ka'adah," answered Kamar al-Zaman, "And it is followed by Zu'l-hijah, then cometh Muharram, then Safar, then Rabia the First and Rabia the Second, the two Jamadas, Rajab, Sha'aban, Ramazan and Shawwal."¹³¹

จากข้อความที่ยกมาในฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษได้บอกถึงเดือนอาหรับทั้ง 12 เดือน แต่ทั้งฉบับภาษาไทยและฉบับภาษาอังกฤษได้ ถ้ายเสียงชื่อของเดือนไม่ตรงตามการออกเสียงที่แท้จริงในฉบับภาษาอาหรับ จากเนื้อหาในเรื่องทำให้ทราบว่าเป็นเดือนซุลเกาะดะฮ์¹³² อันเป็นเดือนลำดับที่ 11 ในเดือนทางจันทรคติตามปฏิทินอิสลามทั้ง 12 เดือน

¹³⁰ เสฐียรโกเศศ, อาหรับราตรี, หน้า 679.

¹³¹ Burton, The Book of the Thousand Nights and a Night, Vol. 3, p. 249.

¹³² เดือนของอาหรับเรียงตามลำดับปฏิทินอิสลามได้ดังนี้

1.	โมหะราม	Muharran	มุฮัรรอม (Muharram)
2.	ซาฟาร์	Safar	ซอฟัร (Safar)
3.	ราบีเอลอวาล	Rabia the First	รอบีอุลเอาวัล (Rabia-Awal)
4.	ราบีเอทานิ	Rabia the Second	รอบีอุซธานี (Rabia-Thani)
5.	ยูมาดาแอลอลลา	The first Jamadas	ยะมาดีลเอาวัล (Jumad'Awal)
6.	ยูมาดาเอทานิเย	The second Jamadas	ยะมาดิซธานี (Jumad'Thani)

จากลักษณะของชนบธรรมเนียมประเพณีที่มีอยู่ในอาหรับนิทาน ตามที่ได้ยกมานั้น แสดงให้เห็นถึงอิทธิพลของศาสนาอิสลามที่มีอยู่มากในการดำเนินชีวิตของชาวอาหรับ ซึ่งในการถ่ายทอดวรรณกรรมข้ามวัฒนธรรมบางครั้ง ผู้แปลได้ละเลยความสำคัญของประเพณีในบางประเด็น ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากความเข้าใจในวัฒนธรรมอาหรับที่แตกต่างไปจากวัฒนธรรมของตนก็เป็นได้ แต่อย่างไรก็ดี ผู้แปลทั้งในฉบับภาษาอังกฤษและฉบับภาษาไทย ได้ทำให้อาหรับนิทานมีเนื้อหาที่สนุกสนาน สอดแทรกวิถีชีวิตและประเพณีอันเป็นสีสันของวรรณกรรมต่างวัฒนธรรมไว้มากทีเดียว จากการศึกษาอาหรับนิทาน โดยพิจารณาในแง่ของวัฒนธรรมที่แตกต่าง จากลักษณะทางสังคม และวัฒนธรรมที่มีสอดแทรกอยู่ในเนื้อเรื่องของอาหรับนิทาน ได้ทำให้เห็นถึงลักษณะของวัฒนธรรมอาหรับ อันแตกต่างไปจากวัฒนธรรมตะวันตกและวัฒนธรรมไทยได้เป็นอย่างดี การดำเนินชีวิตของตัวละครได้สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมอาหรับ และเมื่อผ่านการถ่ายทอดในฉบับภาษาอังกฤษและฉบับภาษาไทย จึงอาจส่งผลให้ภาพของลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในอาหรับนิทานทั้ง 2 ฉบับ มีความแตกต่างกันไปบ้าง เนื่องจากการให้ความสำคัญ ความเข้าใจ และการตีความของผู้แปลในแต่ละฉบับเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม อาหรับนิทานฉบับภาษาไทยของเสฐียรโกเศศ แม้ว่าจะมีการละการบรรยายลักษณะการดำเนินชีวิตบางประการของตัวละครไว้บ้าง แต่ก็ยังสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นวรรณกรรมข้ามวัฒนธรรม โดยมีการให้ความรู้ ในด้านวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของตัวละครในดินแดนอาหรับแก่ผู้อ่านชาวไทยได้ทราบ ทั้งนี้ในช่วงใดที่ควรให้ความรู้ความเข้าใจจะดูเหมือนจะยาว และส่งผลทำให้เนื้อหาของเรื่องราวความสนุกสนาน เสฐียรโกเศศก็จะรวบความมากล่าวไว้เสียเลย ผู้อ่านจึงได้มีโอกาสทำความรู้จักกับวัฒนธรรมอาหรับ ตามวิจรรย์ญาณในการถ่ายทอดงานของเสฐียรโกเศศเป็นสำคัญ

3.5 การเมืองการปกครองในอาหรับนิทาน

ความแตกต่างทางวัฒนธรรมมิได้ส่งผลต่อการนำเสนอเนื้อหาอาหรับนิทาน เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลามเท่านั้น หากในเรื่องของการเมืองการปกครองอันมีพื้นฐานที่ต่างกัน ส่งผลให้อาหรับนิทานในฉบับภาษาไทยและฉบับภาษาอังกฤษถ่ายทอดเนื้อหาออกมาใน

7.	เรย์บ	Rajab	รอยับ (Rajab)
8.	ชาบัน	Sha'a ban	ชะฮ์บาน (Sha'ban)
9.	รามะดัน	Ramazan	รอมฎอน (Ramadhan)
10.	ชาวาล	Shawwal	เซาวัล (Shawal)
11.	ดูละกาเด	Zu'l-Ka'adan	ซูลกะอะดะฮ์ (Dhul'Qadah)
12.	ดูละหิซเซ	Zu'l-hijah	ซูลฮิจยะห์ (Dhul'Hijah)

ลักษณะที่ต่างกัน ทั้งนี้อาจแบ่งประเด็นกล่าวได้ดังนี้คือ ความสำคัญของสถาบันกษัตริย์ การสำนึกในพระมหากษัตริย์คุณของกษัตริย์และกฎมณเฑียรบาล

3.5.1 ความสำคัญของสถาบันกษัตริย์

สถาบันกษัตริย์สำหรับสังคมไทย นับเป็นสถาบันสูงสุดซึ่งผู้ใดจะแตะต้องมิได้ ฉะนั้น จึงมีการให้ความสำคัญอยู่มากทีเดียว ซึ่งแตกต่างจากสังคมวัฒนธรรมอาหรับที่มีได้ยกย่องระบบกษัตริย์ว่าเป็นเสมือนสมมติแทน อันมาจากแนวความคิดทางศาสนาพราหมณ์เช่นของไทย ฉะนั้นเมื่อเนื้อหาของเรื่องเกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์ การให้ความสำคัญในฉบับภาษาอังกฤษและฉบับภาษาไทย จึงมีความแตกต่างกัน ดังจะเห็นจากอาหรับนิทานเรื่องทศมนตรี ดังนี้

ในเรื่องทศมนตรี ในเหตุการณ์วันที่สองในนิทานเรื่องพาดพิงกับบุตร บรรดาหมหาดเล็กต้องการให้สุลต่านฆ่าพาดพิงบุตรเสีย โดยทูลว่า “ผู้เป็นข้าอันพระเจ้าอยู่หัวทรงชุบเลี้ยงให้มียศศักดิ์ และมันโหมจิตคิดใหญ่ ใจใคร่ใฝ่สูงศักดิ์ ทำกบฏประทุษร้ายท่านว่ามีโทษหนักต้องลักษณะกบฏให้ฆ่าเสียสิ้นทั้งโคตร เพราะฉะนั้น ขอพระราชานุญาตนำตัวไปบั่นเกล้าเสีย”¹³³ ส่วนในฉบับภาษาอังกฤษว่า “O our lord, an thou order it, we will smite his neck”¹³⁴ เมื่อสุลต่านว่าเอาไว้มาก่อนยังไม่ต้องรีบก็ได้ พอเวลาผ่านไปบรรดาหมหาดเล็กได้ทูลอีกว่า “อันผู้คิดร้ายล้างผู้มีคุณ ไม่มีใครสามารถชุบเลี้ยง ไม่ควรได้รับพระกรุณาโดยประการใดๆ ทั้งโทษชนิดนี้ เป็นความผิดฐานประทุษร้ายต่อราชสกุล ซึ่งมีบัญญัติตราว่า ผู้ใดทวงองอาจ กระทำประทุษร้ายต่อพระองค์พระเจ้าอยู่หัว ท่านว่าโทษของมันถึงประหารชีวิต แม้เพียงตระเตรียมการ ท่านก็ว่าโทษของมันถึงตายดูจกัน ถึงความผิดประการอื่นควรได้รับความกรุณามีอยู่ แต่ท่านมิให้ใช้ในสิ่งที่กระทำผิดคิดประทุษร้ายต่อพระเจ้าอยู่หัว”¹³⁵ ในฉบับภาษาอังกฤษว่าไว้ว่า “O king, an thou keep silence concerning yonder youth, who desinged to slaughter thee, all thy servants will persume upon the king's majesty, and indeed the folk talk of this matter.”¹³⁶

¹³³ เสฐียรโกเศศ, ทศมนตรี, หน้า 35.

¹³⁴ Burton, Supplemental Nights to the Book of the Thousand Nights and One Night with Notes Anthropological and Explanatory, Vol. 1, p. 56.

¹³⁵ เสฐียรโกเศศ, ทศมนตรี, หน้า 35-36.

¹³⁶ Burton, Supplemental Nights to the Book of the Thousand Nights and One Night with Notes Anthropological and Explanatory, Vol, 1, p. 57.

จะเห็นได้ว่าความแตกต่างระหว่างฉบับภาษาไทยกับฉบับภาษาอังกฤษอยู่ที่การให้น้ำหนักกับเรื่องที่เกิดขึ้น ในวัฒนธรรมไทย การปองร้ายพระมหากษัตริย์ถือว่าเป็นโทษร้ายแรงมาก ต้องพิพากษาและลงโทษให้รุนแรงถึงที่สุด เพื่อมิให้ผู้ใดเอาเยี่ยงอย่าง ทั้งนี้เพราะในสังคมไทย กษัตริย์มีความสำคัญและมีอำนาจมากเป็นอย่างยิ่ง เสฐียรโกเศศจึงเน้นในประเด็นนี้มากเป็นพิเศษ แต่ในฉบับภาษาอังกฤษไม่ได้กล่าวไว้มากมายนัก อาจเนื่องจากในสังคมตะวันตกในสมัยนั้น ไม่ได้เห็นความสำคัญและให้ความสำคัญแก่ระบบกษัตริย์มากสักเท่าไร ซึ่งพอมีการถ่ายทอดเนื้อหาจากฉบับภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทยแล้ว การเน้นย้ำในประเด็นดังกล่าวนี้จะช่วยเอื้อต่อความรู้สึกของผู้อ่านได้ ทำให้ผู้อ่านคล้อยตามและเห็นด้วยกับการที่สุลต่านจะลงโทษผู้ที่คิดปองร้ายพระองค์

การสงสัยในการกระทำของกษัตริย์ ในนิทานของวันที่สาม เมื่ออาบูฮาป๊ะขึ้นเป็นกษัตริย์แล้ว เมื่อมีกษัตริย์ต่างเมืองมาขอความช่วยเหลือจากเขา เขาก็ให้ไปอยู่ในคุก ทำให้ข้าราชการบริพารต่างเอ่ยว่า "What be this deed the king doth? There cometh a king to him, craving protection, and he spoileth him! This is not the fashion of kings"¹³⁷ เมื่อโจรถูกจับ สุลต่านก็ถามถึงเด็กสองคนที่โจรเคยยึดไปจากผู้อื่น พอโจรนำเด็กทั้งสองคนมาให้ก็จับโจรไปขังไว้ ทำให้พวกข้าราชการบริพารพูดกันว่า "Verily, this is a greater tyrant than his brother! There cometh to him a gang of thieves, and they seek to repent and proffer two boys by way of peace-offering, and he taketh the two lads and all their good and slayeth them! Indeed this be violent oppression"¹³⁸ ครั้นพอมีคนมาร้องเรียนเรื่องราวของเขา สุลต่านก็ให้นำตัวภรรยาของเขาและรับนางไว้ สั่งให้ขังชายผู้นั้นเสีย จึงทำให้ "Then he become aware of the troops, that they murmured against him and spake of him as a tyrant;"¹³⁹

ในฉบับภาษาไทย เหตุการณ์ต่างๆ เช่นเดียวกันนี้ บทบาทของข้าราชการบริพารที่ปรากฏก็คือ "พวกข้าเฝ้าเหล่าเสนาเกิดประหลาดใจ ไม่รู้ปลายผลต้นเหตุ ได้เพียงแลดูตากัน"¹⁴⁰ ในตอนที่ส่งสุลต่านไปขัง พอให้ขังพวกโจรก็ทำให้ "ความประหลาดของพวกข้าราชการยิ่งเกิดทวีขึ้น ที่ไม่ทราบ ว่า เด็กหนุ่มสองคนนั้นคือใคร และเหตุไฉนสุลต่านจึงรู้จัก"¹⁴¹ พอถึงคราวชายที่มาร้องเรียนเรื่องราวของเขา เมื่อนางเข้ามา "สุลต่านพอทอดพระเนตรเห็นก็ลุกขึ้นตบพระหัตถ์เปล่งอุทาน

¹³⁷ Ibid., p. 62.

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ Ibid., p. 63.

¹⁴⁰ เสฐียรโกเศศ, ทศมนตรี, หน้า 49.

¹⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 50.

เสียงก้อง "เห็นไหม? ความอดทน! ความอดทน!" บรรดาพวกที่เฝ้าที่นั่น ไม่ว่าจะสืบคน ต่างเกิดความประหลาดอัศจรรย์ใจจนพูดไม่ถูกว่าปานไร ตกตะลึงงัน อ้าปากค้าง ตาไม่กะพริบ"¹⁴²

จะเห็นได้ว่าปฏิกิริยาของข้าราชการบริพารในฉบับภาษาอังกฤษและภาษาไทยต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมีความแตกต่างกันไป นั่นคือในฉบับภาษาไทยจะไม่ปรากฏการตั้งคำถามหรือสงสัยในสิ่งที่กษัตริย์กระทำลงไปว่าอาจเป็นสิ่งไม่ดี เพียงแต่ประหลาดใจเท่านั้น ซึ่งในฉบับภาษาอังกฤษได้แสดงความสงสัยมาปรากฏให้เห็นได้ชัดเจน จนสุดต่าต้องอธิบายการกระทำของตน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะในวัฒนธรรมไทย กษัตริย์เปรียบเสมือนสมมติเทพ การจะสงสัยกษัตริย์ เป็นสิ่งไม่บังควรกระทำเป็นอย่างยิ่ง เสฐียรโกเศศจึงไม่เสนอเนื้อหาในลักษณะนั้นออกมา แต่ในสังคมอาหรับและสังคมตะวันตก การแย่งชิงเปลี่ยนผู้ครองเมืองเป็นไปบ่อยครั้ง สถานภาพของกษัตริย์หรือสุดต่าไม่ได้สูงส่งจนเกินไปนัก ขุนนางจะมีอำนาจพอควร ฉะนั้นการที่สงสัยในสิ่งที่สุดต่าทำว่าเป็นสิ่งที่ถูกควรหรือไม่ นั่นไม่ใช่ความผิดใหญ่หลวง เช่นการสงสัยการกระทำของกษัตริย์ในสังคมไทย

3.5.2 การสำนึกในพระมหากษัตริย์คุณของกษัตริย์

จากความสำคัญของกษัตริย์และสถาบันกษัตริย์ที่มีอยู่อย่างมากในสังคมไทย ฉะนั้นชาวไทยจึงมีความสำนึกในพระมหากษัตริย์คุณของกษัตริย์ เป็นอย่างมาก ประกอบกับค่านิยมในสังคมไทย ที่เชื่อในเรื่องความกตัญญูรู้คุณ จึงส่งเสริมให้แนวความคิดในเรื่องนี้โดดเด่นกว่าในสังคมตะวันตกหรือสังคมอาหรับอย่างมากจะเห็นได้จากในเนื้อหาของเรื่องทศมนตรี ในเรื่องทศมนตรี เมื่อสุดต่าบอกว่าพระยาคลังมีความผิดที่เข้าไปนอนหลับยังที่ประทับของพระองค์ เป็นคนเนรคุณทั้งที่พระองค์ชุบเลี้ยงมา คำตอบหรือคำแก้ตัวของพระคลังในฉบับภาษาไทยกับภาษาอังกฤษมีความแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความสำคัญของต่างวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญในเรื่องต่างกัน ดังนี้

ในฉบับภาษาไทย พระยาคลังได้กล่าวตอบโดยแสดงถึงความสำนึกในพระมหากษัตริย์คุณของสุดต่า ซึ่งเป็นนายเหนือหัวอย่างมาก ซึ่งสอดคล้องกับวัฒนธรรมไทยที่มีความเชื่อมั่นศรัทธาในระบบกษัตริย์เป็นอย่างสูง ดังนี้

"ขอเดชะ พระราชาอาญาไม่พินเกล้าฯ ที่ทรงพระมหากษัตริย์ชุบเลี้ยงข้าพเจ้า รู้สึกพระเดชพระคุณเป็นล้นเกล้าล้นกระหม่อม แต่ความผิดที่ข้าพเจ้าได้กระทำ ทั้งนี้เป็นมหันตโทษ สมควรได้รับพระราชอาญาฐานอุกฤษฏ์ แต่น่าน้อยใจอย่างยิ่งซึ่งหาได้กระทำ

¹⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ด้วยเหตุเจตนาไม่ หากผลร้ายอันพระเป็นเจ้าได้ประกาศิตไว้ จะพยายามป้องกันหรือหลีกเลี่ยงอย่างไรไม่พ้น จึงบันดาลดลให้ข้าพเจ้ากระทำการกรรมเป็นการทุจริต"¹⁴³

ส่วนในฉบับภาษาอังกฤษ ได้กล่าวไว้ว่า

"O King, I did this not of my choice and freewill and I had no business in being there; but, of the lack of my luck, I was driven thither, for that Fate was contrary and fair Fortune failed me. Indeed, had endeavored with all endeavor that naught of foulness should come forth me and I kept watch and ward over myself, lest default foreshow in me, and none may withstand an ill chance, nor doth striving profit against adverse Destiny,"¹⁴⁴

จะเห็นได้ว่า เป็นการกล่าวอ้างไปในด้านของโชคชะตาที่มีการกำหนดไว้แล้ว โดยไม่ได้อ้างถึงพระกรุณาของสุลต่านแต่อย่างใด ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความผูกพันกับความเชื่อในเรื่องของทุกสิ่งได้ถูกกำหนดมาแล้ว เป็นสำคัญ

3.5.3 กฎมณเฑียรบาล

เมื่อสถาบันกษัตริย์มีความสำคัญมากในสังคมไทย จึงมีกฎระเบียบต่างๆ ที่ใช้เฉพาะสถาบันกษัตริย์และราชสำนัก ซึ่งผู้คนในสังคมจะต้องยึดถือปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ห้ามฝ่าฝืน และหากพบว่ามีกมลละเมิดกฎมณเฑียรบาลก็จะมีโทษอย่างหนัก แนวความคิดเช่นนี้เป็นที่คุ้นเคยกันดีของสังคมไทย ฉะนั้นเมื่อเสฐียรโกเศศแปลทศมนตริ ซึ่งมีเรื่องราวของการกระทำผิดกฎของราชสำนัก เสฐียรโกเศศจึงแทรกลักษณะค่านิยมของสังคมไทยในด้านนี้เข้าไป ลักษณะของกฎมณเฑียรบาลนับเป็นเรื่องที่คุ้นเคยกันดีในสังคมไทย เมื่อแทรกไปในเรื่องจึงส่งผลให้ทศมนตริมีบรรยากาศของเรื่องที่ใกล้วัฒนธรรมไทยมากยิ่งขึ้น

จะเห็นได้ว่า แนวความคิดในเรื่องการเมืองการปกครองในอาหรับนิทานระหว่างฉบับภาษาอังกฤษและฉบับภาษาไทย ไม่ค่อยจะตรงกันนัก ทั้งนี้มาจากพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ประเด็นการให้ความสำคัญและให้ความสนใจ จึงแตกต่างกันไปด้วย อย่างไรก็ตาม การถ่ายทอดในฉบับภาษาไทยก็จะสามารถทำให้ผู้อ่านติดตามเนื้อเรื่อง และทำความเข้าใจกับเนื้อเรื่องได้มากขึ้น จากเนื้อหาต่างๆ ที่เสฐียรโกเศศได้เพิ่มเติมเข้าไป ลักษณะต่างๆ เหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลวัฒนธรรมที่มีต่อการถ่ายทอดงานเป็นสำคัญ

¹⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

¹⁴⁴ Burton, Supplemental Nights to the Book of the Thousand Nights and One Night with Notes Anthropological and Explanatory, Vol. 1, p. 45.

การประพาศิติดต่อกฎมณเฑียรบาล ในเรื่องทศมนตรี เมื่อเข้าสู่วันที่สองที่พระยาค้างถูกจับ วาซีรบาหะรูนทูลเตือนสุลต่านถึงโทษของพระยาค้างว่า

“เทว! ขอพระเจ้าอ่าประทานพรให้พระชนม์เจริญนาน แท้จริง พระราชวังชั้นในเป็นที่สถิตของข้าราชการบริพารนักสนมกรมนางกำนัล ที่ข้อบัญญัติประจำราชสกุล มิให้บุรุษล่วงล้ำเลยเข้าไป นอกจากได้รับพระราชานุญาตเป็นพิเศษ แต่พระยาค้างรับราชการในราชสำนักนานมาแล้ว ย่อมรู้จักกฎมณเฑียรบาลได้ดี ยิ่งขึ้นทงค์ศักดิ์สามหาวก้าวล่วงไปถึงห้องรโหฐาน และมีได้ยั้งยันกรานเพียงนั้น ขึ้นนอนร่วมพระแท่นบรรทม เป็นการลบหลู่พระเดชานุภาพ อันอำนาจทั้งสิ้น ย่อมรวมอยู่ในราชาธิปไตย กำลังทั้งหมดซึ่งต้องบำรุงให้เจริญในบ้านเมือง ก็เพื่อรักษาพระราชอำนาจเป็นข้อใหญ่ หากผู้ใดมาทำให้เสื่อมเสียอิสรภาพ ผู้นั้นคือปรปักษ์ อันรัฐสภาบาลต้องคิดอ่านกำจัดโดยวิธีใดวิธีหนึ่งให้เห็นฤทธิ์ ตัวพระยาค้างกระทำการนี้ลง เห็นด้วยเกล้าฯ ว่ามีสติเจตนาฝ่าฝืนพระราชกำหนด ทำลายล้างพระเดชานุภาพ ควรเห็นเป็นศัตรูโดยแท้ ขึ้นทิงไว้ จะเป็นเยี่ยงอย่างให้ผู้อื่นทำเล่นตามสบาย”¹⁴⁵

ในขณะที่ฉบับภาษาอังกฤษกล่าวว่า “Allah, advance the king! This deed which yonder youth hath done is a grave matter, and a foul misdeed and a heinous against the household of the king”¹⁴⁶

ความแตกต่างกันระหว่างฉบับภาษาไทยกับภาษาอังกฤษ อยู่ที่การให้น้ำหนักความสำคัญกับการอธิบายให้เหตุผลในเรื่องนี้ ซึ่งในฉบับภาษาไทยจะแทรกวัฒนธรรมและค่านิยมของไทยเข้ามาอยู่ด้วยมากหน่อย ซึ่งกฎมณเฑียรบาลระหว่างเขตพระราชฐานชั้นนอกและชั้นใน เป็นสิ่งที่รู้กันดีในหมู่ข้าราชการบริพาร รวมทั้งโทษทัณฑ์ของการฝ่าฝืนด้วย ฉะนั้นจึงมีการกล่าวเน้นไว้อย่างเด่นชัดถึงความผิดที่พระยาค้างกระทำลงไป แต่ในฉบับภาษาอังกฤษจะกล่าวไว้แต่เพียงคร่าวๆ ทั้งนี้เพราะในวัฒนธรรมตะวันตกมิได้เคร่งครัดกับประเพณีความเชื่อเช่นนี้เหมือนอย่างวัฒนธรรมตะวันออก เช่น ไทย หรือ อาหรับ

เมื่อมาถึงวันที่สี่ ที่พระยาค้างถูกจำคุก วาซีรคนที่สี่ได้เข้ามาทูลสุลต่านว่า “ขอเดชะ อันธรรมดาผู้จะได้รับความเดือดร้อน มักหาอุบายเบี่ยงบิดในทางจะพ้นโทษ พระยาค้างอ้างโบราณนินายต่างๆ ก็เพื่อจะขอพระมหากรุณายกโทษ แท้จริง มีกฎอยู่แล้วว่า ‘อนึ่งไซบรรดาศักดิ์นอนในพระราชวังและเข้ามานอนไซริ้ ให้ลงอาชญาแก่มัน’ สมควรแล้วที่พระยาค้างจักรับพระราช

¹⁴⁵ เสฐียรโกเศศ, ทศมนตรี, หน้า 23-24.

¹⁴⁶ Burton, Supplemental Nights to the Book of the Thousand Nights and One Night with Notes Anthropological and Explanatory, Vol. 1, p. 52.

อาชญา"¹⁴⁷ แต่ในฉบับภาษาอังกฤษจะปรากฏเพียง "O king, let not the talk of yonder youth delude thee, for that he is not a truth-teller. As long as he shall remain alive, the folk will not leave talking nor will thy heart cease to be occupied with him"¹⁴⁸

จะเห็นได้ว่าทั้งสองฉบับมีเนื้อความแตกต่างกันมาก ซึ่งในฉบับภาษาไทยมีการชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการลงโทษพระยาคลังไว้ชัดเจน ซึ่งจริงๆ แล้ว ส่วนหนึ่งมาจากธรรมเนียมประเพณีไทยที่มีกฎต่างๆ ระหว่างฝ่ายนอก (ฝ่ายชาย) และฝ่ายใน (ฝ่ายหญิง) ในลักษณะนี้

เมื่อวาชีรมาเตือนสุลต่านให้ลงโทษพระยาคลังในวันที่หก เขาได้บอกต่อสุลต่านว่า "แม้พระยาคลังแก้ตัวว่ามีได้กระทำโดยตั้งใจและประสงค์ต่อผลหรืออาจจะแลเห็นผลแห่งการที่กระทำนั้นได้ แต่ก็กระทำโดยปราศจากความระมัดระวังอันควรเป็นวิสัยของปกติชนทั้งกิจการที่ทำการฝ่าฝืนพระกำหนด ท่านว่ากระทำโดยฐานประมาทให้ลงอาชญาแก่ผู้มีลักษณะเช่นนี้ ฐานกระทำโดยประมาท"¹⁴⁹ ซึ่งเป็นเหตุผลที่เพิ่มเติมให้สุลต่านเล็งเห็นความผิดของพระยาคลังในฉบับภาษาไทยนั้น แสดงให้เห็นว่าถึงแม้ว่าความผิดที่พระยาคลังทำลงไปนั้นจะไม่ได้ตั้งใจก่อขึ้นก็ตาม แต่การฝ่าฝืนพระราชกำหนดต้องได้รับการลงโทษ แสดงให้เห็นถึงความเคร่งครัดในการรักษากฎมณเฑียรบาลหรือจารีตประเพณีของสังคมไทย มากกว่าในสังคมอาหรับ

เมื่อวาชีรคนที่เจ็ดมาเตือนสุลต่านให้สำเร็จโทษพระยาคลังเสีย เขาอ้างเหตุผลว่า "พระเจ้าข้า 'ถ้าถึงประต้วง ให้ตัดต้นเสีย เขามีผลปลั้ประต้วงเข้าไปเอง ท่านให้ทวน' ข้อนี้เป็นกฎมณเฑียรบาลซึ่งยังใช้อยู่ นั่นหมายเอาเพียงทวารชั้นนอก พระยาคลังบังอาจเปิดถึงทวารห้องรโหฐาน พระราชอาชญาสำหรับความผิดเช่นนี้ทวีถึงจตุรคุณ ทรงพระกรุณารื้อการลงโทษพระยาคลังไว้ นั้นจะทำให้ข้าแผ่นดินเข้าใจผิดว่ามีทรงรักษาพระกำหนดกฎหมาย"¹⁵⁰ ในฉบับภาษาอังกฤษว่า "O king, what doth thy long-suffering with this youth profit thee? Indeed the folk talk of thee and of him. Why, then, dost thou postpone the putting him to death?"¹⁵¹

¹⁴⁷ เสฐียรโกเศศ, ทศมณตรี, หน้า 56.

¹⁴⁸ Burton, Supplemental Nights to the Book of the Thousand Nights and One Night with Notes Anthropological and Explanatory, Vol. 1, p. 67.

¹⁴⁹ เสฐียรโกเศศ, ทศมณตรี, หน้า 75-76.

¹⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 81.

¹⁵¹ Burton, Supplemental Nights to the Book of the Thousand Nights and One Night with Notes Anthropological and Explanatory, Vol. 1, p. 78.

จะเห็นได้ว่า วาซีร์ในฉบับภาษาไทยจะพยายามอ้างกฎมณเฑียรบาลตลอด ให้สุดด้านหรือกษัตริย์ ระลึกถึงบทบาทหน้าที่ที่จะต้องทำในฐานะผู้ครองเมือง ซึ่งควรจะเป็นผู้รักษากฎด้วย ซึ่งลักษณะของกฎมณเฑียรบาลที่ฉบับภาษาไทยยกมานั้น เป็นดังลักษณะของกฎมณเฑียรบาลที่ใช้กันในสังคมวัฒนธรรมไทย

จะเห็นได้ว่า แนวความคิดในเรื่องการเมืองการปกครองในอาหรับนิทานระหว่างฉบับภาษาอังกฤษและฉบับภาษาไทย ไม่ค่อยจะตรงกันนัก ทั้งนี้มาจากพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ประเด็นการให้ความสำคัญและให้ความสนใจจึงแตกต่างกันไปด้วย อย่างไรก็ตามการถ่ายทอดในฉบับภาษาไทยก็จะสามารถทำให้ผู้อ่านติดตามเนื้อเรื่อง และทำความเข้าใจกับเนื้อเรื่องได้มากขึ้นเนื้อหาต่างๆ ที่เสฐียรโกเศศได้เพิ่มเติมเข้าไป ลักษณะต่างๆ เหล่านี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงอิทธิพลวัฒนธรรมที่มีต่อการถ่ายทอดงานเป็นสำคัญ

จากการศึกษาอาหรับนิทานในวัฒนธรรมที่แตกต่างทั้ง 5 ประเด็นที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น ล้วนทำให้เห็นถึงอิทธิพลของวัฒนธรรมที่ต่างกันมีผลทำให้อาหรับนิทานมีความแตกต่างกันไปบ้างไม่มากก็น้อย จากลักษณะนิทานของเสฐียรโกเศศทำให้เห็นถึงการถ่ายทอดวัฒนธรรมต่างๆ โดยเฉพาะวัฒนธรรมอินเดีย ที่เป็นที่มาของอาหรับนิทาน โครงเรื่องแบบนิทานซ้อนนิทาน กลวิธีในการถ่ายทอดวรรณกรรมข้ามวัฒนธรรมของเสฐียรโกเศศ มีผลทำให้ผู้อ่านสามารถทำความเข้าใจและแสวงหาความเพลิดเพลินจากอาหรับนิทานได้มากขึ้น ตอบสนองลักษณะนิสัยการอ่านของผู้อ่านชาวไทย ในส่วนของการกล่าวถึงความเชื่อและความศรัทธาในพระเจ้า จะเห็นได้ชัดเจนถึงอิทธิพลของศาสนาอิสลามที่มีต่อวัฒนธรรมอาหรับและต่อรากฐานทางความคิดความเชื่อของตัวละครในอาหรับนิทาน วัฒนธรรมที่แตกต่างไปของผู้ถ่ายทอดอาหรับนิทานทั้งในฉบับภาษาไทยและฉบับภาษาอังกฤษ อาจทำให้การถ่ายทอดประเด็นดังกล่าวมีความแตกต่างกันไปด้วย เช่นเดียวกันกับการถ่ายทอดลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรมในอาหรับนิทาน ผู้อ่านจะเห็นภาพการดำเนินชีวิตของผู้คน ซึ่งโดยมากแล้วจะมีพื้นฐานมาจากหลักการของศาสนาอิสลาม แต่พฤติกรรมที่ประพฤติปฏิบัติของคนอาจต่างไปจากที่หลักการกำหนดไว้บ้าง เนื่องจากผู้แปลทั้งในฉบับภาษาอังกฤษและฉบับภาษาไทย มิใช่มุสลิม การถ่ายทอดวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากตนจึงอาจมีการให้ความสำคัญกับรายละเอียดบางประการ และไม่กล่าวถึงรายละเอียดในบางเรื่องก็เป็นได้ แต่ผู้แปลได้พยายามเปิดวัฒนธรรมอาหรับให้แก่ผู้อ่านได้มีโอกาสเรียนรู้และทำความรู้จักกับวัฒนธรรมอาหรับในเบื้องต้นผ่านอาหรับนิทาน และในบางประเด็นที่กล่าวถึงการเมืองการปกครองในอาหรับนิทาน จะเห็นได้ชัดถึงความแตกต่างในการให้ความสำคัญในเรื่องเกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์

อย่างไรก็ดี แม้ว่าการศึกษาอาหรับนิทานในวัฒนธรรมที่แตกต่างจะพบว่าเรื่องราวของอาหรับนิทานได้สอดแทรกลักษณะความคิดความเชื่อ การประเพณี ปฏิบัติตามหลักการของศาสนาอิสลามอยู่มาก แต่ก็ไม่สามารถยึดถือเนื้อหาของอาหรับนิทานในทุกๆ ตอนได้ว่าเป็นภาพ

สะท้อนของวัฒนธรรมอาหรับ ทั้งนี้อาหรับนิทานเป็นเพียงนิทานที่ก่อตัวขึ้นในพื้นฐานของวัฒนธรรมอาหรับ อันมีศาสนาอิสลามเป็นรากฐานสำคัญ การผสมผสานเนื้อหาเรื่องราวจึงมีทั้งพฤติกรรมของมนุษย์ที่ไม่เป็นไปตามหลักการของศาสนาอยู่มากทีเดียว แต่ก็ยังมีลักษณะของศาสนาอิสลามบางอย่างสอดแทรกอยู่อันเป็นสิ่งที่ฝังอยู่ในจิตใต้สำนึก ของผู้คนก็เป็นได้ การอ่านอาหรับนิทานจึงทำให้ผู้อ่านได้มีโอกาสทำความรู้จักกับวัฒนธรรมอาหรับในเบื้องต้นว่ามีลักษณะเฉพาะตัวและมีความต่างไปจากวัฒนธรรมตะวันตกและวัฒนธรรมตะวันออกของชาติอื่นๆ โดยมีศาสนาอิสลามเป็นพื้นฐาน แต่หากต้องการทำความรู้จักกับวัฒนธรรมอาหรับอย่างชัดเจนกว่านี้ ผู้อ่านต้องศึกษาเพิ่มเติมในผลงานทางวิชาการต่างๆ ซึ่งไม่สามารถยึดถือและอ้างอิงจากอาหรับนิทานอันเป็นเพียงวรรณกรรมที่ถูกแต่งขึ้นเท่านั้น